

बहुरंगी करमणूक

१

गेली ४० वर्षे महाराष्ट्रभर आवालवृद्धांच्या पसंतीस उतरलेल्या या पुस्तकाची नववी आवृत्ती आता संपूर्णपणे नव्या आकर्षक स्वरूपात प्रसिद्ध होत आहे.

सर्वमान्य विनोदी लेखक श्री. वि. आ. बुवा म्हणतात

मनोरंजनावरोवरच सामान्य ज्ञान, विशेष ज्ञान आणि बहुशुतता वाढविण्याचे सामर्थ्यही या पुस्तकात आहे. ही पुस्तके म्हणजे मोकळ वेळ किंवा काम करून केल्याचा आल्यानंतरचा वेळ, उत्साही आणि प्रसन्न मनाने चालविण्याचे हुक्मी सावन आहे. अशा प्रकारची पुस्तके मराठीत अभावानेच दिसतात. त्यामुळे या पुस्तकाचे वेगळेपण आणि महत्त्व प्रकर्षाने प्रतीत होते...

प्रा. देवदत्त दामोळकर, कुळगुरु, पुणे विद्यापीठ :

ही पुस्तके म्हणजे केवळ कोऱ्यांची नुसती एक जंत्री असती तरीही त्याविषयी मला असेत कुतूहल वाटले असते. परंतु रसिक वाचकांना या पुस्तकाच्या रचनेत व नियेदनशीलीत लेखकांच्या प्रसन्न लेखकर व्यक्तिमत्त्वाचे प्रतिविव दिसल्यावेरीज राहणार नाही.

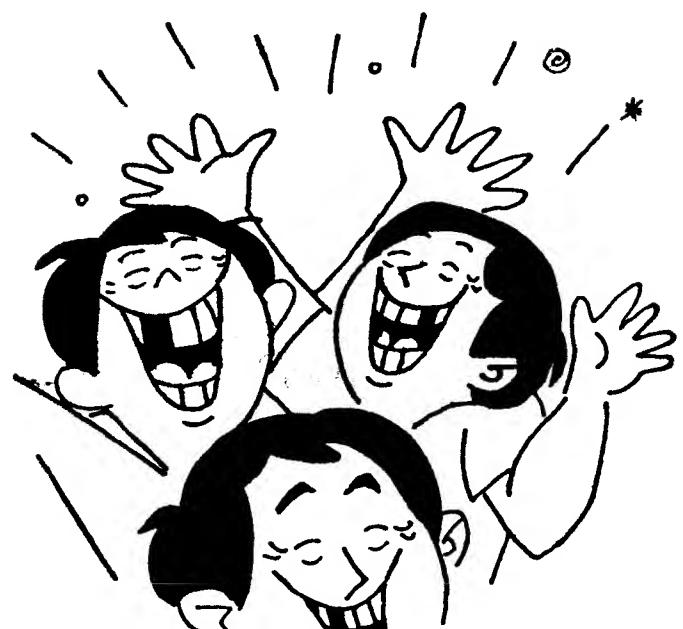
किळोस्कर मासिक

उत्कृष्ट करमणूक करून बुद्धीलाही चालना देणारे तारतम्याचे विविध प्रश्न गणिताची गमतीद्वार कूटे, मजेदार तुटके, चित्रे असे विविध साहित्य काळजोपूर्वक संग्रहित करून श्री. रानडे यांनी ह्या 'बहुरंगी करमणूक'चा उपकर्म केला असून तो विद्यार्थी, शिक्षक, पालक, प्रौढ, अप्रौढ अशा सर्वांनाच आवडणारा व त्यांची मने वेधून घेण्याइलका यशस्वी ज्ञाला आहे.

बहुरंगी करमणूक - भाग पहिला

रा. श्रं. रानडे
एम. ई.

बहुरंगी करमणूक

हसाल बरं का !

बहुरंगी
करमण्टक
भाग पहिला

ग्रंथ वाचण्या यो ग्यते चा असेल तर तो विकत
घेण्या ज्याही यो ग्यते चा आहे हे विसरून का.
कुकट ग्रंथ वाचण्या ने दारिद्र्य बुद्धीत ठेवून का.

जॉन रस्किन

संग्रहक
रामचंद्र अंबक रानडे
एम.ई. (सिंहल)

आवृत्ती पहिली १९४७
आवृत्ती दुसरी १९४९
आवृत्ती तिसरी १९५२
आवृत्ती चौथी १९५५
आवृत्ती पाचवी १९६२
आवृत्ती सहावी १९६७
आवृत्ती सातवी १९७७
आवृत्ती आठवी १९८१
आवृत्ती नववी १९८८

सर्व हक्क प्रकाशिकेच्या स्वाधीन

प्रकाशिका

सरोजिनी रा. रानडे
४७, डेक्न जिमखाना,
पुणे ४११ ००४

मुद्रक

चिं. स. लाटकर
कल्याना मुद्रणालय
४६१/४, शिव-पार्वती,
ठिळक रस्ता
पुणे ४११ ०३०

प्राप्तिस्थळ

१. सरोजिनी रा. रानडे
४७, डेक्न जिमखाना
पुणे ४११ ००४
आणि
२. 'श्रीप्रसाद' ब्लॉक नं. ३,
१८६, १५ वा रस्ता
मुंबई ४०० ०७१

कोडी म्हटली की ज्यांना त्यासंबंधात
माझ्याइतकीच गोडी आणि
आकर्षण घाटते
त्या
माझ्या सान्या
छोट्या भावंडांना शुभाशीर्वादपूर्वक भेट
रा. त्र्य. रानडे

प्रास्ताविक

‘विचार नि वर्तनक्रम यामध्ये वेगळेपणा म्हणजेच विश्रांती’ अशी विश्रांतीची व्याख्या आधुनिक शास्त्रज्ञांनी केली आहे. विषयांतर घडले की, मनाचे व शरीराचे नवे भाग काम करू लागतात आणि मनुष्याला एक प्रकारचा विसाव्याचा आनंद लाभतो. ‘मनाला काहीतरी विरंगुळा हवा’ असे ज्या वेळी आपण म्हणतो, त्या वेळी त्याच त्या गोष्टीचा कंटाळा घालविष्यासाठी काहीतरी विषयांतर घडवे असाच आपल्या म्हणण्याचा भावार्थ असतो.

प्रत्येक मनुष्याची कामाची एक चाकोरी ठरून जात असते; आणि त्यातून वाहेर पडून जरा निराळ्या वातावरणात जाण्याची सर्वोनाच उत्सुकता असते. नित्य कामाच्या रगाड्याखाली भारावल्या जाणाऱ्या सर्वोनाच करमणूक वा चित्तरंजन हे एक प्रकारचे वंगण म्हणून उपयोगी पडते, त्यामुळे माणसाला येणारा शीण वा कंटाळा पार धुऊन जातो; आणि त्याच्या शरीर-मनाला पुनश्च ठवठवी येते. करमणुकीचा रुचिपालट मनुष्याची प्रफुल्लता वाढविष्यास साहाय्यकारी आहे. आणि ज्या प्रमाणात मनुष्यातील ही उत्कुल्लता आणि उत्थास कायम राहील त्या मानाने आयुष्य सुखदायी होईल हे निश्चित !

बोलनचालन ही करमणूक ! परंतु ! इतर शास्त्रांप्रमाणे करमणुकीचे एक शास्त्र आहे असे म्हटल्यास वावगे होणार नाही. कमीत कमी मोबदल्यात अधिकात अधिक लाभ पदरात पाडणे हेच कुठल्याही शास्त्रीय पद्धतीचे तंत्र आहे. अर्थात ते याही विषयाला लागू केले असता अयोग्य कसे म्हणता येईल ?

प्रस्तुत पुस्तकात करमणुकीने अनेक प्रकार ग्रंथित केले आहेत. त्यांपैकी

मुख्यतः कोङ्यासंवंधीच मला थोडेफार सांगायचे आहे.

कोडे म्हटले की, छोळ्यांपासून मोळ्यांपर्यंत सांयांचेच चित्त ते वेधून घेते. सांयांचेच आकर्षण करण्यास कोङ्यांहून दुसरे उत्तम साधन असेल असे वाटत नाही; आणि याचे कारण उघडच आहे. अडचणीशी झगडणे हा मनुष्यधर्म आहे. अडचणी आल्या की मनुष्यातील अहंभाव जागृत होतो आणि तो कार्य करू लागतो. आणि कोडे म्हणजेच मनुष्याच्या या कर्तृत्वाला केलेले एक प्रकारचे आव्हानच नव्हे का? अर्थात मनुष्य म्हणवून वेण्यास पात्र असणारा प्रत्येकजण हे आव्हान स्वीकारतोच. कारण अडचणीमधून यशस्वीपणे पार पडण्यात, एक अलौकिक आनंद असतो. तो कोणी गमावू इच्छीत नाही.

आंबा हे जसे सर्वमान्य फळ आहे तसेच कोडे हे एक सर्वमान्य आकर्षण आहे. जगाच्या प्रारंभातकाच कोङ्यांचाही प्रारंभ अनादी आहे हे निश्चित; आणि जनमनावर या गोष्टीची पकड तितक्याच प्रभावीपणाने आजही आहे असे आपणास आढळून येईल. अर्थात आंबा न आवडणारे जसे काही आंबटशोकी असतात, तदृतच कोडी म्हटली, की कपाळाला आळ्या घालून तिरस्काराने भुवया उंच करणारे काही म्हैसमंगळू लोकही असतातच. नाही असे नाही; परंतु अर्ध-मानवकोटी म्हणून आपण त्यांचा अपवादात्मक विचार करावा हे वरे!

एकूण कोडी सर्वोनाच प्रिय असतात, आणि हवीहवीशी वाटतात. उत्तमोत्तम कोङ्यांच्या द्वारा मनाला घडणाऱ्या कसरती करामतीनी आपण खूपच आनंदून जातो. निर्भेल किंवा निर्मेल म्हणा असा सात्त्विक आनंद आपल्याला कोङ्यापासून लाभतो हे निश्चित!

स्वच्छंदी छेद किंवा फुरसतीचा वेळ घालविण्याचे साधन म्हणून तर कोडी उपयुक्त आहेतच, पण करमणुकीसमवेतच बुद्धीला कार्यप्रवण करण्याचे दुहेरी कार्य त्यामुळे घडते.

उत्कृष्ट शिक्षक कोण? जो शिष्यांचा हसतयेळत बुद्धिविकास करतो तो! कोडे म्हटले की त्याचे इतके अद्भुत आकर्षण सर्वोच्चा मनाला पडते की, ते सोडविताना आपल्या बुद्धीचे अनेक पैलू उजलले जात आहेत हे फारच योङ्यांच्या ध्यानी येते. अर्थात हसतयेळत घडणाऱ्या ह्या बुद्धिविकासाचे श्रेय कोङ्याकडे अगदी नकळतपणे जाते.

कोङ्यांच्या द्वारे बुद्धीला नकळत व्यायाम घडून ती सूक्ष्मपणे काम करू लागते. तीक्ष्ण होऊन तिस्तरपणे कर्तृत्व गाजविते. तिला जणू धार येते.

‘एक मुलाने पाटीवर ओळीने १ पासून १०० पर्यंत आकडे काढले तर त्याने नकळा आकडा एकूण किती वेळा काढला? आमच्या छोळ्या वालमित्राने पाठविलेले हे कोडे सोडवून तीक्ष्णबुद्धी झालेले कित्येकजण कोडे वाचून होतो-क्षणीच विचारतील, “काहो, छोळ्या वालमित्राने ही द्विरुक्ती कशासाठी? छोटा म्हणजे वाल नव्हे का?” यावर आणखी तल्लख बुद्धीचे उत्तरतील, “अहो, छोळ्या हे त्यांच्या वालमित्राचे नाव आहे, समजलात!” यावर तिसऱ्यांची कल्पकता धावेल, “छोटा वालमित्र ही द्विरुक्ती नव्हे. वालमित्र म्हणजे वालांचा मित्र, तो मोठाही असू शकेल वा लहानही असू शकेल! आणि तो मोठा नाही हे दाखविण्यासाठी कदाचित छोटा हा शब्द वापरला असेल.” यावर चौथे दुधारी बुद्धीचे असतील ते म्हणतील, “अहो, वालमित्र म्हणजे वालपणापासूनचा मित्र असाही अर्थ का घेऊ नये?”

या साध्याच उदाहरणावरून कोङ्यांचे द्वारा बुद्धी कशी सर्वगमी होते हे समजून येईल. यथार्थ चित्रण, सूक्ष्म निरीक्षण आणि योग्य पृथक्करण आणि त्यामुळे उलगडा यांची मनाला सवय होते. तारतम्यज्ञान, विविध दृष्टी आणि कल्पकता यांची वाढही कोङ्यांच्या द्वारा होते, असे म्हटले तर अप्रस्तुत होणार नाही. प्रस्तुत संग्रहातील काही कोडी माझ्या भावंडांनी व काही मी स्वतः रचली आहेत हे सांगण्यास आनंद वाटतो.

वेदांतील कूटे, महाभारतातील यक्षप्रश्न, जनक-अष्टावक संवाद, अष्टावकवंदी संवाद, अनेक कवींनी रचलेले कूटप्रश्न, अनेक राजसभांत प्रसिद्धी पावलेल्या समस्या आणि माजवरातील उखाणे याद्वारा आपल्याला कोङ्यांची पुष्कळच प्राचीन ओळख आहे. आता अधीर वाचकांचा अधिक वेळ न घेता य कोङ्यांच्या संग्रहाचे द्वार त्यांना उघडे करून देतो. कारण वाचकांना विरुद्धु लाभला, की पुस्तककर्त्त्वाला सारे सारे मिळाले.

रा. च्य. रानडे

अनेकांचा एकच प्रश्न

कंटाळवाणा काळ काढावयाचा कसा ? आगगाडी, आगनाव व मोटार यांतुन दूरवरचा प्रवास करणारे प्रवासी, साठलेली रजा घेऊन स्वास्थ्य अनुभव-विणारे अधिकारी, लांबलचक सुझीने कंटाळून जाणारे विद्यार्थी, नुकतेच आजारातून बरे होणारे रुग्णाईत, किंवा हातपाय मुरगळून वा अन्य काही कारणाने दिवसचे दिवस अंथरुणात डांबून पडणारे कोणी किंवा अशाच प्रकारे इतर कोणी कोणी, अगदी सान्या सान्यांची नेमकी हीच अडचण ! आणि म्हणूनच पोरांसोरांपासून तो म्हाताज्याकोताज्यापर्यंत, छोट्या बाळूपासून तो काठी टेकीत जाणाऱ्या रंगोपतापर्यंत, सान्यांची हीच अडचण भागविण्यासाठी, बहुरंगी करमणूक ' मोळ्या तस्परतेने सिद्ध ठाकळे आहे.

अर्थात केवळ कालहरण इतकाच मात्र त्यातील हेतु निश्चित नव्है. आणखी कितीतरी भाग त्यात आहे.

नित्याच्या त्याच त्याच कार्यक्रमांत तुम्हांला काही वदल हवा आहे काय ? कामाच्या रगाड्याने रंजीस येऊन तुम्ही शिणला आहात काय ? आणि या ' तोचतो ' पणाने आलेला शिणवठा नाहीसा करावा असे तुम्हांला वाटते काय ? अथवा केव्हाही आपले विसाव्याचे क्षण अधिक आल्हाददायक व्हावे अशी तुमची मनीषा आहे काय ? या सान्या गोष्टींवर अचूक गुणकारी असे ' बहुरंगी करमणूक ' हे उत्कृष्ट रसायन आहे.

थोरांपासून लहानांपर्यंत सान्यांना रुचेल, पचेल नी आवडी-निवडीला जुळेल

असेच ते आहे. जेव्हा केव्हा हवे तेव्हा है पुस्तक हाती घ्या नि इच्छेला येईल ते पान उघडून वाचू लागा. अगदी थोड्याच वेळात, तुम्हांला जे हवे होते तेच नेमके हाती लागल्याचा प्रत्यय येईल; आणि तुमची नड यशस्वीपणाने भाग-विल्याचे श्रेय सर्वतोपरीने तुम्ही त्यास बहाल कराल.

‘बुद्धुरंगी करमणूक’ तुमची प्रवासात उत्तम सोबत करील. आणि तुमच्या सहली नि सफरी तर त्याविना निश्चित अळणी ठरतील! है पुस्तक तुमची भरपूर करमणूक करील. नेहमीच्या चाकोरीवाहेर ते तुम्हांला घेऊन जाईल. निरनिराळ्या करामती नि गमती सांगेल आणि पुस्तक वाचन थांबविल्यावर तुम्हांला आढळून येईल की तुमचा शीण नाहीसा झाला आहे. आणि कंटाळ्याने तर केव्हाच काळे केले आहे. याव्यतिरिक्त तुम्हांला हेही समजून येईल, की घटकाभर मनरंजन करता करता या पुस्तकाने तुमच्या मनाला तरतरी आणली आहे नि तुमच्या बुद्धीचे वेगवेगळे पैलूही तुम्हांला कळत नकळत त्याने मोळ्या कौशल्याने उजळले आहेत, तसेच त्याद्वारे चारचौघांवर छाप पाडण्यास योग्य अशी नाना प्रकारची भरगच्च सामग्रीही आता तुमच्या हाती लागली आहे.

अनेकांनी मुक्तकंठाने प्रशंसिलेले मराठीतील अभिनव प्रकारचे असेच है पुस्तक आहे. स्वतः ते वाचा आणि प्रत्यक्ष घ्या. इतरांना भेट म्हणून द्या. कोठल्याही प्रसंगी कोणासही भेट म्हणून देण्यास याच्याइतके सर्वोत्तम पुस्तक मिळणार नाही.

रा. श्र. रानडे

॥ सं नः शिशीहि भुरिजोरिव शुरं राख रायो विमोचन ॥

—ऋ. ८४१६

अर्थ—मुक्त करणाऱ्या परमेश्वरा, नापितांच्या संकंधावरील वस्तव्याप्रमाणे तू आम्हांला तीक्षणबुद्धी कर.

[पुढील सारे प्रश्न तोंडीच सोडवावयाचे आहेत. उपवासाचे दिवशी भात खाल्ला तर जसे उपवासाचे माहात्म्यच नाहीसे होऊन पुण्य मुळीच पदरात पडत नाही, तद्वतच पुढील तोंडी प्रश्नांसाठी जर लेखनसाधनाचा उपयोग कराल तर तुमचे शाहाणपण खरे कसाला लागणार नाही. म्हणून या परीक्षेत हातावर वोटाने करावयाच्या आकडेमोडीला सुद्धा कडक प्रतिवंध आहे.

दुसरी गोष्ट वेळेसंंघी. प्रत्येक प्रश्नाच्या प्रारंभी तो सोडविण्यास किती वेळ आवश्यक आहे तो दिला आहे. (कोडे वाचण्यासाठी लागणारा वेळ त्यात धरलेला नाही.) दिलेल्या वेळेपेक्षा अधिक वेळ लागल्यास तुमचे गुण उणे करावे लागतील आणि दिलेल्या वेळेच्या तिपटीपेक्षा अधिक वेळ घेऊन उत्तर

बरोबर आल्यास त्यास केवळ शून्यच गुण मिळतील. म्हणून दिलेल्या वेळात उत्तर देण्याचा अधिकात अधिक यत्न झाला पाहिजे.]

१ एकपूर्णीक एकएकांश म्हणजे किती ?

(वेळ-पांव मिनिट)

रामभाऊनी बाजारातून एक घड्याळ विकत आणले. घड्याळ मोठे सुबक आणि सुलक्षणी होते. त्यांच्या पत्तीने विचारले, “केवळाला घेतलं घड्याळ ? किती मोल पडले ? ” त्यावर रामभाऊ उत्तरले, “ साठ रुपये आणि अर्धे किंमत. ” तर घड्याळाची किंमत किती ?

३ एका पेटीत सहा लहान पेट्या आहेत आणि या लहान पेट्यांत प्रत्येकी आणखी सहा सहा पेट्या आहेत. तर एकूण सर्व मिळून किती पेट्या आहेत ?

एक बाई म्हणाली, ‘हे माझ्या पतीच्या भावाच्या पत्नीच्या नवव्याच्या भावाच्या मुलाचे वडील. ’ तर दोघांचे नाते काय ?

४ आणि १६ यांचे जे नाते आहे तसेच ५ आणि...यांचे आहे. रिकामी जागा खालीलपैकी एका संख्येने भरून काढा.

७, ४५, १५, ३०, २५, ४०, १००.

एक खी व एक पुरुष रस्त्याने चालले असता त्या खीच्या एका मैत्रिणीने त्या पुरुषाकडे पाहून, ‘कोण ? ’ असा प्रश्न केला. त्यावर ती खी उत्तरते, ‘याची आई माझ्या आईची सासू ’, तर त्या दोघांचे नाते काय ?

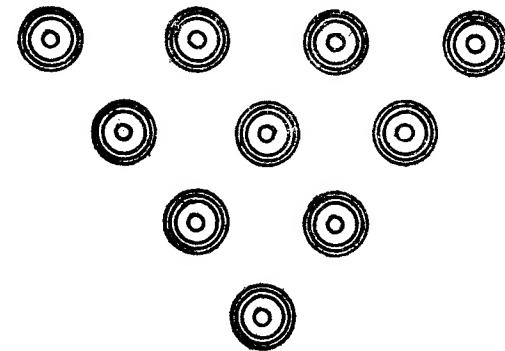
‘करकमळी जन्मली, सूर्यकमळी वाढली, पतीविना सती गेली ’ अशी नार कोणती ?

फसाळ वरं का !

(वेळ-एक मिनिट)

१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९ या आकड्यांपैकी रामूला ८ चाच आकडा न आवडण्याचे एक विशेष कारण आहे. तुम्ही सांगू शकाल काय ते ?

(वेळ-एक मिनिट)

बरील चित्रात दहा नाणी दाखविलेली आहेत. सध्या त्यांची रचना आहे त्याच्या उलट रचना आम्हाला करून हवी आहे. म्हणजे सध्या वरून खाली चार, तीन, दोन, एक असा अनुक्रम आहे तो बदलून वरून खाली एक, दोन तीन, चार असा अनुक्रम आला पाहिजे. आणि हे सर्व करताना कोठलीही तीनच नाणी केवळ उचलावयाची आणि पुनश्च कोठेही ठेवावयाची अशी अट आहे. मात्र जवळच्या दोन नाण्यांतील अंतर पूर्वीइतकेच राहावे. पाहा प्रयत्न करून.

(वेळ-अर्धे मिनिट)

बैद्यबुवांनी गंपून्ही प्रकृती तपासली आणि ‘प्रत्येक अर्धा तासाने एक गोळी घ्या ’ असे सांगून तीन गोळ्या गंपूला दिल्या तर त्या गोळ्या एकूण किती वेळ पुरतील ?

(वेळ-एक मिनिट)

‘माधव नारायण भट ’ या नावाची कोणी व्यक्ती तुम्हाला ठाऊक आहे ?

१२ (वेळ-अर्धे मिनिट)
एका घोड्याच्या टांग्याला दोन लांब दांडे असतात, तर दोन घोड्याच्या टांग्याला किती लांब दांडे असतील ?

१३ (वेळ-पाव मिनिट)
५८ या आकड्यात कोणता लहानात लहान आकडा मिळवावा किंवा वजाकरावा की मग त्याला नऊने पूर्ण भाग जाईल ?

१४ (वेळ-अर्धे मिनिट)
तारेच्या दर दोन खांवांमध्ये १०० मीटर अंतर असते, तर पहिल्या ते दहाव्या खांवापर्यंत किती अंतर असेल ?

१५ (वेळ-दीड मिनिट)
१२।४।७।१।१६।२२।२९.....
या मालिकेतील पुढचे दोन आकडे सांगता का ?

१६ (वेळ-अर्धे मिनिट)
पावसामुळे निसरड्या झालेल्या एका खांवावर एक माकड चढते आहे. ते प्रत्येक अर्ध्या तासाला ४ मीटर वर चढते आणि २ मीटर खाली घसरते. खांवाची उंची जर १६ मीटर धरली तर त्याच्या शेंड्याला पोहोचण्यास माकडाला किती वेळ लागेल ?

(वेळ-अर्धे मिनिट) १७
वाळाजी विश्वनाथ पेशव्यांचा वाप कोण ?

(वेळ-पाव मिनिट) १८
दोन आणि दोनच्या निम्मे किती ?

१९ (वेळ-पाव मिनिट)
शशिकांत श्रीनिवासापेक्षा वेगाने पळतो आणि श्रीपाद शशिकांतापेक्षा वेगाने पळतो. तर सर्वांत हळू कोण पळतो ?

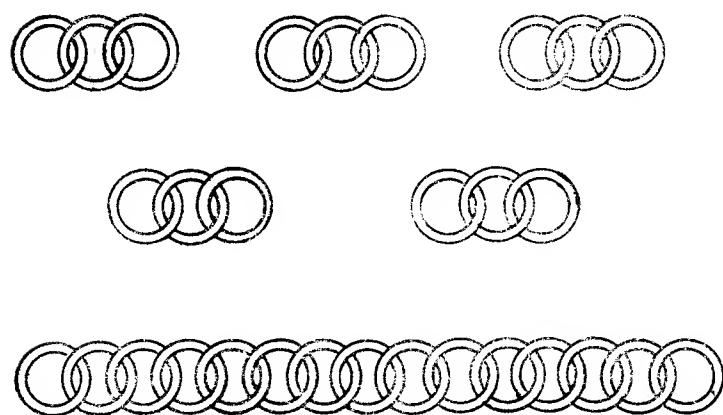

२० (वेळ-एक मिनिट)
'पितो बनली काळी' याचे सुसंगत वाक्य करा.

२१ (वेळ-दीड मिनिट)
एक मुलगी आपल्या कडेवरील मुलाकडे वोट दाखवून म्हणते, 'याचा वाप ज्यांचा सासरा, त्यांचा वाप माझा सासरा' तर परस्परांचे नाते काय ?

२२ (वेळ-एक मिनिट)
दोन आणि दोन मिळून नेहमी चारच होतात असे म्हणतात. आम्ही म्हणतो दोन आणि दोन मिळून आणखीमुद्धा काहीतरी होते, तर ते काय असेल ?

२३ (वेळ दीड मिनिट)
पुढील चित्रात वरती साखळीचे पाच तुकडे दाखविले आहेत. त्यांची खाली दाखविल्याप्रमाणे जोडून एक लांबलचक साखळी करावयाची आहे. सोनार-दादाने हे तुकडे एकत्र गुंफण्यासाठी पुढीलप्रमाणे भाव सांगितले आहेत. प्रत्येक तोडण्याला दोन रुपये आणि प्रत्येक जोडण्याला दोन रुपये. अर्थात कमीत कमी किती पैशांत एक सलग साखळी करता थेईल ? आमचा गोपू म्हणतो, १६ रुपये, तर गंपू म्हणतो, १२ रुपये. आमच्या मते गंपूचे म्हणणे बरोवर आहे. तर ते कसे ते सांगा.

२४ दोन पेरु आणि चार वटाटे मिळून काय होईल ?

२५ चार मुलांना परस्पर विश्वद चार दिशांना तोडे करून बसविले आणि त्यांच्यामध्ये ठेवलेल्या एका लाडवाच्या ताटातील लाडू त्यांनी मागे हात न नेता खाल्ले, तर ते कसे ते सांगा. अर्थात आणखी दुसरे कोणी तेथे आले नव्हते हे निश्चित !

२६ एका मनुष्याजवळ एक मेणवत्ती आहे. एक काढ्याची पेटी आहे, एक सर्वांगी आहे, एक 'प्रभाकर' कंदील आहे, एक पणती आहे, एक रॉकेलचा टांगण्याचा दिवा आहे आणि एक गॅसची वत्ती आहे. त्याला रात्रभर प्रकाश हवा असतो हे ठरलेले आहे, तर वरील गोष्टीपैकी आधी तो कोणती गोष्ट पेटवील ?

२७ चार किलो कापूस आणि चार किलो लोखंड असे एका तराजूच्या दोन वेगवेगळ्या पारड्यात घातले, तर कोणते पारडे खाली जाईल ?

२८ पुढील कवितेना अर्थ करता येईल का तुम्हाला ?

अश्वास पुच्छ ते तीन ।
हस्तीस दंत ते साहा ।
नारीस वस्त्र ते नाही ।
श्वानाला शिंग फुटले ॥

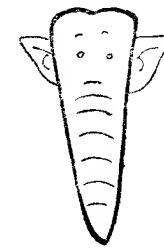
२९ (वेळ-दोड मिनिट)

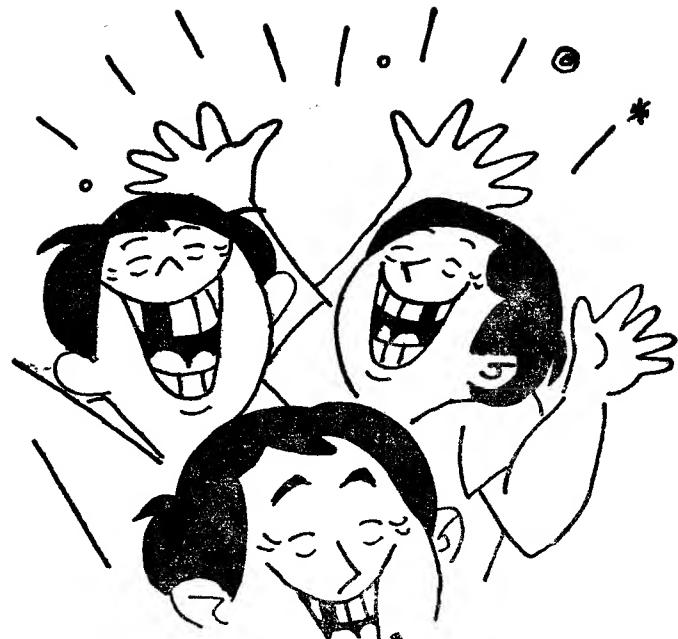
'उशीचायापाही हुडकणादो' ही अक्षरे व्यवस्थितपणे जुळवून त्यांचे चालू प्रचारातील एक सर्वमान्य वाक्य करा.

फसाळ वरं का ?

३० (वेळ-एक मिनिट)

एका खोलीत आत चार लहान पेढ्या असलेली एक पेटी, आत तीन लहान पेढ्या असणारी एक पेटी, आत दोन लहान पेढ्या असणारी एक पेटी आणि आत एकच लहान पेटी असणारी एक पेटी, अशा पेढ्या आहेत तर त्या खोलीत कमीत कमी किती पेढ्या असू शकतील ? आणि अधिकांत अधिक एकूण किती पेढ्या असू शकतील ?

हसाल बरं का !

चित्ते प्रसन्ने भुवनं प्रसन्नम् । चित्ते विषण्णे भुवनं विषण्णम् ।
अतोऽभिलाषो यदि ते सुखे स्याच्चित्प्रसादे प्रथमं यतस्व ॥

‘माझ्या मिळकतीतून मी २५० रु. शिळ्यक टाकले आहेत या महिन्याला १’
—पहिला.

‘ठीक, मग माझी एक सायकल विकाऊ आहे. ती का नाही घेत? मी देईन २५० रु. ला. तुला सायकलवर वसून तुझ्या शेतावर पण जाता येईल मग आरामात? ’—दुसरा.

‘हो, पण मी २५० रु. ची एक गाय घेणार आहे.’—पहिला.

‘वाहा! पण गाईवर वसून शेतावर जाऊ लागलास तर मूर्खपणा नाही का होणार?’—दुसरा.

हसाल बरं का !

९

‘आणि कारे, मी सायकलचे दूध काढू लागलो तर काय तो कमी मूर्खपणा ठरणार आहे?’—पहिला.

लांबलचक प्रेतयात्रा पाहून रस्त्याने जाणाऱ्या एका मुलाला एकजण विचारतो, “कोण वारले हो?”

“तो तिरडीवरचा माणूस!”

“तुमची गाय हरवली आहे तर वर्तमानपत्रात तशी जाहिरात का नाही देत?”
“खुळ्या, अरे गाईला का वाचता येणार आहे?”

“गोबिंदा, धाकटा बाढू का रे रडतो आहे?”
“आई, तू रिलेला पेरु कसा खायचा तो मी त्याला खाऊन दाखवला गफक्त!”

आमच्या घरची काकू आणि त्यांच्या आप्तपरिचित वायका सर्वजणी एक मोटारीमधून पर्वतीला निघाल्या. मोटारीत खूपच लेचालेच झाली होती तेव्हा एक वृद्ध आजीवाई उद्गारल्या, “काय दाटी झाली ही! मग त्यापेक्षा तुमच्या डूऱ्यावरला पायीच का नाही देत पाठवून पुढे? म्हणजे जरा जागा तरी होईल थोडी.”

बडोदे गावी वरोवर १२ वाजता नियमितपणे तोफ उडवीत. एक परगावचा मनुष्य त्या वेळी तेथे होता. तोफ उडव्यानंतर त्याने तोफवात्याला विचारले, “काय हो, तुम्ही तोफ उडविता त्या वेळी १२ वाजल्याचे नेमके तुम्हाला कसे कळते?” तोफवाला उत्तरला, “त्याचे असे पाहा, माझ्या येण्याच्या वाटेवर पोलीस चौकी आहे. येताना मी तेथील घड्याळाप्रमाणे माझे घड्याळ अचूकपणे लावून मग कामावर येतो. त्यासुले कधी चूक होत नाही.”

तो परगावचा मनुष्य रस्त्याने थोडा गेल्यावर चौकीपाशी आला. चौकीपाशी

आत्मावर तो तेथील शिपायास म्हणतो, “काय जमादार साहेब, तुमच्या चौकीतले घड्याळ अगदी अचूक असते म्हणतात.”

चौकीदार उत्तर करतो, “हे काय विचारता राव ! नेहमी वाराच्या तोफे प्रमाणे घड्याळ लावून प्रेतो आम्ही. मग अर्थात ते नियमित अचूक वेळच दाखविणार !”

●
बाबू : आई, त्या गणूने मास्तरांनी तपासून आणलेल्या पेपरावरचे दोनाचे पाच केले; पण मास्तरांनी त्याला नेमका पकडला.

आई : हे मूरुचं तो ! पण तू नाही ना तसे कधी करणार ?

बाबू : छे, छे, आई मी दोनचे फार तर तीन करीन.

●
मास्तरांनी उत्तरपत्रिका (पेपर्स) तपासून आणल्या. प्रत्येक उत्तरपत्रिकेच्या वरच्या पानावर शेरे दिलेले होते. एक मुलगा मास्तरांकडे येऊन विचारतो, “सर, मला हा काय शेरा दिला आहे, कळत नाही.” मास्तर वराच वेळ त्या शेन्याकडे पाहून उत्तरले, “हा होय ? अरे, हा शेरा असा आहे, की गिचमिड अक्षर काढू नये.”

●
पती (पत्नीस) : अजून ज्ञाला नाही स्वैपाक ? हा मी चाललो खानावळीत.
पन्ही (पतीला) : असं काय पण ! एक दोनच मिनिट थांबा की.

पती : का ? दोन मिनिटांत स्वयंपाक होईल वाटत !

पत्नी : नाही. तसे नव्हे; म्हणजे मी पण चांगले लुगाडे नेसून वेईन तुमच्या वरोवर तिकडेच.

●
गोविंदाने पेरुन्चे दोग भाग करून ते लहानग्या अरविंदापुढे धरले. अरविंदाने त्यातला नेमका भोटा भाग उचलला. त्यावर गोविंदा साळसूदपणाने म्हणतो, “माझ्यापुढे जर कोणी असे दोन भाग टेविले असते तर मी बुवा लहान भागाच घेतला असता.”

त्यावर अरविंद म्हणतो, “तुझ्या इच्छेप्रमाणे तुला लहानच भाग मिळाला आहे की, मग उगाच आणखी प्रवचन कशाला आता ?”

●
“देवा, हिंदुस्थानची राजधानी नागपूर कर ! देवा, हिंदुस्थानची राजधानी नागपूर कर !” अशी छोट्या गोपूची प्रार्थना ऐकून मी विस्मित ज्ञालो आणि त्याला विचारले, “का रे गोपू, असे का व्हावेसे वाटते तुला ?”

गोपू उत्तरतो, “काळच्या भूगोलाच्या पेपरात मी तसे लिहून गेलो आहे म्हणून हो ?”

●
“प्रथम तो मला चक्र घरातला कारकूनच समजला, पण मग मीच मालक असे कळल्यावर त्याने क्षमा मागितली.” पहिला.

“मग कारकुनाचे समाधान ज्ञाले ना आता ?” – दुसरा.

●
गिन्हाईक : (दुकानदारास) या तुमच्या सहा रुपये मीटरच्या कापडात आणि साडे सहा रुपये मीटरच्या कापडात काही फारसा फरक नाही हो वाटत !

दुकानदार : फारसा नाही. केवळ ५० पैसांचाच फरक आहे साहेब !

●
छगनशेट मारवाडी रस्त्याने जात असताना एका भामऱ्याने त्यांच्या खिशातील सोन्याच्या घड्याळाला हात घालून ते लांबवण्याचा यन्न केला. परंतु शेटजीच्या ते ध्यानात आले आणि त्याला ते धरून टेवण्याचा प्रयत्न करू लागले. दोघांची झोंगाझोंगी चालू ज्ञाली आणि त्याच वेळी शेटजी मोठमोठ्याने ओरडून त्या भामऱ्याच्या चोरीचा पुकारा करू लागले. अर्थात रस्त्यातील इतर काही माणसे त्यांच्या सहाय्यास आली आणि सर्वीनी मिळून त्या भामऱ्याला पकडले. अनेकांनी त्याला यथास्थित ‘प्रसाद’ दिला. त्याला खूपसा वडविल्यावर शेटजी म्हणाले, “जा येथून, तोंड काळे कर. एक वेळ तुझी गय करतो आणि तुला पोलीसच्या स्वाधीन करीत नाही.”

इतके होईपर्यंत हा सर्व प्रकार पाहण्यास अनेक वध्यांची गर्दी ज्ञाली. त्यात

दुसरा एक भामटा होता. शेटजींनी पहिल्या भामळ्याला हाकळून दिल्यावर तो खाली मान घालून आपल्या वाटेला लागला. तो बराच पुढे गेल्यावर या दुसऱ्या भामळ्याने त्याला गाठले आणि म्हटले, “काय गड्या, भामरेगिरीच करायची ती कशी शिताफीने केली पाहिजे! सोन्याचे घड्याळ चोरायला हरकत नाही; पण असे पकडले जाणे ही तोडाला व धंद्याला काळिमा फासणारी गोष्ट आहे हे निश्चित!”

त्यावर पहिला भामटा उत्तर करतो, “अरे वावा, मला सोन्याचे घड्याळ चोरायचेच नव्हते, हे पाहा, शेटजींच्या सिंशातलं पाकीट. त्यात अडीच हजार रुपये आहेत. मग आता मी जिंकली की नाही सांग. या पाकिटासाठीच तो उपदृश्याप होता वावा!”

उलट सुलट कसेही वाचा!

‘शिपायापाशी’
 ‘चिमा काय कामाची’
 ‘वाढवा समास वाढवा’
 ‘रभा चांभार’
 ‘रामाला भाला मारा’
 ‘ती होडी जाडी होती’
 ‘तो गजानन जागतो’

चुकू नका बरं का!

तुमच्या बहुश्रुतपणाची कसोटी

केल्याने देशाटन, पंडित मैत्री, समेत संचार।
 शास्त्रग्रंथविलोकन, मनुजा चातुर्य येतसे फार॥

—सुभाषित

सत्य की असत्य ते सांगा

- (१) कुच्याला मुख्यतः पायाच्या तळव्यांना घाम येतो.
- (२) हिरे जळतात.
- (३) इद्रधनुष्यात सर्व प्रकारचे रंग असतात.
- (४) चलनी नोटांचे तुकडे झाल्यास त्याचे पैसे वाया जातात.
- (५) डासांपैकी फक्त माद्या तेवढ्या आपल्याला चावतात.
- (६) पाण्याने काठोकाठ भरलेल्या पातेल्यात एक वर्फाचा मोठा तुकडा तंगत आहे. आता ज्या वेळी हा तुकडा पूर्णपणे वित्तले त्या वेळी पातेल्यामधील थोडेसे पाणी खाली सांडेल.
- (७) उटाच्या मदारीमध्ये त्याच्या पाठीच्या मणक्यांपैकी तीन हाडे असतात.
- (८) सूर्योपासून निशालेला प्रकाश पृथ्वीवर येऊन पोहोचण्यास तीन तास सतरा मिनिटे लागतात.
- (९) कोळशाच्या खाणीत पुष्कळदा कामाच्या आरंभी प्रथमतः खाली जाताना पिंजऱ्यात घातलेला एक छोटासा पक्षी साधारणतः वरोवर येऊन जातात.
- (१०) सायीने वजन दुधापेक्षा अधिक असते.
- (११) कोठल्याही दोन माणसांच्या आंगळ्याचे ठसे मारले असू शक्त नाहीत.
- (१२) वर्फासारखे थड पाणी त्याच वेळी उकळत असण्याची शक्तता आहे

(१३) विषुववृत्ताच्या आसपास उष्णतेमुळे वर्फ पद्ध शकत नाही.

(१४) उन्हाळ्यात दिवस लहान होतात आणि रात्री मोठ्या असतात.

(१५) संदर्भ पाण्यात वावरणारे मोसे जेव्हा झोप घेतात तेव्हा आपल्या सारखेच डोळे मिटतात.

(१६) हत्तीची शेपटी चांगली केसाळ असते.

(१७) काळ्याने काटा काढणे हे होमेंटोपॅथीचे मुख्य तत्व आहे.

(१८) खडबडीत भांड्यापेक्षा गुळगुळीत भांड्यात पाण्याला लवकर उकळी येते.

(१९) सुंगी वा मधमाळी माणसाला एकदा चावली की ती स्वतः नंतर थोड्याच वेळात मरते.

(२०) अपचाद म्हणजे नियमाने स्वतःच्या चुकीसाठी काढलेली पळवाठ होय.

(२१) एकदा पडलेल्या ठिकाणी पुन्हा बीज पडत नाही.

(२२) नेहवीच्या साध्या शिसपेन्सिलीने ८० किलोमीटर लांबीची रेष काढता येते.

(२३) सर्वोत उंच असणारा हिमालय पर्वत जर पैसिफिक महासागरातील सर्वोत खोल ठिकाणी ठेवला तर हातात धरावाच्या काठीएवढेच (साधारणतः १ मीटर) त्याचे शिखर फक्त पाण्याच्या वरती दिसेल.

(२४) एकदा रेडिओवर मोठ्या ५०० मीटर लांबीच्या मुंबईच्या सभागृहात चालणारे एका विख्यात पुढाऱ्याचे भाषण त्या सभागृहाचे शेवटाला वसून ऐकणाऱ्या माणसापेक्षाही आधी मी पुण्यास ऐकले.

(२५) सूर्याच्या पृष्ठमागावर उकळत्या पाण्याच्या ७०० पट नि अंतर्भुगात उकळत्या पाण्याच्या २००० पट उष्णतामान असते.

(२६) बाफ अदृश्य असते.

(२७) होकायंत्राचा काटा उत्तर-ध्रुवाची दिशा दाखवितो.

(२८) पहाटेची वेळ दुखगेकन्याच्या प्रकृतीला अधिक त्रासदायक असते.

(४६) हत्तीला जडपणामुळे मुळीच पोहता येत नाही तर उंट लांब पायामुळे उत्तम पोहू शकतात.

(४७) आवाजाची गती हवेपेक्षा पाण्यात अधिक असते.

(४८) एखादा माणूस एकसारखे नाकासमोर थेट सरळ रेषेत चालत राहिला तरीसुद्धा उलट दिशेला जाऊ शकतो.

(४९) रोगाचा प्रतिकार करण्याची शक्ती कमी वजनाच्या माणसात कमी नि अधिक वजनाच्या माणसाच्या ठायी अधिक असते.

(५०) आपल्या मैदूची उजवीकडील वाजू आपल्या शरीराची डावीकडील वाजू सांभाळण्याचे काम करते.

उत्त प्रवर्धया मतिम् ॥

क्र. ८६।३२

परमेश्वरा ! माझी बुद्धी उज्ज्वल होऊन वाढो.

(या प्रकरणातील प्रश्न सोडविण्याच्या पद्धतीसंवंधी व वेळेसंवंधी पूर्वी दिलेल्या सूचना लक्षात घेऊन मगच हे प्रश्न सोडवावयास ध्यावेत.

३१ (वेळ-एक मिनिट)

पुण्याहून मुंबई १८० कि. मी. आहे. पुण्याहून एक मोटार ताशी ६० कि. मी. वेगाने निघाली, आणि मुंबईहून त्याच वेळी एक मोटार ताशी ३० कि. मी. वेगाने निघाली. ज्या वेळी दोन्ही मोटारी एकत्र येतील त्या वेळी कोणती मोटार पुण्याहून अधिक लांब असेल ?

३२ (वेळ-अर्धे मिनिट)

हिरा हळूच पाण्यात सोडल्यावरोवर काय होईल प्रथम ? नीट विचार करून उत्तर द्या हं !

३३

(वेळ-एक मिनिट)

“ का रे तुमचे काका इतके श्रीमंत आणि तुम्ही असे का ? ”

“ अहो, त्याचे असे ज्ञाले की, माझे काका पडले माझ्या सखल्या आजोवांचे एकुलते एक पुत्र. अर्थात सारी मिळकत त्यांनाच मिळाली मग ! सरलच आहे. ”

या संवादात काही चुकल्यासारखे वाटते का ? — काय ?

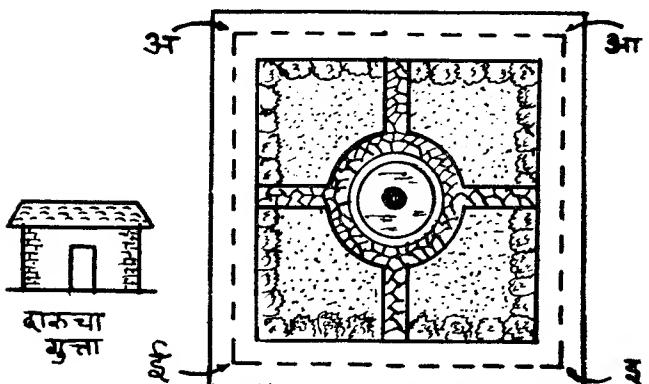
३४

(वेळ-अर्धे मिनिट)

पाय आहेत पण चालता येत नाही. हात आहेत पण काम करता येत नाही असे कोण ! (अर्थात जिंवत प्राणी नव्हेच निश्चित.)

३५

(वेळ-अर्धे मिनिट)

वर दिलेल्या चित्रातील एका चौरस वागेभोवती चारही वाजूना रस्ता आहे. अर्थात चारही रस्ते सारख्याच लांबीने आहेत. एका मनुष्याला ‘ आ-आ ’ अंतर चालण्यास ७५ मिनिटे लागतात. ‘ आ-इ ’ अंतर जाण्यास ७५ मिनिटे लागतात. ‘ इ-इ ’ अंतर जाण्यास ७५ मिनिटे लागतात. ‘ इ-अ ’ रस्त्यावर एक दारुगुच्छा आहे. तो बंद आहे आणि ‘ आज सर्व दिवस गुच्छा बंद राहील ’ अशी वाहेर पाटी आहे पण ‘ इ-अ ’ अंतर जावयास मात्र त्यास सव्वा तास लागतो का ते सांगा ?

फसाल वरं का !

१९

३६

(वेळ-एक मिनिट)

ओळखा : तीन पायांची सुंदर राणी ! एकसांधी गोजिरवाणी । वास तीचा ठिकठिकाणी । खाते लाकूड पिते पाणी ॥

३७

(वेळ-एक मिनिट)

‘ कोठूनसा आला नि भुईवर पडला, कानाकोपरा फिरला पण हाती नाही लागला. ’ याचे उत्तर काय असेल वरे ?

३८

(वेळ-अर्धे मिनिट)

कुठे आहे चूक ? — १ रु. = १०० पैसे.

$$\begin{aligned} &= 10 \text{ पैसे} \times 10 \text{ पैसे} \\ &= \frac{1}{10} \text{ रु.} \times \frac{1}{10} \text{ रु.} \\ &= \frac{1}{100} \text{ रु.} \\ &= 1 \text{ पैसा.} \end{aligned}$$

म्हणजे १ रु. = १ पैसा. सांगा कोठे आहे चूक ?

३९

(वेळ-अर्धे मिनिट)

दोन वर्षीपूर्वी श्रीकांत जेवढा होता तेवढाच आज गोविंदा मोठा आहे. वयाने. मग दोघांत मोठा कोण ?

४०

(वेळ-एक मिनिट)

मला पर्वतीस जाताना समोरून येणारे पाच मावळे भेटले. त्या प्रत्येकासमवेत प्रत्येकाची वायको होती आणि प्रत्येक वायकोच्या कडेवर एक एक मूल होते. आणि प्रत्येक मूलाजवळ एक मांजराचे पिल्लू होते तर पर्वतीला किती प्राणी जात होते ?

४१

(वेळ-अर्धे मिनिट)

एका छत्रीत तिघेजण चालले आहेत. एकजण मध्ये आहे आणि दोघेजण दोन बाजूला आहेत. तर तिघांपैकी सर्वीत अधिक कोण भिजेल ?

४२

(वेळ-अर्धे मिनिट)

एका माणसाने खणलेल्या खड्ड्यात—ज्याची लांबी चार मीटर, संदी तीन

मीटर आणि खोली दोन मीटर आहे—एकूण किती घनमीटर माती असेल ते सांगा.

४३

(वेळ-एक मिनिट)

विस्किटांचे पाच पुडे, पाच मुळे पाच दिवसांत खातात, तर शंभर मुलांना शंभर दिवसांना किती पुडे लागतील ? सांगा चटकन !

४४

(वेळ-एक मिनिट)

पाच दिवसांत पाच मुळे पाच विस्किटांचे पुडे खातात तर शंभर पुडे शंभर दिवसांत किती मुलांना पुरतील ? सांगा लवकर !

४५

(वेळ-एक मिनिट)

ओळखा :

मम डोके कापा जाइन वीरपाठी ।
मम भद्य तोडिता नेत्राला आडकाठी ॥
मम पाद तोडिता येईन तुमच्या डोकी ॥
मी पुष्प भाग, तरि सांगा नाव आता की ॥

४६

(वेळ-एक मिमिट)

चंद्रकांताचा एक मित्र त्याला म्हणाला, 'हे पाहा चंद्रकांत, तू मला दहा रुपये देतोस का उसनवार ?' त्यावर चंद्रकांत उत्तरला, 'हो देतो.' त्यावर त्याच्या मित्राने पुनश्च उत्तर केले, 'हे पाहा पण सध्या मला त्यांपैकी पाचच रुपये दे. म्हणजे असे पाहा, मी पाच रुपये द्यावचे राहतील आणि तूही मला पाच चायचे राहतील, म्हणजे फिंकाट झाली. पुन्हा देणे घेणेच नको !'

कुणालाही पटेल त्याचे हे म्हणणे, नाही का ?

४७

(वेळ-एक मिनिट)

मराठ्यांच्या इतिहासकाळात वेळोवेळी होऊन गेलेली आणि ज्यांचे नाव बाळाजी असे होते अशी पाच माणसे तुम्हाला सांगता येतात का ? पाहा.

४८

(वेळ-दोन मिनिटे)

अशा कोणत्याही दोन संख्या सांगा की, ज्यांची वेरीज आणि गुणाकार सारखाच येईल. (अर्थात $2 + 2$ आणि $2 \times 2 = 4$ हे उत्तर वगळून मात्र.)

फसाल वर्ण का ।

२१

४९

(वेळ-दोन मिनिट)

आमच्या एक मजली चाळीमध्ये ओळीने खोल्यांना क्रमांक दिलेले आहेत आणि आमच्या खोलीचा क्रमांक असा आहे की, आमच्या डाव्या वाजूच्या क्रमांकाची वेरीज नेमकी आमच्या उजव्या वाजूच्या क्रमांकाच्या वेरजेइतकी होते. तर आमच्या चाळीत खोल्या किती आणि आमच्या खोलीचा क्रमांक किती ?

५०

(वेळ-अर्धे मिनिट)

मी जागा झालो त्या क्षणी मी घडवाळाचा एक ठोका ऐकला. पुनश्च अर्ध्या तासाने एक ठोका ऐकला. पुनश्च अर्ध्या तासाने एक ठोका ऐकला. आणि पुनश्च अर्ध्या तासाने एक ठोका ऐकला. तर मी केव्हा जागा झालो ?

५१

(वेळ-दोन मिनिट)

आमचा गोविंदा म्हणजे मुलखाचा आलशी, विसराळू आणि लहरी ! एका रविवारी त्याला आपल्या एका मित्राला पत्र लिहिण्याची लहर आली. रविवारी टपालकर्तेरी वंद असल्यामुळे २५ पैशांचे पाकीट पानपटीवाल्याकडून त्याने २७ पैशांना विकत वेतले. 'तावडतोव इकडे ये' अशा अर्थाचे पत्र लिहून त्याने पाकीट चिकट्यून ठेविले. पण विसराळूपणामुळे त्या दिवशी ते न टाकता सोमवारी त्याने ते टपाल टाकले. त्यानंतर आपल्या मित्राचे येणे अद्याप झाले नाही याची त्याला पुढल्या रविवारी आठवण झाली. पुनश्च २७ पैशांना एक पाकीट घेऊन त्याने पत्र लिहिले; आणि विसरून पुनश्च तो सोमवारी टपालात टाकण्यास गेला. त्या वेळी मित्राचा पत्ता योग्य आहे की नाही याविषयी सांशंक झाल्यामुळे त्याने ते पत्र २ रु. ७० पैसे दराने रजिस्टर करून पाठविले. पत्र पाठवून घरी येतो न येतो तोन त्याचा मित्र दारात येऊन उभा ! तेव्हा आता सांगा की आलसामुळे, विसराळूपणामुळे वा योगायोगामुळे आणि लहरीपणा-मुळे त्याचा एकूण तोटा किती झाला ? गोविंदाने विशेष केला तो असा—४ पैसे रविवारी दोन्ही पाकिटे घेतल्यामुळे + २ रु. ७० पैसे रजिस्टर--खर्च + २७ पैसे पाकिटाचे (मित्र परत आल्यामुळे) = ३ रु. १ पैसा. तुम्हांला काय वाटते ?

५२

(वेळ-अर्धे मिनिट)

तीन रुपयांचा कितवा भाग दोन रुपयांचा एकत्रीयांश आहे ? योला लवकर !

५३

(वेळ-अर्धे मिनिट)

आमचा एक मित्र पुढील चमत्कारिक विधान करीत असतो. “तुम्ही ५५ वैशांचे विल दोनच नाण्यात द्या. परंतु त्यांपैकी एक नाणे पांढरे असता कामा नये.” तुम्ही त्यांचे समाधान करू शकता का?

५४

(वेळ-एक मिनिट)

एका शेतात दहा माणसे काम करीत होती. थोड्या वेळाने तेथे आणखी चार माणसे आली. तेव्हा पूर्वीच्या काम करणाऱ्या दहा माणसांपैकी एकजण म्हणाला की, “आपण आता सोळाजण झालो.” तो हे का म्हणाला याचे कारण तुम्हांला देता येईल का पाहा.

५५

(वेळ-अर्धे मिनिट)

चार दिवसांत चार मुळे चार विस्किटांचे पुढे खातात, तर एक मुलगा एक पुडा किती दिवसांत खाईले.

५६

(वेळ-दोन मिनिटे)

आपल्या मृत्युपत्रात एका माणसाने असे लिहिले होते की, “माझ्या बायकोला मुलगा झाल्यास मुलाला दोनतृतीयांश भाग मिळावा, आणि बायकोला एकतृतीयांश मिळावा. मुलगी झाली तर बायकोला दोनतृतीयांश मिळावा आणि मुलीला एकतृतीयांश मिळावा.” योगायोगाने वाईला जुळे झाले आणि त्यात एक मुलगी आणि एक मुलगा होता. तर त्याच्या १४ लाख रुपये मिळकतीची वाटणी कशी कराल?

५७

(वेळ-अर्धे मिनिट)

आपली एखादी वस्तू हरवली म्हणजे आपण ती शोधू लागतो. आमचा प्रश्न असा आहे की, ज्या ठिकाणी ती वस्तू आपणास सापडते त्या ठिकाणी आपण सर्वोत शेवटीच का पाहतो?

५८

(वेळ-एक मिनिट)

खालील वाक्यांतून काही अर्थ काढता येईल का तुम्हांला?

लेप छाकस्त पुतन्या खाप छा

हे आठेकु ना खाप छा

फसाल बरं का!

२३

५९

(वेळ-एक मिनिट)

१०.६ कि. मी. लांब तार चार एकर शेत गुंडाळते, तर ३.२ कि. मी. तार किती एकर शेत गुंडाळील?

६०

(वेळ-एक मिनिट)

एका टोपलीत दहा पेरू होते. ते दहा मुलांत सारखे वाटले. आणि तरी सुद्धा टोपलीत एक पेरू होता, तर हे कसे?

आकड्यांच्या मौजा

ज्ञानं च लोके यदिहास्ति किंचित् ।
संख्यागतं तच्च महान् महात्मन् ॥
—महाभारत

अर्थ—हे महात्म्या, या जगात जर काही ज्ञान असेल तर त्यापैकी वरेच आकड्यांनी भरलेले आहे

१

$$\begin{aligned} 1 \times 9 + 2 &= 11 \\ 12 \times 9 + 3 &= 111 \\ 123 \times 9 + 4 &= 1111 \\ 1234 \times 9 + 5 &= 11111 \\ 12345 \times 9 + 6 &= 111111 \\ 123456 \times 9 + 7 &= 1111111 \\ 1234567 \times 9 + 8 &= 11111111 \\ 12345678 \times 9 + 9 &= 111111111 \end{aligned}$$

२

तसेच

$$\begin{aligned} 9 \times 9 - 1 &= 8 \\ 9 \times 21 - 1 &= 188 \\ 9 \times 321 - 1 &= 2888 \\ 9 \times 4321 - 1 &= 38888 \\ 9 \times 54321 - 1 &= 488888 \\ 9 \times 654321 - 1 &= 5888888 \\ 9 \times 7654321 - 1 &= 68888888 \\ 9 \times 87654321 - 1 &= 788888888 \end{aligned}$$

३

$$\begin{aligned} 1 \times 8 + 1 &= 9 \\ 12 \times 8 + 2 &= 98 \\ 123 \times 8 + 3 &= 987 \\ 1234 \times 8 + 4 &= 9876 \\ 12345 \times 8 + 5 &= 98765 \\ 123456 \times 8 + 6 &= 987654 \\ 1234567 \times 8 + 7 &= 9876543 \\ 12345678 \times 8 + 8 &= 98765432 \\ 123456789 \times 8 + 9 &= 987654321 \end{aligned}$$

तसेच

$$\begin{aligned} 9 \times 9 + 9 &= 88 \\ 9 \times 98 + 8 &= 888 \\ 9 \times 987 + 7 &= 8888 \\ 9 \times 9876 + 6 &= 88888 \\ 9 \times 98765 + 5 &= 888888 \\ 9 \times 987654 + 4 &= 8888888 \\ 9 \times 9876543 + 3 &= 88888888 \\ 9 \times 98765432 + 2 &= 888888888 \end{aligned}$$

४

$$\begin{aligned} 9 \times 9 + 9 &= 88 \\ 9 \times 98 + 8 &= 888 \\ 9 \times 987 + 7 &= 8888 \\ 9 \times 9876 + 6 &= 88888 \\ 9 \times 98765 + 5 &= 888888 \\ 9 \times 987654 + 4 &= 8888888 \\ 9 \times 9876543 + 3 &= 88888888 \\ 9 \times 98765432 + 2 &= 888888888 \end{aligned}$$

५

$$\begin{aligned} 37 \times 333 &= 123321 \\ 37 \times 3333 &= 123321 \\ 37 \times 33333 &= 123321 \\ 37 \times 333333 &= 123321 \\ 37 \times 3333333 &= 123321 \\ 37 \times 33333333 &= 123321 \\ 37 \times 333333333 &= 123321 \\ 37 \times 3333333333 &= 123321 \\ 37 \times 33333333333 &= 123321 \\ 37 \times 333333333333 &= 123321 \\ 37 \times 3333333333333 &= 123321 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 153846 \times 13 &= 19999998 \\
 230769 \times 13 &= 29999997 \\
 307692 \times 13 &= 39999996 \\
 384615 \times 13 &= 49999995 \\
 461438 \times 13 &= 59999994 \\
 538461 \times 13 &= 69999993 \\
 614284 \times 13 &= 79999992 \\
 692307 \times 13 &= 89999991
 \end{aligned}$$

७

$$\begin{aligned}
 12345679 \times 9 &= 1111111111 \\
 24691348 \times 9 &= 2222222222 \\
 37027037 \times 9 &= 3333333333 \\
 49382716 \times 9 &= 4444444444 \\
 61728395 \times 9 &= 5555555555 \\
 74071078 \times 9 &= 6666666666 \\
 86411763 \times 9 &= 7777777777 \\
 98765432 \times 9 &= 8888888888 \\
 1111111111 \times 9 &= 9999999999
 \end{aligned}$$

८

$$\begin{aligned}
 15873 \times 7 &= 1111111 \\
 31746 \times 7 &= 2222222 \\
 47219 \times 7 &= 3333333 \\
 63492 \times 7 &= 4444444 \\
 79365 \times 7 &= 5555555 \\
 95238 \times 7 &= 6666666 \\
 111111 \times 7 &= 7777777 \\
 126918 \times 7 &= 8888888 \\
 142857 \times 7 &= 9999999
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 187654321 \times 9 &= 8888888889 \\
 187654321 \times 18 &= 17777777777778 \\
 187654321 \times 27 &= 2666666666667 \\
 187654321 \times 36 &= 3444444444446 \\
 187654321 \times 45 &= 4444444444445 \\
 187654321 \times 54 &= 5333333333334 \\
 187654321 \times 63 &= 6222222222223 \\
 187654321 \times 72 &= 7111111111112 \\
 187654321 \times 81 &= 8000000000001
 \end{aligned}$$

९०

पंचेचाळीस उणे पंचेचाळीस वरोवर पंचेचाळीस !

$$\begin{array}{r}
 9\ 8\ 7\ 6\ 5\ 4\ 3\ 2\ 1 \\
 - 1\ 2\ 3\ 4\ 5\ 6\ 7\ 8\ 9 \\
 \hline
 8\ 6\ 4\ 1\ 9\ 7\ 5\ 3\ 2
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \text{एकूण आकड्यांची वेरीज ४५} \\
 " " " ४५ \\
 \text{एकूण आकड्यांची वेरीज ४५}
 \end{array}$$

९१

१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, ० हे सर्व आकडे एकच वेळ वापरून एकच ९ हे उत्तर काढलेले आहे.

$$9 = \frac{97524}{10836} = \frac{95823}{10647} = \frac{95742}{10638}$$

शून्य न उपयोजिता

$$9 = \frac{75249}{8361} = \frac{58239}{6471} = \frac{57429}{6381}$$

१२

तसेच पुढच्या प्रत्येक समीकरणात १ ते ९ सर्व आकडे एकदाच वापरले आहेत.

- (१) $4 \times 1738 = 6952$
- (२) $12 \times 483 = 5796$
- (३) $27 \times 198 = 5346$
- (४) $39 \times 186 = 7254$
- (५) $4 \times 1963 = 7852$
- (६) $18 \times 297 = 5346$
- (७) $28 \times 157 = 4396$
- (८) $42 \times 138 = 5796$

१३

$312 \times 221 = 68952$
आणि हेच सर्व आकडे उलटे मांडले तरीही
 $213 \times 122 = 25986$

फसाल बरं का!

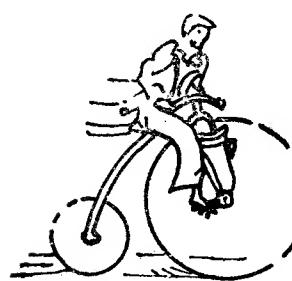
विचारोदयकारिण्या धिया व्यवहारन्ति ये ।
फलानामत्युदाराणां भाजनं हि भवन्ति ते ॥

यो. वा. २१४।१२

विचार निर्माण करणाऱ्या बुद्धीच्या अनुरोधाने जे व्यवहार करतात, ते सर्वोक्तुष्ट फल प्राप्त करू शकतात.

(या प्रकरणातील प्रश्न सोडविण्याच्या पद्धतीसंबंधी व वेळेसंबंधी पूर्वीं दिलेल्या सूचना लक्षात घेऊन मगच वे प्रश्न सोडवावयास ध्यावेत.)

६१ (वेळ-अर्धे मिनिट)
आमच्याजवळ एक जुन्या प्रकारची दुचाकी (सायकल) आहे. तिचे एक चाक मोठे आहे; आणि एक लहान

आहे. काल त्या दुचाकीवर बसून मी एक कि. मी. हिंडून आलो तर कोणते चाक अधिक अंतर धावले ? आणि कोणत्या चाकाचे फेरे अधिक झाले ?

६२ (वेळ-अर्धे मिनिट)

दोन मिनिंना एक वेळ चित्रपट पाहावयाला नेणे परवडेल, की एकालाच दोन वेळा चित्रपट पाहावयाला नेणे परवडेल ? की दोन्ही सारखीच ?

६३ (वेळ-अर्धे मिनिट)

एका उंच मनोन्यावरून खाली टाकलेला एक किलो वजनाचा दगड १५ सेकंदांत खाली पोहोचतो. तर त्याच मनोन्यावरून टाकलेला पाच किलो वजनाचा दगड किती वेळात खाली पोहोचेल ?

६४ (वेळ-एक मिनिट)

पाय नसताना लांववर जाते, आणि तोंड नसताना आवाज न करता बोलते अशी वस्तू कोणती ?

६५ (वेळ-एक मिनिट)

एका मुलाने पाटीवर ओळीने एक, दोन, तीन असे शंभरपर्यंत आकडे काढले तर त्याने ९चा आकडा एकूण किती वेळा काढला ? नीट उत्तर या हं मोजून ! चुकू नका ! लवकर !

६६ (वेळ-पाऊण मिनिट)

तीन आया आणि प्रत्येकीची एक मुलगी सर्वजण एकाच घरात राहतात. त्या घरात चारच खोल्या आहेत आणि प्रत्येक आईला आणि प्रत्येक मुलीला स्वतंत्र खोली आहे. इतकी माणसे चार खोल्यात प्रत्येकी स्वतंत्र खोली घेऊन कशी राहतात !

६७ (वेळ-एक मिनिट)

असा कोणता प्राणी आहे की जो सकाळी चार पायांवर चालतो, दुपारी दोन पायांवर चालतो आणि सायंकाळी तीन पायांवर चालतो ?

६८ (वेळ-दीड मिनिट)

असा एखादा प्रश्न तुम्ही सांगू शकाल की ज्याचे उत्तर 'होय' असे दोन अक्षरीच येईल ? याहून अधिक-उणे संभवताच कामा नये.

६९

(वेळ-अर्धे मिनिट)

सारख्याच आकारमानाची दोन भांडी आहेत. ह्यांपैकी एकात एक-त्रीयांश भाग दारू आहे; आणि दुसऱ्यात एकद्वितीयांश भाग दारू आहे. त्यानंतर ही दोन्ही भांडी पाण्याने पुरती भरली, आणि पुनश्च ते एका मोळ्या भांड्यात ओतले. तर त्यात किती भाग पाणी असेल आणि किती भाग दारू असेल ? बोला !

७०

(वेळ-दीड मिनिट)

आम्ही कोण ?

दोघे भाऊ शेजारी। वाहू ओझे परोपरी।

उरावरी आमुच्या भार। नेऊ जवळी दूरवर।

भरल्या पोटी सेवेला। सिद्ध सदोदित कामाला।

रिकामपोटी आम्ही स्वस्थ। कामाची ना मुळी वात।

७१

(वेळ-अर्धे मिनिट)

शरदला पर्वतीला जाण्यास १॥ तास लागतो आणि गोविंदाला एकच तास लागतो. शरद आणि गोविंदा असे जोडीने निघाले, तर किती वेळ लागेल ?

७२

(वेळ-एक मिनिट)

ओळखा !

तेल पिता पिता सगळ्या काळोवाला खातो।

शूर मोठा परी एकच्या वास्त्राईला भितो॥

७३

(वेळ-एक मिनिट)

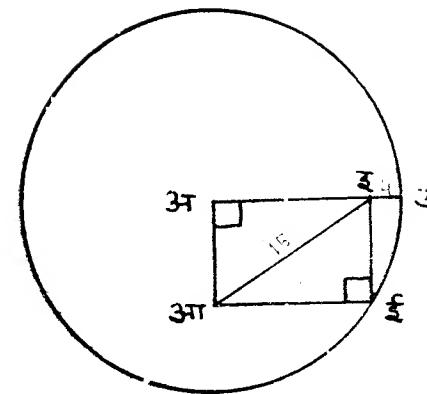
भिवा आंबेवाल्याच्या दुकानात प्रत्येकी २५ आंब्यांमागे १९ आंबे गोड निघतात, १४ आंबे मोठे निघतात आणि १० आंबे मोठे आणि गोड निघतात. तर प्रत्येक २५ आंब्यांमागे लहान आणि आंबट असे किती आंबे निघतील ? चुकू नका हं ! आकडेमोड करायची नाही कुठे !

एका मुलाने दुसऱ्या एका मुलाला प्रश्न केला,
“ तू कुणाच्या आईच्या वापाचा मुलगा ? ”
तुम्ही सांगता का याचे उत्तर ?

एका पेटीत आठ तांबड्या रंगाचे, आठ मिळ्या रंगाचे आणि आठ पिवळ्या रंगाचे चैद्व होते. निळा चैद्व पाच रूपयाला, तांबडा तीन रूपयाला आणि पिवळा चैद्व एक रूपयाला मिळे. तीन मुलांनी प्रत्येकाने तिन्ही रंगाचे मिळून, एकूण आठ चैद्व घेतले आणि प्रत्येकाने सारखेच पैसे दिले. तर प्रत्येकाने कोणत्या प्रकारचे किती किती चैद्व घेतले ?

ज्यांच्या सर्व वाजू एक एक सेंटीमीटर आहेत असे अनेक चौकोनी ठोकळे घेतले आणि त्यांचा एक मोठा चौथरा रचून तयार केला. या नव्या चौथ-प्याची लांबी, उंची, जाडी सर्व काही ३-३ सेंटीमीटरच आहे. त्यानंतर हा नवा मोठा चौथरा चारही वाजूंनी दोज्याने नीट वांधून त्याच्या सर्व वाजू निळ्या रंगाने रंगविल्या. रंग वाळल्यानंतर दोरा सोडून सरे ठोकळे सुटे केले. तर आता प्रश्न असा की ज्या वारीक ठोकळ्यांचा ३ सेंटीमीटरचा बनलेला ठोकळा होता त्यांपैकी—

(१) किती ठोकळ्यांच्या चारी वाजूंना रंग असेल ? (२) किती ठोकळ्यांच्या तीन वाजूंना रंग असेल ? (३) किती ठोकळ्यांच्या दोन वाजूंना रंग असेल ? (४) किती ठोकळ्यांच्या एका वाजूला रंग असेल ? (५) किती ठोकळ्यांना मुळीच रंग नसेल ?

वरील चित्रात एक वर्तुल दाखवले असून 'अ' हा त्या वर्तुळाचा केंद्रबिंदू आहे. 'अ आं इ इ' हा एक आयत आहे आणि 'अ उ' ही या वर्तुळाची त्रिज्या आहे. आता प्रश्न असा की, 'इ आ' ह्या कणाची लांबी जर १५ मीटर असेल आणि 'इ उ' या रेषेची लांबी जर ४ मीटर असेल तर या दिलेल्या वर्तुळाचा व्यास किती मीटर येईल ते सांगा. उत्तर काढण्यास विशेष आकडेमोडीची आवश्यकता लागेलच असे वाटत नाही.

कोठे आहे चूक ?

उणे ६ = उणे ६

म्हणजेच, - ६ = - ६

म्हणजे, + ४ - १० = + ९ - १५

आता दोन्हीकडे समीकरणात पंचवीस चतुर्थीश मिळवले तर समीकरणाच्या दोन्ही वाजू समानच राहतील.

$$4 - 10 + \frac{25}{4} = 9 - 15 + \frac{25}{4}$$

बहुरंगी करमणूक

म्हणजेच $(2 - \frac{5}{2})^2 = (3 - \frac{5}{2})^2$
 दोन्ही बाजूचे वर्गमूळ काढले तर,
 $2 - \frac{5}{2} = 3 - \frac{5}{2}$
 म्हणजेच $\frac{4 - 5}{2} = \frac{1 - 5}{2}$
 दोन्ही बाजूस दोनाने गुणिले असता,
 $4 - 5 = 6 - 5$
 दोन्ही बाजूस + ५ मिळवले असता,
 $4 = 6$
 दोन्ही बाजूस २ ने भागले असता,
 $2 = 3$

कुठे आहे चूक ?

७९

(वेळ-दीड मिनिट)

सासरे जावई गेले शेती ।
 मायलेकी भाकरी नेती ॥
 ही म्हणते, 'माझ्या बाबा तू खा ।
 ती म्हणते, 'माझ्या बाबा तू पण खा ॥
 हे कसे शक्य आहे ! (बाबा म्हणजे बाप)

८०

(वेळ-एक मिनिट)

असे कोणते खंड आहे की, जेथे पाण्यावाचून नव्या आहेत, घरावाचून गावे आहेत आणि माणसावाचून देश आहे.

८१

(वेळ-एक मिनिट)

कोणतेही पाच सारखे विषम आकडे ध्या आणि ते अशा प्रकारे मांडा-वाटल्यास अधिक चिन्हाचा तेवढा उपयोग करा—की त्याचे उत्तर १४ च येईल.

८२

(वेळ-दोन मिनिटे)

जन्मल्यानंतरही मुळीच हालचाल करीत नाही असे कोण आहे ! (अर्थात जन्मतःच मृत असणारे बालक सोऱ्हन)

फसाल बरं का ?

३५

८३

(वेळ-एक मिनिट)

एका पेरुवालीच्या पाठीत विक्रीसाठी पेरुंची तीन प्रकारे विभागणी केली होती. पैशाला एक, पैशाला दोन, आणि पैशाला तीन असे त्यांचे भाव ती सांगे. काही मुलांनी तिच्या पाठीतील त्यांना हव्ये तेवढे पेरु घेतले, आणि सर्वांचे मिळून सात पैसे दिले; आणि घेतलेले पेरु त्यांनी आपसांत अशा प्रकारे वाटून घेतले की, प्रत्येकाच्या बाटा अगदी सारखाच राहिला. मुख्य गोष्ट म्हणजे एकही पेरु न कापता सर्व वाटण्या केल्या होत्या. तर एकूण मुले किती होती ? आणि प्रत्येकाच्या बाट्याला किती किती पेरु आले ? (कमीत कमी दोन प्रकारचे पेरु त्यांनी खरेदी केलेच आहेत.)

८४

(वेळ-एक मिनिट)

एका मंगळागौरीच्या रात्री सहा मुली फुगड्या खेळत होत्या. त्यांपैकी प्रत्येक मुलगी इतर प्रत्येक मुलीशी एकेकदाच फुगडी खेळली असे धरले तर एकूण किती फुगड्या खेळल्या जातील ?

८५

(वेळ-एक मिनिट)

३२ डोकी ४० हात आणि ८८ पाय कुठे असतात ते ठाऊक आहे तुम्हाला ?

८६

(वेळ-एक मिनिट)

समजा, मुंबईहून सुरतेकडे प्रत्येक तासातासाने गाड्या सुटतात, आणि सुरतेहूनही मुंबईकडे प्रत्येक तासातासाने गाड्या सुटतात; आणि कुठल्याही गाडीला मुंबई-सुरत अंतर तोडण्यास ५ तास लागतात, असे धरले तर त्यांपैकी सुरतेकडे जाणाऱ्या एका गाडीत बसून निघालेल्या एका माणसाला सुरतेस पोहोचेपर्यंत सुरतेहून मुंबईला निघालेल्या किती गाड्या भेटतील ? चुकू नका हं !

८७

(वेळ-अडीच मिनिटे)

१००० रुपये १० पिशव्यांत अशा प्रकारे भरा की, १ रुपयापासून १००० रुपयांपर्यंत बाटेल तितके रुपये एकही पिशवी न सोडता तुम्हाला दुसऱ्याला देता येतील.

६०

(वेळ-अर्धे मिनिट)

एका घरात मामा-मामी राहतात. त्यांना पाच भाचे आहेत. आणि या भाच्यांपैकी प्रत्येकाला एक वहीण आहे, असे घरले आणि ही सारी मंडळी मामाकडे राहत असली, तर घरात एकूण किती मंडळी राहत होती ते सांगा.

६१

(वेळ-तीन मिनिटे)

एका घनाढ्य सावकाराच्या मृत्युनंतर त्याच्या मृत्युपत्रानुसार त्याच्या साच्या मिळकतीची हत्ती, घोडेगड्या, पालरुया, भांडी, दागिने, रत्ने इत्यादीची त्याच्या दोन्ही मुलांमध्ये अर्धी अर्धी बाटणी करण्यात आली. तसेच त्याच्याजवळ एक मौल्यवान हिरा होता. तो कोणास द्यावयाचा यासंवंधी त्याने मृत्युपत्रात लिहिले होते, “माझे दोघे मुलगे घोड्यावर बसण्यात पटाईत आहेत. त्यांची दोघांची घोड्यावर बसून विशिष्ट अंतर धावण्याची एक शर्यत लावावी, आणि त्यात ज्याचा घोडा मागे राहील त्याला हा हिरा द्यावा.” अटी-प्रमाणे पंचांनी दोघांना त्यांचे उत्कृष्ट घोडे आणावयास सांगितले आणि योग्य प्रकारे शर्यत सोडली. पण दोन्ही घोडे जागने जागी उमे ! कारण उघडन आहे, ज्याचा घोडा मागे तो जिंकणार; मग पुढे कोण जाईल ? तेव्हा आता याचा निणीय व्हावा कसा, अशी पंचांना पंचाईत पडली. पण त्यांना एक युक्ती सुन्नली आणि त्याप्रमाणे दोघांना सांगून शर्यत सोडताच दोघे घोडेस्वार भरधाव पळाले. आणि मृत्युपत्राच्या विपरीत न वागता त्याला अनुसरूनच पंचांनी जो शर्यतीत पुढे आला त्यालाच तो हिरा दिला. तर प्रश्न असा की, पंचांनी दोन्ही मुलांना काय सांगितले ? आणि मृत्युपत्राला अनुसरून पुढे आलेल्यालाच त्यांना हिरा कसा देता आला ?

६०

(वेळ-एक मिनिट)

एका माणसाने दोन घोडे विकले. त्यापैकी एका घोड्यावर त्याला शे. २० लाभ झाला आणि दुसऱ्यावर शे. २० तोटा झाला. दोन्ही घोडे प्रत्येकी ४०० रुपयांना विकले असे घरले तर त्याला एकूण लाभ वा तोटा किती झाला ? की लाभही नाही आणि तोटाही नाही ?

फसाल बरं का ?

३७

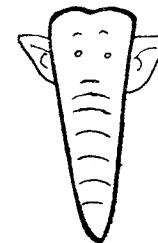
का म्हणजे का ?

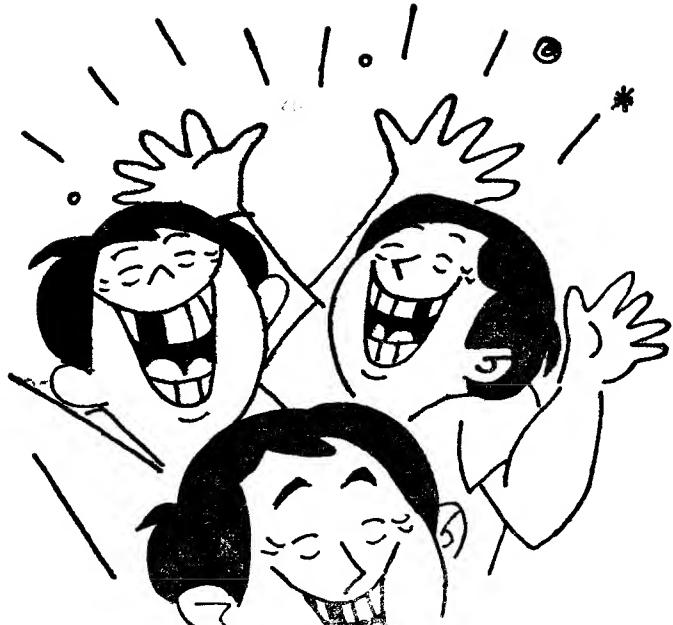
कायदो, काल काळ्यांचे काका काकूवर का कावले ? कारण काकांच्या कामाचे काही कागदपत्र, काकूनी, काक्तीने कारणावाचून कापले.

●

रामदासकृत 'ग्रंथिचा' अर्थ काढा

बरा प्रत्येये ग्रंथिचा^१ अर्थ काढा । वरी वेळ ये ग्रंथिचा^२ अर्थ काढा ॥
करी मोकळा ग्रंथिचा^३ अर्थ काढा । पदे तीन ये ग्रंथिचा^४ अर्थ काढा ॥
१. अनुभवाने ग्रंथाचा अर्थ करा. २. वेळ पाहून गाठीचे पैसे खर्च करा.
३. संसारातून मोकळा करील असा हृदयग्रंथीचा अर्थ काढा. ४. याप्रमाणे कविताग्रंथीतील तीन पदांचा अर्थ काढा.

हसाळ बरं का !

चिन्ते प्रसन्ने भुवनं प्रसन्नम् । चिन्ते विषण्णे भुवनं विषण्णम् ।
अतोऽभिलाषो यदि ते सुखे स्याच्चिच्नत्प्रसादे प्रथमं यतस्व ॥

वसंत : (विमलच्या घरच्या भुंकणाऱ्या कुच्याकडे पाहून) अग, तुळ्या या कुच्याला आवर पाहू ! सारखा भुंकतो आहे. नाहीतर त्याला वांधून तरी ठेवीत जा.

विमल : काय तरी घावरता ! 'भुंके कुत्रे ते चावे ना' हे ठाऊक नाही वाटते तुम्हांला ?

वसंत : अग, मला ठाऊक आहे सर्व. पण तुळ्या या कुच्याला ठाऊक आहे का ते ?

नमुना वाक्य : या दोन मुलगीमधोमध हा बारकासा मोठी शहाणपणा असतो असे आम्ही बाटायचं !

छोटा भाऊ : आई, हा दादा मला निजूनच देत नाही ग अंथरुणावर !
मोठा भाऊ : का ? मी अर्धे अंथरुण घेतो नि अर्धे त्याला ठेवतो.
छोटा भाऊ : हो, पण आई तो मधले अर्धे अंथरुण घेतो ग !

बाईसाहेब : (मोलकरणीस) गंगू, आतांशा तू फारच निष्काळजी झाली आहेस हं. कपवशा किती फोडतेस ! यापुढे तुळ्या पगारातून त्याचे मोल कापून घेईन, ध्यानात ठेव.

गंगू : वरं बाईसाहेब.

आज गंगूने पुनश्च एक चांगले उंचीपैकी काचेचे फुलपात्र फोडले. तेव्हा बाईसाहेब उद्गारल्या, "अग, आज तर तू कमालच्च केलीस. तू फोडलेस्या भांड्यांची किंमत तुळ्या पगारपेक्षासुद्धा अधिक आहे. कसले कापून घेणार आता कपाळ ! "

गंगू : का ? मग पगार बाढवा म्हणजे जमेल सगळं !

मुलगा : वावा, सोड्याच्या बाटलीत गोळी हो कशी घालतात ? आणि सूर्य दिवसा का उगवतो ? आणि मांजराचा आवाज असा 'म्याँब म्याँब'च का येतो ? आणि झाडांची पाने हिरवी हो का ? आणि.....

बाप : अरे हो हो ! हळूहळू घे जरा. मी जर माझ्या बडिलांना असे हे प्रश्न विचारले असते तर काय झाले असते आहे का ठाऊक !

मुलगा : हो, माझ्या काही प्रश्नांची उत्तरे मग तुम्हांला देता आली असती एवढंच ना ?

" तुम्ही विवाहित आहा हे मी निश्चयाने सांगतो. "

" ते कसे बुवा ? "

“ तुमच्या कोटाच्या गुंड्या आता व्यवस्थित लावलेल्या आहेत. पूर्वीप्रमाणे गुंड्या असल्या तर आहेत, नसल्या तर नाहीत, असा प्रकार नाही दिसत आता आणि.....”

“ हे, गुंड्या कशा शिवायच्या हाच धडा तिने आज माझ्याकडून घटवून घेतला खरा !”

●

मुलांचा गलका ऐकून रस्त्याने जाणारा एक सभ्य गृहस्थ उद्गारला, “ काय रे मुलांनो ! अरे, काय चाललंय काय ? ”

“ त्याचं असं झालं ” एक मोठा मुलगा म्हणाला, “ आम्ही असं ठरवलं की जो सर्वांत चांगली लोणकढी थाप मारील त्याला हा पेढा आवयाचा. पण कोणती थाप सर्वांत चांगली त्याचा निर्णयच होत नाही. हे वधा मी अशी थाप मारली. अं अं.....”

“ शिव शिव ! अरे पोरांनो, मी तुमच्याएवढा होतो तेव्हा थाप कशाला म्हणतात ते मला ठाऊकमुद्दा नव्हतं. आणि तुम्ही.....”

“ छान छान ! ही सर्वांत लोणकढी आहे. अगदी नक्की यांनाच वा पेढा ! ” सर्व मुळे एकमताने ओरडली.

●

न्यायाधीश : (पोलिसाकडे पाहून) हा गृहस्थ दारू पिझन रस्त्यात शांतताभेंग करीत होता असे तु कशावरून म्हणतोस ?

पोलिस : तावातावाने भाजीवालीशी भांडत होता.

न्यायाधीश : तावातावाने बोलला म्हणून दारू प्याला असे कसे म्हणता घेईल ?

पोलिस : तसे नव्हे, पण रस्त्यात भाजीवाली मुळी नव्हतीच !

●

गोविंदरावांकडे आलेल्या पाहुण्याने चांगले महिनाभर ठाण दिले त्यांच्याकडे. त्यांना घालवून लाबण्याचा इमखास उपाय म्हणून गोविंदराव म्हणतात, “ काहो तुमची बायकामुळे तुमच्यापासून वरेच दिवस दूर राहिल्यामुळे आता कंटाळून गेली असतील अगदी, नाही का ? ”

पाहुणे उत्तरतात, “ खरंच, हे अगोदर ध्यानात नाही आले माझ्या. पण आता असे करतो, त्यांनाच तार करून इकडे बोलावून घेतो म्हणजे झाले.”

●

प्रवासी पाहुणा : (घाईघाईने वाळूस) वाळ, वर धावत जा, आणि मी निजत होतो त्या खोलीच्या कोपन्यात माझी छत्री राहिली आहे का वध वरं ?

वाळू : (थोड्या वेळाने खाली येऊन आणि दोन्ही हात खिशात घाळून) हो हो. कसं नेमकं सांगितलंत तुम्ही ! अगदी तिथेच आहे छत्री तुमची !

●

नमुना वाक्य : सारखंच सारखंच वर्फ खाळी म्हणजे थंडी वनून शिंका होतात माणसांत !

●

वाईसाहेब : (दुकानदारास) मी तुम्हांला वारा आंब्यांचे पैसे दिले होते, आणि तुम्ही तर अकराच आंबे पाठविलेत ?

दुकानदार : त्याचं असं झालं वाईसाहेब, एक आंबा होता नासका. तेव्हा म्हटलं, तुमच्यासारख्यांकडे वाईट माल पाठविण्यापेक्षा न पाठविणे वरे ! कारण चोख माल देणे हेच आमने ब्रीद आहे ना !

●

एका म्हातान्या वाईला ती रस्ता ओलांडण्याचा यत्न करीत असता एका मोटारीचा धक्का लागला आणि ती खाली पडली. सुदैवाने धुळीने कपडे भरण्यापलीकडे तिला इतर काही अपाय झाला नाही. अपवाताची वार्ता ऐकून तत्काळ एक पोलिस तेथे आला; आणि मोटारवाल्याला त्यासंवंशी त्याने विचारले असता तो म्हणाला, “ अहो अडाणी म्हातारी ही. माझी काही चूक नसता मध्ये आली मग काय करणार ? आज दहा वर्षे मी रोज गाडी हाकतो आहे, पण एकदाही अपवात झाला नाही माझ्या हातून.”

मोटारवाल्याचे उत्तर ऐकून म्हातारी तावातावाने म्हणते, “ हो, हो, मोठा दहा वर्षीच्या सरावाचा दिमाऱ्या दाखवतो आहे ! मला तर साठ वर्षे झाली माने याच रस्त्याने जायचा सराव आहे, आहे का ठाऊक ? भलतेच नाही ऐकून घेणार हं मी ! ”

●

बकीलसाहेबांच्या दारावरची घंटा कोणीतरी वाजवली. बकीलसाहेब दार उघडून पाहताच तो शेजारचा हलवाई पुढे उभा. हलवायाने विचारले, “का हो बकीलसाहेब, एखाद्यांच्या कुच्याने जर आमच्या दुकानातले काही पदार्थ पळवले तर मला त्याचे मोल त्या कुच्याच्या धन्याकडून कायदेशीरपणे वसूल करता येईल का !

“हो, हो, अर्थातच.” बकील उद्गारले.

“हो ना, मग तुमच्याच कुच्याने माझ्या दुकानातील परातीतला बदामपाक फस्त केला आहे, त्याचे बीस रुपये द्या मला !” हलवाई उत्तरला.

त्यावर बकील शांतपणे म्हणतात, “ते खरे ! पण तुम्हीच प्रथम मला आणखी पाच रुपये द्या म्हणजे माझी एकूण २५ रु. फी आहे. त्याची भरपाई होईल.”

●

एका ग्राहकाने बूटवाल्याच्या दुकानातील एक ५० रुपयांची बूटजोडी पसंत केली, परंतु जवळ ४९ रुपये असल्यामुळे त्याने विकेत्यास विचारले, “मजजवळ ४९ च रुपये आहेत. उरलेले पैसे मी उद्या दिले तर चालतील का ?”

“हो चालतील.” विकेता उद्गारला, आणि त्याने वांधून दिलेला बूट वेऊन गिझाईक निघून गेले. त्यानंतर गळव्यावर पैसे घेणारा माणूस त्या विकेत्याकडे पाहून म्हणाला, “उद्या तुला हा रुपया स्वतः भरावा लागेल. मूर्की ? असा माल मिळाल्यावर तो पुन्हा कशाला तोंड दाखवितो आहे तुला ! कसे समजत नाही तुम्हा लोकांना !”

“ते काही असो, पण तो अगदी नक्की परत येणार !”

“कशावरून ? मोठा धर्मराजच असला पाहिजे मग !”

“कारण बूट वांधताना त्यात मखलाशी करून जाणूनबुजून मी दोन्ही बूट उजव्याच पायाचे वांधून दिले आहेत. तेव्हा त्याला परत येण्यावाचून गत्यंतरच नाही.”

●

एका घरात सरेजण वहिरे होते. एक दिवस दाराशी वेऊन हातवारे करीत भिक्षा मागणाऱ्या एका भिकाच्याला वरातल्या बहिन्या नोकराने धक्के मारून

घालवून दिले; आणि आपला पराक्रम पाहणाऱ्या आपल्या घन्याकडे येऊन तो म्हणाला, “पाहिलं का धनी, भिकारी तर भिकारी आणि म्हणतो की, तुमच्या धन्याने घर केवळ्याला वांधले ? भिकारी माजले आहेत जणू.”

ते ऐकून धनी शेजारी बसलेल्या बायकोला म्हणतो, “पाहिलंस ! फक्त तुलाच वाटतं की, मी म्हातारा झालो. सारं गाव म्हणत आहे की, मी अजून तरणावांड दिसतो म्हणून. तो भिकारीसुद्धा माझी अशीच स्तुती करीत होता.

त्यावर बायको उद्गारते, “आता काय करणार तरी ? अहो गडी माणसाच्या देखवत का मला सारखं विचारायचं की, तुला कोणता दागिना करू ? कोणता दागिना करू ? सतरा वेळा सांगितलं की, आता मोत्याचा पोत मिळाल्यावाचून मी स्वस्थ नाही राहणार म्हणून !”

जरा वेळाने बाईसाहेब उठून आत गेल्या नि आपल्या जेवीत असलेल्या मुलीला म्हणतात, “बघ हो, यांनी अगदीच ताळ सोडला. त्या गळ्याच्या देखवत मला म्हणतात की, तुला कुठला दागिना करू ? म्हातारच्या नाही तर काय ?” त्यावर मुलगी उत्तरते, “अग आई, काही काळ वेळ आहे की नाही ! म्हणे तुला कसा नवरा हवा ते पुन्हा एकदा सांग. पुन्हा सांगते ऐक. आता मला असले काही विचारू नका !”

थोड्या वेळाने आई बाहेर गेल्यावर मुलगी आमटी वाढणाऱ्या स्वयंपाकिणीला म्हणते, “बघा हो काळू, तुमच्या देखवत असे खाजगी प्रश्न विचारण बरं दिसत का ? आईचे डोकंच ठिकाणावर नाही सध्या !

स्वयंपाकिण काळू उत्तरतात, “ताईसाहेब, माझी आमटी सारं गाव वाचाणतं आणि तुम्ही म्हणता मला आमटी करता येत नाही. हे आहे हे असं आहे. पटलं तर राहते नाही तर मला रजा द्या कशी ? मी जाते आपली !”

ताईसाहेबांच जेबण झाल्यावर स्वयंपाकिण काळू भांडी घासणाऱ्या बाईला म्हणतात, “असल्याच ताईसाहेब ! स्वयंपाकाची चव कळण्याइतकं तरी ‘हे’ लागतं ना ! काही सुद्धा कळत नाही आणि तरी आपली तकार, मी आज चक्कच सांगितलं मुळी.”

भांडीवाली उत्तर करते, “काळू, तुमचं आपलं नेहमी तेच ! म्हणे ताईसाहेब ताटे स्वच्छ नाही म्हणून रागावत होत्या. हो, हो. अगदी खुशाल सांगा बाईसाहेवांना ! मला धाक दाखवता होय ? काम किती चांगलं केलं तरी तुमचं

आपलं तेच. जा, जा सांगा. मी पण सांगेन वाईना मग ! ”

●
दोन दारुडे दारूने तररे होऊन गेले होते.

पहिला म्हणतो, “ मी जगातील सांग्या सोन्याच्या खाणी विकत वेणार आहे. आता त्यावाचून भागायचं नाही. ”

दुसरा म्हणतो, “ तू खूप विकत वेशील पण मी देईन तेव्हा ना ! ”

●
गिन्हाईक (दुकानदारास) : तुम्ही काल मला हस्तिदंती म्हणून फणी दिलीत पण ती खोटी निघाली.

दुकानदार : असेल बुवा, हत्तीसुद्धा खोटे दात बसवून घ्यायला लागलेले दिसतात अलीकडे !

●
पहिला : काय योगायोग पाहा ! आज तारीख अकरा. महिना नोव्हेंबर म्हणजे अकरावाच. आमची रेस स्पेशल मुंवर्डीला पोहोचली बरोवर अकराला. सामान उचलण्याचा हमालाचा नंबर अकराच. गाडी केली तिचा नंबर अकराच. आज रेसचा दिवस अकरावाच. तेव्हा म्हटलं अकरा नंबरच्या घोड्यावरच पैसे लावू झालं ! आणि योगायोग असा—

दुसरा : (अघीरतेने) आणि तोच पहिला आला का ?

पहिला : नाही हो, तो नेमका अकरावा आला न काय ?

विचारून पाहा

१

आपल्या मित्राला म्हणावे, “ मी विचारातो ते पाढे सांगा. सोपे, दहाच्या आतले विचारणार आहे मी. ”

मग विचारण्यास प्रारंभ करा.

“ पाच आठे ? ” तो उत्तर देईल, “ चाळीस ”

“ नवा पाचा ? ” तो उत्तर देईल, “ पंचेचाळीस ”

“ दाही चोक ? ” तो उत्तर देईल, “ चाळीस ”

“ आठ पंचे ? ” तो उत्तर देईल, “ चाळीस ”

“ साही सक ? ” आणि या वेळी तो बहुतकरून उत्तर देईल, ‘ बेचाळीस ’ आणि चुकेल. (खरे साही सक ‘ छत्तीस ’ असे उत्तर हवे.)

२

कुणालाही म्हणावे, मी सांगतो ती बेरीज कर.

“ सत्तेचाळीस अधिक अर्धा ” तो उत्तर देईल, “ साडेसत्तेचाळीस ”

“ अधिक अर्धा ” तो उत्तर देईल, “ अठेचाळीस ”

“ अधिक पाऊण ” तो उत्तर देईल, “ पावणे एकूणपन्नास ”

“ अधिक पाव ” आणि या वेळी बहुतकरून उत्तर देईल, “ पन्नास ”

(खरे उत्तर ‘ एकूणपन्नास ’)

फसाल बरं का !

बुद्धिर्यस्य बलं तस्य निर्बुद्धस्य कुतो बलम् ॥

हितोपदेश २ । ११

ज्याच्याजवळ बुद्धी आहे त्याच्याजवळ सामर्थ्य आहे. बुद्धिहीन माणसाला सामर्थ्य कुठले असायला !

(या प्रकरणातील प्रश्न सोडविण्याच्या पद्धतीसंबंधी व वेळेसंबंधी पूर्वी दिलेल्या सूचना लक्षात वेऊन मगच ते प्रश्न सोडवावयास ध्यावेत.)

९१

(वेळ-अडीच मिनिटे)

संख्या ओळखा :

$$\begin{array}{r}
 + + + + = १४ \text{ संख्येतील आकड्यांची वेरीज} \\
 + + + + = २० \quad " \quad " \quad " \\
 + + + + = २५ \quad " \quad " \quad "
 \end{array}$$

८ ८ ८ ८

९२

(वेळ-अडीच मिनिटे)

- • • लगतच्या आकृतीत दाखविलेले नऊ विंदू चारच शरळ
- • • रेखांनी जोडा. परंतु अट अशी की, एकदा रेख काढण्यास
- • • आरंभ केला की शेवट येईपर्यंत पुनश्च हात उचलावयाचा नाही आणि रेखेवरून रेख गिरवायची नाही.

९३

(वेळ-दोन मिनिटे)

सरदार भाऊसाहेब फाळके आणि त्यांचे चिरंजीव अण्णासाहेब फाळके हे दोघेही त्यांच्या भव्य दिवाणखान्याच्या मध्यभागी गोळ्या लागून मरून पडलेले आढळले. भाऊसाहेवांची पत्नी पूर्वीच बारली असून अण्णासाहेवांचे अद्याप लग्नच झालेले नाही. स्वतः सरदारांच्या छातीत गोळी लागलेली आहे; आणि अण्णासाहेवांच्या पाठीत गोळी लागलेली आहे.

केवळाही बंदुकीची गोळी जर जवळ अंतरावर मारली गेली असेल तर ज्या ठिकाणी शरीराला गोळी लागते तो भाग सभोवताली काळा पडलेला असतो, आणि त्या ठिकाणचा कपड्याचा भाग तर चांगला जळल्यासारखा दिसतो. उलटपक्षी गोळी लांब अंतरावरून मारली गेली असेल तर असा काही प्रकार आढळत नाही.

सांच्या दिवाणखान्यात फक्त दोनच व्यक्तींच्या पावलांचे ठसे उमटलेले दिसत आहेत; आणि दिवाणखान्याच्या बाहेर कोणाचेच ठसे दिसत नाहीत. स्वतः सरदारसाहेवांच्या अंगाखालीच बंदूक पडलेली आहे आणि अण्णासाहेवांच्या आसपास कोठलेच हस्तार सापडत नाही. दोघांच्याही अंगरख्यावर गोळी लागलेला भाग काळा पडला असून कपड्यांचा भागाही किंचित जळलेला आहे.

स्वतः सरदारसाहेवांचे पुत्रावर आत्यंतिक प्रेम होते, आणि पुत्राला आपणहून अपाय करण्यापेक्षा ते स्वतः मरणाही स्वेच्छेने पत्करतील. अर्थात स्वतःच्या रक्षणासाठीसुद्धा ते अण्णासाहेवांवर हस्तार चालविणे अशक्य आहे.

काहीचे म्हणणे असे आहे की, अलीकडे विता-पुत्रांचे नीट नव्हते; आणि त्यांची वेरेच वेळा बोलाचाली होई. कोणी म्हणत अण्णासाहेब वाटेल तसे वाहातपणे वागत; ते सरदारसाहेवांना पसंत नव्हते. कोणी म्हणतात की भाऊसाहेवांचा त्यांच्या मुलाला तिटकारा आल्यामुळे तोच अगदी तुटकपणे वागे.

आणि बडिलांचा पैसा हाती येण्यास त्यांच्या मृत्युवाचून अन्य उपाय नाही देही त्याला पूर्णपणे विदित होते! कोणी म्हणतात, अण्णासाहेवांची काही बाईची भानगड असून ती निस्तरता निस्तरता त्यांचा जीव अगदी मेटाकुटीला आला होता. आता सांगा की,

१. सरदारसाहेवांच्या मृत्यूचे कारण काय? आत्महत्या, खून की अपघात?
२. अण्णासाहेवांच्या मृत्यूचे कारण काय? आत्महत्या, खून की अपघात?

१४ (वेळ-दोन मिनिटे)

१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९ ह्या सर्व आकड्यांचा एकेकदाच उपयोग करावयाचा. त्यांच्या समवेत गणितात येणाऱ्या कोणत्याही चिन्हांचा उपयोग करावयास प्रत्यवाय नाही. आणि अशा प्रकारे प्रत्येक आकडा एकेकदाच वापरून त्याचे उत्तर नेमके १०० आणून दाखवा. याची अनेक उत्तरे आहेत. त्यापैकी काही पुढे देतो. तुम्ही स्वतः एक तरी नवीन करून पाहा.

$$1. \quad 15$$

$$+ 36$$

$$+ 47$$

$$\hline 98$$

$$+ \hline 2$$

$$100$$

$$20. 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + (8 \times 9) = 100$$

$$30. 1223 + 45 + 8 - 67 - 9 = 100$$

$$40. 98 + \frac{37}{58} + \frac{13}{6} = 100$$

$$50. 98 + 58 + 21 + 3 - 76 = 100$$

$$60. 97 + \frac{46}{52} + \frac{4}{6} + \frac{5}{3} = 100$$

$$70. 1223 + 89 - 67 - 45 = 100$$

$$80. 68.7 + 35.2 + 1 (0.9 - 0.8) = 100$$

$$90. \frac{3}{5} + \frac{12}{5} + \frac{97}{62} = 100$$

$$100. \frac{915742}{638} = 100$$

$$110. 91\frac{3}{6} + 8\frac{2}{5} = 100$$

१२. $12\frac{1}{4} + 8\frac{3}{6} = 100$
१३. $57\frac{9}{10} + 42\frac{3}{6} = 100$
१४. $71 + 6 \times 8 + 8 \times 2 + 3 - 5 - 9 = 100$
१५. $\frac{51}{2} + 87 + \frac{9}{5} - 4 = 100$
१६. $\frac{9}{12} + 78 + 16 + 6 = 100$
१७. $98.7 + 0.2 + 80.6 - 3.5 = 100$
१८. $82 + \frac{3546}{47} = 100$
१९. $91\frac{7524}{100} = 100$
२०. $15 + 8 + \frac{35}{6} + \frac{9}{2} = 100$
२१. $52 + 47\frac{9}{10} + \frac{6}{5} = 100$
२२. $96 + \frac{3945}{47} = 100$
२३. $1 + 95 + 3\frac{8}{10} + \frac{9}{5} = 100$
२४. $12 \times 9 + 5 + 7 - \frac{95}{3.8} = 100$
२५. $12 \times 3 + 8 + 9 - 7 + 8 + 6 \times 9 = 100$
२६. $81 + \frac{7524}{336} = 100$
२७. $1 + 2 \times 3 + 8 + 5 + 67 + 8 + 9 = 100$
२८. $1 \times 2 + 38 + 56 + 7 - 8 + 9 = 100$
२९. $12 + 3 - 8 + 5 + 67 + 8 + 9 = 100$
३०. $1 \times 23 - 8 + 5 - 6 - 7 + 89 = 100$
३१. $(9 + 8 + 7 + 6 - 5) (8 + 3 - 2 - 1) = 100$
३२. $1223 + 8 - 5 + 67 - 89 = 100$
३३. $91 + \frac{7524}{47} = 100$
३४. $123 - 8 - 5 - 6 - 7 + 8 - 9 = 100$
३५. $96 + \frac{3546}{47} = 100$
३६. $1 + 93 + 5 + \frac{8}{10} + \frac{9}{5} = 100$
३७. $98 + 6 + \frac{35}{6} + \frac{9}{2} = 100$
३८. $9 \times 8 + 6 \times 7 - 5 - 8 - 3 - 1 \times 2 = 100$
३९. $96 + \frac{3945}{47} = 100$
४०. $98 + 1 + \frac{35}{6} + \frac{9}{5} = 100$

पुढील शब्दांचे नेमके प्रतिशब्द द्या. अर्थात मूळ शब्दाला सु, कु, दु, अ, अन्, नि, वे इत्यादी प्रत्यय लावून नव्हे.

१. बावला	१. सावकाश	१७. नम्र	२५. वांधेसूद
२. समजूतदार	१०. धांदरट	१८. चेंगट	२६. चपळ
३. भोळा	११. भांडखोर	१९. नेणता	२७. उंचसखल
४. लाजाळू	१२. उत्सुक	२०. टणक	२८. अनोळखी
५. गुळगुळीत	१३. अंधुक	२१. पोरकट	२९. निष्काळजी
६. मुखदुर्बळ	१४. शेळपट	२२. स्वच्छ	३०. दुधाळ
७. तापट	१५. चाणाक्ष	२३. तुसडा	३१. दाट
८. चमचमीत	१६. गवाळया	२४. स्पष्टवक्ता	३२. आंधळा

९६ (वेळ-दोन मिनिटे)

भारतवर्ष वैभवशिखरावर आरूढ झाला होता तेव्हाची गोष्ट ! नौकानयन त्या काळी निषिद्ध नव्हते. उलट भारतवर्षात अनेक ठिकाणी नौकावांधणीचे काम चाले नि अनेक परदेशी लोकही येथील नौका उत्कृष्ट असतात म्हणून त्यांची मागणी करीत. हे पाहा भरभाटले भडोच नगर ! आणि हे पाहा तेथील विख्यात विशाखदत्त श्रेष्ठी. परदेशाशी यांचा मोळ्या प्रमाणात व्यापार चालतो आणि त्यावर त्यांनी गडांज संंक्षी प्राप्त केली आहे. हा त्यांचा प्रासादतुल्य चौमजली वाढा, आणि हे त्या सभेवतालचे प्रेक्षणीय उद्यान, आणि तो पाहा आवाराभोवतालचा चारी दिशांना असणारा भक्कम चिरेबंद कोट.

संपत्ती मिळवण्याइतकेच ती राखण्यात शेटजी अत्यंत दक्ष आहेत आणि म्हणूनच प्रतिरात्री चारी दिशांना चार चार संरक्षक बाड्यांचे रक्षण करण्या साठी त्यांनी नियोजित केले आहेत.

पण वाड्यात आज इतकी धांदल कसली दिसते आहे ? अहो, काही आवश्यक कामासाठी उद्या शेटजी स्वतःच सुमात्रा-वाली बेटात प्रयाण करणार आहेत आणि एवढा प्रचंड व्याप असल्यामुळे एवढी धांदल उडायचीच ! उद्या निघणाऱ्या शेटजीच्या आवडत्या नौकेत नाना प्रकारचे पदार्थ भरून, पर्यटना-साठी तिला सुशोभित करण्याच्याही आज्ञा सुटल्या आहेत.

दिवस उजाडला. घटका दोन घटकांतच आता शेटजी निघार, पण हा कोण ? आणि 'धनी कुठे आहेत', अशी पृच्छा तो का करतो आहे ? तो पाहा. त्याने विशाखदत्तांना लवून प्रणिपात केला, आणि "स्वामी, आपण आताच निघार ना ?"

"हो, पण काय रे तू कोण ?"

"मी वाड्याच्या उत्तर दिशेचा रक्षक. प्रतिरात्री तिथे काम करतो."

"मग पुढे ?"

"माझी विनंती आहे एक स्वामीच्या पायाशी. पण स्वामी, मी चार चौप्रात नाही बोलानार. मला एकान्त हवा."

याच्या मनात काही काळेव्ये तर नसेल ना असा शेटजींना संशय आला असावा. कारण त्यांनी त्याचा झाडा घेऊन मगच त्याला अंतर्गृहात सोड-ण्याची आज्ञा केली.

"स्वामी, आज आपल्याला गेलेच पाहिजे का ? आपले पर्यटन पुढे ढक्कले तर नाही नालानार ?"

"का ?"

"स्वामी, मी भोळा माणूस. तुमचा शकुनावर विश्वास असो वा नसो पण माझा आहे. स्वामी, मी शपथेवर सांगतो की काल मी स्वप्नात आपली ही नौका वादळात सापडलेली पाहिली. स्वामी, काही तरी अरिष्ट आहे निश्चित. माझे वेड्यांचे ऐका आणि आजने जाणे रहीत करा."

"चल, वेडा कुठला !" म्हणून शेटजींनी त्याला घालवून दिले. कर्मधर्म-संयोग म्हणा पण शेटजींना कामापैकीच आणखी काही अपरिहार्य काम निघाले आणि त्यांचे जाणे लांबव्ये. तेव्हा नौकेवर दुसरा माणूस नेमून त्यांनी ती पाठवून दिली. 'पुन्हा नव्या नौकेची सिद्धता करून निघू चार दिवसांनी !' असा त्यांचा विचार; आणि दोनच दिवसांनी वार्ता आली की, ज्या नौकेतून विशाखदत्त जाणार होता ती अकस्मात बुडाली !

बरीच हानी झाली तरी जिवावरचे अरिष्ट टळल्यामुळे शेटजींना हायसे वाटले. आपल्याला संकटाची पूर्वसूचना देणाऱ्या उपकारी माणसाला त्यांनी बोलावणे धाडिले. त्याचे आभार मानून त्याला एक सहस्र निष्क पारितोषिक

म्हणून दिले, आणि मग मात्र त्याला सांगितले की “ बावारे, आजपासून तुला कामावरून काढून टाकले आहे ! ”

“ काय म्हणता धनी ? ” चकित होऊन त्याने विचारले.

खरेच विशाखदत्तांना अरिष्टाची पूर्वसूचना देऊन त्याने त्यांचे प्राण वाच-विण्याचा प्रयत्न केला होता. मग त्यांनी असे का केले ?

वेळ दोन मिनिटेच !

९७

(वेळ-एक मिनिट)

एका रात्रीच्या टांगेवाल्याला नित्य दोन मेणवत्या लागतात, मेणवत्ती जळून गेल्यानंतर जे तुकडे उरतात त्यांचा तो संग्रह करून ठेवतो, आणि अशा सात तुकडांची तो एक नवी मेणवत्ती बनवून वापरतो. त्याच्या जवळ सध्या १८२ तुकडे साठलेले आहेत. तर त्याने किती दिवस मेणवत्या न आणल्या तरी काम भागू शकेल ? नीट विचार करून उत्तर द्या !

९८

(वेळ-अर्धे मिनिट)

दोन मामा आणि दोन भाचे यांच्यात ३० रुपये सारखे वाढून व्यावयाचे आहेत. अर्थात रुपयाचे भाग पाडण्याला सक्त मनाई आहे !

९९

(वेळ-एक मिनिट)

एका चौरस (चारी बाजू समान) फळीचे आम्हांला करवतीने कापून चार सारखे चौरस तुकडे करावयाचे आहेत. एका सुताराने एक तुकडा कापून देण्यासाठी जर एक रुपया मागितला तर फळीचे एकूण चार तुकडे कापण्याकरिता त्याला किती मोल द्यावे ?

१००

(वेळ-एक मिनिट)

चित्रात दाखविल्याप्रमाणे ओळीने सहा फुलपात्री ठेवलेली आहेत. त्यांपैकी पहिली तीन भरलेली आहेत. आणि दुसरी तीन रिकामी आहेत. प्रत्येक दोन

फुलपात्रांच्यामध्ये पुष्कल अंतर आहे. आणि कुठलेही एक फुलपात्र उचलून दुसऱ्या दोन फुलपात्रांच्या मध्ये ठेवता येईल. आता प्रश्न असा की, यांपैकी कुठलेही एकच फुलपात्र उचला, आणि तुमच्या इच्छेला येईल तेथे ठेवा; पण नंतर अशी रचना झाली पाहिजे की भरलेली वा रिकामी कोणतीही एका प्रकारची दोन फुलपात्री एकाजवळ एक येता कामा नयेत.

१०१

(वेळ-दोन मिनिटे)

आमच्या गावापासून कोपरगाव २४ कि. मी. आहे. कोपरगावला प्रत्येक गुरुवारी वाजार भरतो. गेल्या गुरुवारी मी दुचाकीवरून तो कोपरगावला गेलो. जाताना वारा समोरून असल्यामुळे माझा वेग ताशी ८ कि. मी. होता, आणि परत येताना वारा मागून रेटीत असल्यामुळे त्या वेळी वेग ताशी १२ कि. मी. होता म्हणजे एकूण मी वाच तास दुचाकी चालवली, आणि माझा सरासरी वेग ताशी $\frac{8+12}{2} = 10$ कि. मी. पडला.

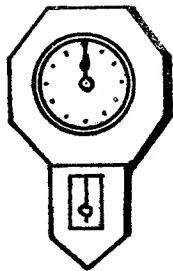
युढल्या गुरुवारी वारा अगदी पडला होता; आणि म्हणून मी ताशी १० कि. मी. वेगानेच गेलो; आणि त्याच वेगाने परत आलो. अर्थात माझा सरासरी वेग १० कि. मी. च पडला हे उघड आहे, आणि मी एकूण ४ तास ४८ मिनिटे दुचाकी चालवली.

आता मला मुख्यत: असा प्रश्न पडला आहे की, दोन्ही वेळेला जर माझी सरासरी गती सारखीच होती (ताशी १० कि. मी.) आणि दुचाकीने गाठावयाचे अंतर जर दोन्ही वेळेला सारखेच होते तर माझ्या एकूण दुचाकी चालविण्याच्या वेळात हा १२ मिनिटांचा फरक काय म्हणून पडावा ?

१०२

(वेळ-दोन मिनिटे)

एक वाई फणस विक्रीत होती. पहिल्या गिन्हाइकाला तिने जवळच्यातील निम्मे फणस, आणि वर अर्धा फणस दिला. दुसऱ्या वेळी आलेल्या गिन्हाइकाला उरलेल्या फणसपैकी निम्मे फणस दिले, आणि वर अर्धा फणस दिला आणि तिसऱ्याला उरलेल्याच्या अर्धे फणस, आणि वर अर्धा फणस दिला आणि मग सर्व फणस संपल्यामुळे ती वरी परत गेली. या सर्व विक्रीमध्ये एकही फणस न कापता तिने सारी विक्री केली हे सर्वांत विशेष. तर तिच्या जवळ मुळात एकूण किती फणस होते ?

१०३

(वेळ-दीड मिनिट)

१२ वाजता घड्याळाचे काटे एकमेकांवर येतात.
१२ तास पुरे झाले म्हणजे पुनश्च १२ वर येतात.
तर २४ तासांत एकूण किती वेळा दोन्ही काटे एकत्र
येऊन जातात ? नीट विचार करून उत्तर द्या !

१०४

(वेळ-दोन मिनिटे)

तसेच मिनिटकाटा उलटा फिरु लागला, आणि
तासकाटा मात्र नेहमीप्रमाणे पुढे जात राहिला तर
२४ तासांत दोन्ही काटे किती वेळा एकत्र येऊन जातील ?

१०५

(वेळ-दीड मिनिट)

८१९१२१७२४१३३४४५७२०८१

याच मालिकेतील पुढच्या दोन संख्या तुम्ही सांगू शकाल का ?

१०६

(वेळ-दीड मिनिट)

तुमच्या हातात आम्ही एकाच प्रकारची आठ नाणी दिली. वरून दिसायला
आणि आकाराला सारी नाणी सारख्याच प्रकारची वाटतात. पण त्यांपैकी एक
नाणे खोदे, आणि म्हणून कमी वजनाचे आहे. तुम्हाला आम्ही एक उत्कृष्ट
तराजू दिला, की ज्यामुळे नाण्यांच्या वजनातील सूक्ष्म भेदही तुम्हाला कळून
येऊ शकेल. आता प्रश्न असा की, कोणते नाणे खोदे, आणि कमी वजनाचे है
या तराजूच्या साहाय्याने तुम्ही ओळखू शकाल का ? ‘हो, त्यात काय ?’ असे
तुम्ही म्हणाल. पण आमची मुख्य अट ही आहे की, एकूण दोन वेळांपेक्षा अधिक
वेळा मात्र तराजू तुम्हाला वापरता येणार नाही. आता पाहू तुमचे कौशल्य !

१०७

(वेळ-दीड मिनिट)

सारख्याच आकाराची दोन नाणी एकशेजारी एक ठेवली, आणि एक नाणे
घड धरून दुसरे त्याभोवती चिकटून फिरविले तर फिरविण्यास प्रारंभ केलेल्या
जागेपासून त्याच जागी परत येईपर्यंत फिरणाऱ्या नाण्याचे किती फेरे होतील ?

१०८

(वेळ-दीड मिनिट)

आता या दोन नाण्यांपैकी एक नाणे भोडे आहे आणि दुसरे लहान असून त्याचा

फसाल बरं का !

५५

व्यास मोळ्या नाण्याच्या निम्मा आहे. योडे नागे स्थिर करून हे लहान नाणे
त्याभोवती फिरविले तर त्याने पुनश्च पहिल्या जागी येईपर्यंत किती फेरे
होतील ?

१०९

(वेळ-एक मिनिट)

आमच्या गावच्या जहागिरदारांच्या घरी अनेक प्रकारचे पशुपक्षी आहेत.
योडक्यात म्हणजे त्यांच्याकडे पशुपक्ष्यांची मिळून ३६ डोकी आहेत; आणि
१०० पाय आहेत तर प्रत्येकी पशु-पक्षी किती ?

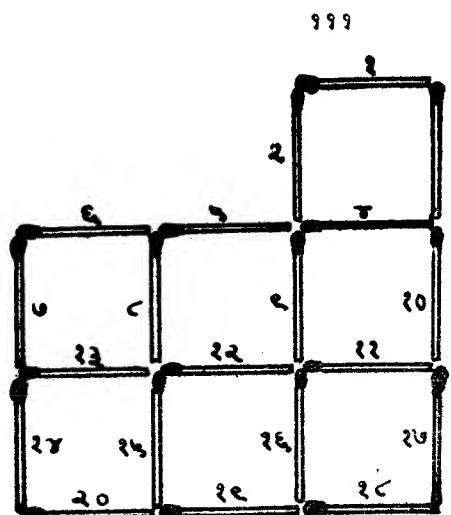
११०

(वेळ-तीन मिनिटे)

नवविवाहित मंजुळा नि मकरंद परस्परांवर पूर्ण अनुरक्त होती, आणि राजा-
राणीचा संसार सुवाने न्याला होता. एक दिवस मकरंदाने आपला मित्र वसंत
यास जेवावयास बोलाविले. मंजुळेने खूप खपून उत्कृष्ट वेत केला होता आणि
म्हणूनच वसंत वहिनीच्या सुगरणपणाची प्रशंसा करीत होता. काही वेळाने
वाढणे ज्ञाल्यावर मंजुळा जरा आत गेली. तो तिच्या कानी खालील शब्द आले
म्हणून ती कान टवकारून ऐकू लागली. मकरंद म्हणत होता, “ अरे जेवणाचा
साराच वेत खरोखरीच नाभी ज्ञाला आहे, पण काय करणार ? ती तेवढी
असायला हवी होती. ती नाही म्हणून सारे व्यर्थ आहे वघ ! नाही का ? ” हे
शब्द ऐकून मंजुळा चकितच ज्ञाली, आणि तिच्या चित्तात शंकांचे काहूर
माजले. अस्वस्य चित्ताने तिचे सारे पुढील व्यवहार चालू होते.

दुसऱ्या दिवशी मकरंद जरा लवकरच कामावरून आला, तो मंजुळा कोणा
मैत्रिणीशी बोलत असल्याचे पाहून बाहेरच थवकला. तो त्याच्या कानी पुढील
शब्द पडले. मंजुळा म्हणत होती, “ ते सारे खरे. बंगला न वगीचा जर मिळाला
तर नको आहे कुणाला ? तू माझी वालमैत्रीण म्हणून खरे ते सांगते. कसला
न काय जाऊ दे, तो हवा होता ग आता, म्हणजे मग काय नसते केले मी !
पण तोच नाही त्यामुळे सारं व्यर्थ आहे. वघ काय करणार ? ” हे उद्गार
ऐकून मकरंदही वेचैन ज्ञाला, आणि अनेक विकल्प त्याच्याही मनात आले.

दोवांच्या मनाला ज्यामुळे विनाकारण त्रास ज्ञाला ते ‘तो’ आणि ‘ती’
कोण हे तुम्ही सांगू शकाल का ? अर्थात या ‘तो ती’मध्ये कुणाची आई,
वाप, भाऊ, वहीण यांपैकी कोणीच नाहीत हे निश्चित !

(वेळ-तीन मिनिटे)

सोवतच्या चित्रात काड्याच्या पेटीतील २० काड्या घेऊन त्यांची एक आकृती बनविली आहे. सध्या या आकृतीत ज्याची वाजू प्रत्येक एका काडीच्या लांबीइतकी आहे असे ७ चौकोन आहेत. आता प्रश्न असा की, यांपैकी कोठल्याही तीन काड्या उच्चला आणि त्या पुनश्च त्यातच

कोटेही टेवून त्यांची अशी आकृती बनवा की, आता ७ ऐवजी ५च चौकोन येतील. एका काडीशेजारीच नुस्ती दुसरी काडी टेवून चालणार नाही. थोडक्यात म्हणजे प्रत्येक काडीचा उपयोग झालाच पाहिजे. कोठला! तरी चौकोन बनविण्यासाठी, पाहा प्रयत्न करून!

११२

(वेळ-तीन मिनिटे)

“युवराजांकरिता आता एक बुद्धिमान खाजगी कारभारी पाहा.” अशी महाराजांची प्रधानजींना आज्ञा झाली. प्रधानजींनी सर्व खात्यांकदून निवडक १०० मंडळींची नवे मागविली, आणि त्यांची एक लेखी परीक्षा घेऊन त्यांतल्या तिशांची निवड केली. “शेवटची कसोटी माझ्या समक्ष व्हावी.” अशी महाराजांनी इच्छा प्रदर्शित केल्यावरून त्याप्रमाणे व्हावे असे ठरले.

“पाहा” प्रधानजी उद्गारले, “तुम्हां तिशांनाही शंभरांतून निवडून काढले आहे. आता मजजवळ या दोन बाब्या आहेत. यांपैकी एकीत साधे पांढरे गंध आहे, आणि एकीत रक्तचंदनाचे गंध आहे. यांपैकी कोठल्या तरी एका वाटीतील टिळा सी तुमच्या प्रत्येकाच्या कपाळाला लावीन. तोपर्यंत तुम्ही

तिशांनी डोळे मिटावे. त्यानंतर अट अशी की, तुम्हांपैकी कोणाही एकाच्या कपाळावर तांबडा टिळा दिसला की त्याने हात वर केला पाहिजे; आणि नंतर आपल्या स्वतःच्या कपाळावर कोणत्या रंगाचा टिळा आहे याचा बोध ज्याला होईल त्याने हात खाली करावा.”

रीतीप्रमाणे तिशांनी प्रामाणिकपणाने डोळे मिटले आणि प्रधानजींनी तिशांच्याही कपाळावर तांबडेच टिळे लाविले. अर्थात तिशांनी डोळे उषडल्यावर पटापट हात वर केले; आणि तिशांचे टिळे तांबडेच असल्यामुळे कोणी कोणाकडे पाहून हात वर केला ते समजणे अशक्य होते. परंतु कोणाचाच हात वराच वेळ खाली येईना. एवढ्यातच त्यांपैकी एकाने आपला हात खाली केला. तेव्हा त्याला महाराजांनी विचारले, “काय कोणता टिळा आहे तुझ्या कपाळावर ?”

“तांबडा महाराज !”

“कसे ते सांगा ?” त्याने सारे निवेदिले योग्य रीतीने. तुम्हाला सांगता येईल का त्याने कसा काय तरी चालविला तो ?

बाटतो तितका सोपा नाही हं प्रश्न ! अवश्य यत्न करून पाहा.

११३

(वेळ-दोन मिनिटे)

“तुझ्या स्विशात किती दैसे आहेत” महणून विचारता माझ्या एका मित्राने उत्तर दिले, “माझ्या स्विशातील पैशाचे जर दोन असमान भाग केले तर मोठा भाग, अधिक लहान भागाचा वर्ग आणि लहान भाग, अधिक मोळ्या भागाचा वर्ग हे दोनही सारखेच असतील. सकूदर्शनी ही गोष्ट अशक्य नाही का बाटत ? मोळ्या भागाचा वर्ग + लहान भाग हा केव्हाही लहान भागाचा वर्ग + मोठा भाग याहून अधिक असलाच पाहिजे. परंतु त्याचे म्हणणे योग्य आहे हे निश्चित. तर त्याचे जवळ किती दैसे होते ? ‘क्ष’ धरून वीजगणिताने कोडे सोडविणारा अपात्र म्हणून धरला जाणार हे उघड आहे.

११४

(वेळ-एक मिनिट)

केळ्यांचा भाव ३ रुपये डक्कनावरून रु. २०५० डक्कनावरून आला त्यामुळे केळ्यांचा एकूण खर्च शेकडा २० ने वाढला. तर एकूण विक्रीमध्ये किती टूट वा वाढ झाली ?

११५

(वेळ-दीड मिनिट)

४ रु. ला एक वटक, १ रु. ला एक कोवडी आणि १ रु. ला चार

निमण्या, या भावाने २० रु. ला २० वक्षी आणावयाचे तर कसकसे आणाल ?

११६

(वेळ-दीड मिनिट)

एक मोटार एका ठराविक गतोने मागाविलून जात असता कि. मी. चा एक दगड तिने मागे टाकला. त्या दगडावर ज्या ठिकाणापासून तो रस्ता निवाला होता त्या नगरापासूनचे अंतर लिहिले होते आणि ते दोनच आकड्यांत लिहिले होते. त्यानंतर नेमक्या एक तासाने तिने दुसरा जो दगड मागे टाकला त्यावर कि. मी. दर्शविणारे तेच दोन आकडे होते, पण आकड्यांची उलटापालट झाली होती. आणखी दीड तासाने तिने जो दगड मागे टाकला, त्या वेळी त्या दगडावर पहिल्या दगडावर जसे आकडे होते तसेच आकडे होते. पण त्या दोन आकड्यांमध्ये आणखी एक शून्य तेवढे अधिक होते. तर तिन्ही दगडावर किती किती कि. मी. चे आकडे होते तेवढे सांगाल का आता ? तसेच मोटारचा वेग काय होता हेही सांगा.

११७

(वेळ-दीड मिनिट)

महिला—वस्तु—भांडारात तीन प्रकारचे तवे विक्रीसाठी आहेत. छोऱ्या तव्याचा आकार ३० सें. मी. आहे. मध्यम तव्याचा आकार ६० सें. मी. आहे आणि मोऱ्याचा ९० सें. मी. अर्चनाताईनी छोटा तवा आणला त्याला १० रु. पडले, परंतु त्याहून मोऱ्या तव्याची आवश्यकता भासल्यासुले त्यांनी दुसऱ्या दिवशी गडथासमवेत २० रु. देऊन त्याला मध्यम तवा आणायला सांगितले. गडी भांडारात जाऊन असे सांगत परत आला की २० रु. पुरत नाहीत. आणखी २० रु. हवे आहेत. अर्चनाताईनी उत्तर केंदे, “अरे त्यांना सांग आम्हांला दोन तवे नकोत; एकच हवा आहे.” आणि म्हणून २० रु. पाठविले. तरी भांडारवाल्याचे समाधान होईना. अर्चनाताईनाही ते पटेना. विचारा गडी हेलपाटे मारून थकला. त्याचे हेलपाटे थांवविण्याचे काही साधन तुम्हाला सापडते का ? दोषांपैकी कोणाचा हिशोव योग्य ?

११८

(वेळ-दीड मिनिट)

आमच्या जरी अनेक प्रकारच्या जाती उपजाती असल्या तरी आम्ही सरेजण एकाच प्रकारची कामगिरी वजावीत असतो, आणि जोपर्यंत आमच्या नाकात वेसण पक्केपणी ओवलेली आहे, तोपर्यंत आम्ही एकनिष्ठपणे धन्याच्या

फसाल वरं का !

५९

आजेत वागतो, आणि मनापासून त्याची सेवा करतो. गाई, घोडे, वैल यांच्या नाकात वेसण घातली तर त्यांना ती जाचक होते, परंतु आमच्या नाकात वेसण घातली की, आमच्या जिवात जीव येतो. परंतु आमची वेसण गेली की, आम्ही असून नसल्यासारखेच होतो, आणि मग काम करण्याची गोष्टच नको. रावापासून रंकापर्यंत कुठलाही भेदाभेद न करता आम्ही सांव्यांची तितक्याच तत्परतेने सेवा करतो, आणि आमची आवश्यकता इतकी असते की, आम्ही नसलो की, प्रत्येकाला अगदी सारखे चुकल्याच्चुकल्यासारखेच होते, आणि आम्ही पुनश्च कामाला आल्यावाचून लोकाना स्वास्थ्य लाभत नाही. आता झाली ना ओळख ? मग सांगा आसते नाव ?

११९

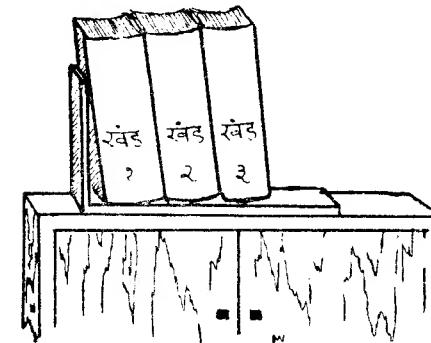
(वेळ-दीड मिनिट)

परमेश्वराचे यथार्थ वर्णन करणारे आठ अक्षरी विशेषण तुम्हांला सांगता येईल का पाहा.

१२०

(वेळ-दीन मिनिट)

एका कोशाचे तीन खंड ओळीने ठेवले आहेत. वरेच दिवस नुसतेच पडून राहिले असल्यासुले एका किंड्या ने प हि ल्या खंडाच्या पहिल्या पुष्टापासून शेवटच्या खंडाच्या शेवटच्या पुष्टापर्यंत एक आरपार वोगदा तयार केला. प्रत्येक खंडाच्या प्रत्येक वाजूच्या पुष्ट्याची रुंदी जर ३ मि. मी. असेल, आणि दोन्ही पुष्ट्यांतसुद्धा प्रत्येक खंडाची रुंदी ५ सें. मी. असेल तर आता प्रश्न असा की किंड्याने केलेल्या वोगद्याची लांबी एकूण किती येईल ? नीट विचार करून उत्तर द्या हा !

विचारून पाहा

३

“ मी म्हणेन त्याच्या पुढचा आकडा तू सांग ” असे कोणालाही सांगावे. त्यानंतर त्याची अनुमती घेऊन प्रारंभ करावा.

“ हे विचारू ? ”

“ पंचवीस ” तो उत्तर देईल, “ सव्वीस ”

“ एकशे सव्वीस ” तो उत्तर देईल, “ एकशे सत्तावीस ”

“ एक हजार चारशे वारा ” तो उत्तर देईल, “ एक हजार चारशे तेरा ”

(संवंध संख्या न म्हणता तो जर नुसते “ तेरा ” म्हणेल तर ते अमान्य करून त्याला संवंध संख्या सांगावयास लावावी—एक हजार चारशे तेरा)

“ दोन हजार सातशे वत्तीस ”

तो उत्तर देईल, “ दोन हजार सातशे तेहतीस ”

आणि त्यानंतर विचारा, “ चार हजार नव्याण्णव ”

आणि वहुतेक सर्वजण “ पाच हजार ” असे उत्तर देतील. (खरे उत्तर एकेचाळीसशे आहे.)

नटि सांगा वरं का !

तुमच्या अष्टपैतू ज्ञानाची चाचणी

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते । महा. ६।२८।३८
खरोवर या जगात ज्ञानाइतके पवित्र दुसरे काहीच नाही.

किती ?

- (व) १० पैशाच्या नव्या नाण्याला वाजू किती ?
- (हु) महाभारतात एकूण श्लोक किती ?
- (रं) माणसाच्या केसाची सर्वसाधारण जाडी किती ?
- (गी) आंब्यांच्या मोजणीतला पक्का शेकडा म्हणजे किती ?
- (क) ऋद्धेदाची मंडळे किती ?
- (र) एका कल्पात एकूण वर्णे किती ?
- (म) दहा हजार टनी आगवोटीत माल राहील किती ?
- (णू) पत्त्याच्या डावात विनमिश्यांचे राजे नि गुलाम किती ?
- (क) एका वरुळात विकला किती ?
- (भा) सायकलच्या चाकाला डारे किती ?
- (ग) चंद्राला पृथ्वीसभोवती प्रदक्षिणा करण्यास वेळ लागतो किती ?
- (ए) बुद्धिवळाच्या पटावर चौकटी किती ?
- (क) ‘वहुरंगी करमणूक ’ची लांबी रुदी किती ?

कोण ?

- (व) शरीराच्या मानाने सर्वोत मोठा मेंदू असणारा प्राणी कोण ?
- (हु) ‘कादंवरी’चा कर्ता कोण ?
- (रं) महाराष्ट्रातील महामहोपाध्याय पदवी मिळवणाऱ्या पाच व्यक्ती कोण ?
- (गी) सर्वोत अधिक काळ जगणारा प्राणी कोण ?

(क) 'तुला जर परमेश्वराने बुद्धी दिली असेल, आणि तुला जर पुरुषत्वाची काही चाड असेल तर तू आपल्या जन्मभूमीच्या संतापाने आपली तलवार तापीच आणि अत्याचाराने दुःखित झालेल्यांच्या आसवांचे तिळा पाणी दे. ही वेळ आपसांत लढण्याची नव्हे. काम कटीण असेल पण त्यासाठी हृदय, डोळे आणि हात यांची आवश्यकता आहे. दोन हृदये एक होतील तर पहाड तोडता येतील आणि मोठ्या जमावाच्याही ठिकच्या उडविता येतील. '

(वरील तेजस्वी उद्गार काढणारा कोण ?)

(र) चार पाय असणारा नि आकाराने मोठा असणारा परंतु मुळीच आवाज न करता येणारा प्राणी कोण ?

(म) 'धाळून' अकलेचे पवाड | व्हावे ब्रह्मांडाहूनही जाड | मग कैचे आणिले द्वाड | करटेपण' || असे सांगणारा कोण ?

(णू) रेडियमचा शोध लावणारी कोण ?

(क) नंदाचा निःपात करणारा ब्राह्मण कोण ?

(भा) मराठीत पहिला शब्दकोश निर्माण करणारी व्यक्ती कोण ?

(ग) पुढील उद्गार काढणारी व्यक्ती कोण ?

'पंचांनी काहीही निकाल दिला तरी मी म्हणतो की, मी निर्दोषी आहे. कुठल्याही गोष्टीचे दैव ठरवणाऱ्या अनेक शक्ती आहेत आणि ज्या ध्येयासाठी मी झगडतो आहे त्याचे ऊर्जित मी मोकळे राहण्यापेक्षा माझ्या बंदिवासातील क्लेशामुळेच अधिक घडावे असाच ईश्वरी संकेत दिसतो. '

(१) भावार्थ रामायणाचा कर्ता कोण ?

कोणती ?

(व) दात चांगले राहण्यासाठी आवश्यक जीवनद्रव्ये नि खनिजद्रव्ये कोणती ?

(हु) जगात मोठी सहा वेटे कोणती ?

(रं) पेरू नि अंजीर याव्यतिरिक्त साले, गर, विया इत्यादी सर्वच्या सर्व ज्याचे आपण खातो असं आपल्याकडील फळ कोणतं ?

(गी) खाताना अधिक हालचाल करणारे दात कोणते ?

(क) सर्वोत रुद नदी कोणती ?

(र) 'वी' या कवीचे मूळ नाव कोणते ?

(म) चार पुरुषार्थ, चार वर्ण, चार आश्रम, आणि चार मुक्ती कोणत्या ?

(णू) रंग, रूप नि वास असणारे जुन्या वाञ्छयातील फूल कोणते ?

(क) खास मराठी वाञ्छयातच आढळणारी वृत्ते कोणती ?

(भा) दुःखावर औषध कोणते ?

(ग) गहू आणि तांदूळ यांपैकी जगातील अधिक लोकांचे अन्न कोणते ?

(ए) तिवेटातून वाहणारी नदी कोणती ?

(क) ज्याचे वर्गमूळ नि घनमूळ आणि वर्ग आणि घन एकच येते अशी संख्या कोणती ?

कसे ? कशासाठी ?

(व) एकात एक अडकलेले काचेचे दोन पेळे खूप ओढूनही निघत नसले तर कसे सुटे कराळ ?

(हु) हातावर वांधावयाच्या घड्याळात कसे सहा काढलेले असतात ? साधे, की रोमन लिंगीत ?

(रं) आफिकन हक्की आणि हिंदुस्थानी हक्की वेगवेगळे कसे ओळखाल ?

(गी) पत्त्यांपैकी आळ्याचे टिपके कसे दिलेले असतात ?

(क) फुलांचे अत्तर कसे काढतात ?

(र) परदेशांत हिंदुस्थान कशासाठी प्रसिद्ध आहे ? पाच गोष्टी सांगा.

(म) इदधनुष्यात रंग कसकसे असतात ?

(णू) उशो कशासाठी घेतात ?

(क) भांड्याना कलहई कशासाठी लावतात ?

(भा) उंच पायाच्या प्राण्यांना लांब मान कशासाठी असते ?

(ग) शस्त्रक्रियेच्या वेळी क्लोरोफॉर्म कशासाठी वापरतात ?

(ए) कुटलेट्या चिंध्यांचा उपयोग कशासाठी करतात ?

(क) झाडे, फळांतील गर कशासाठी निर्माण करतात ?

केव्हा आणि कोठे ?

(व) गॅस-मास्क प्रथमतः केव्हा उपयोगात आला ?

(हु) पुढील गोष्टीना महत्व केव्हा असते ? : (१) दुर्वा; (२) कडुलिंब; (३) आपट्याची पाने; (४) धने-गूळ; (५) कवठ; (६) ओंब्या, ऊस, आवळे, चिंचा, बोरे; (७) दद्याची हंडी; (८) कांदा; (९) सुगंधी तेले, उटणी.

(रं) 'सागराला एक वेळ आकाशाची उपमा देता येईल किंवा आकाशाल एक वेळ सागराची उपमा देता येईल परंतु...' वरील वाक्य केव्हा आणि, कोठे आले आहे ?

(गी) गाईला कोठे घाम येतो ?

(क) भारताचे प्रजासत्तक राज्य केव्हा स्थापन झाले ?

(र) भूमी आणि पाणी यावैकी प्राणिमात्र प्रथमतः कोठे जन्माला आले ?

(म) 'गीतारहस्य' हा महान ग्रंथ लो. टिळकांनी कोठे लिहिला ?

(णू) सर्व जगताची हालचाल केव्हा वंद झाली होती ? (पौराणिक प्रसंग सांगा.)

(क) दव केव्हा पडते ? आकाश निरभ्र असताना की मेघमय असताना ?

(भा) शिवप्रभुंचे पुत्र संभाजी राजे यांचे तिसरे लग्न केव्हा झाले ?

(ग) दुसरे महायुद्ध केव्हा चालू झाले ?

(ए) पृथ्वीवर सर्वीत अधिक उष्णतामान कोठे सापडते ?

(क) 'बहुरंगी करमणूक' प्रथमतः केव्हा प्रसिद्ध झाले ?

काय आणि काय ?

(व) मुंगीला अपवात नि रोगराई न झाल्यास ती चार पाच वर्षे जगत काय ?

(हु) रात्रीच्या गणीच्या कुळांचे अन्तर काढले तर त्याचा फक्त रात्रीच वास येईल काय ?

(रं) ढग आणि धुके मूळतः एकच आहेत काय ?

(गी) सावरेचा वापर हेच चालू काळातील माणसांचे दात किडण्याचे मुख्य कारण असे शास्त्रज्ञाना वाटते काय ?

(क) झांडाच्या वाढावर नंद्राचा काही परिणाम होतो काय ?

(र) प्रकाशवर्षे म्हणजे काय ? ते काळांचे माप आहे काय ?

(म) भाकरी तव्यावर टाकल्यानंतर पाणी फिरवण्याचे कारण काय ?

(णू) लिंवाच्या रसावरोवर वा दुधावरोवर चव्हा घेतात, वैद्यकीय हष्ट्या वरे काय ?

(क) एक रुपयाची नोट नि पाच रुपयांची नोट यांत एकीचा आकार दुसरीच्याहून मोठा आणि एकीचे मोल दुसरीच्या पाचपट असण्याव्यतिरिक्त आणखी मेद काय ?

(भा) शिमगा शब्दाचा मूळ अर्थ काय ?

(ग) एक घनमीटर पाणी नि एक घनमीटर वर्फे यांत अधिक वजनदार काय ?

(ए) नांदी म्हणजे काय ?

(क) 'बहुरंगी करमणूक' या पुस्तकाने तुमच्या पैशाचा आणि वेळेचा पुरेपूर मोवदला दिला आहे, असे तुम्हांस वाटते काय ?

काव्यकृते

आत्मनः परितोपाय कवे काव्यं करोति तत् ।
स्वामिनो देहलीदीप सममन्योपकारकम् ॥ १ ॥

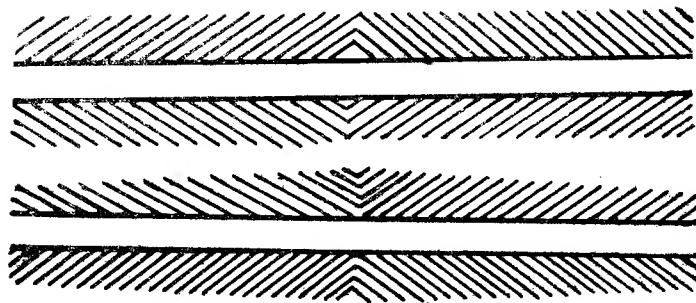
अर्थ—कवी स्वतःच्या आनंदासाठी काव्य करतो; परंतु स्वतःच्या दिंडीत लावलेल्या दिव्याचा दुसऱ्यास जसा उपयोग होतो; (तसेच काव्य हेही दुसऱ्यास आनंदित करते.)

जुन्या संतवाङ्गशात गूढगुंजनात्मक आणि विसंगतिसद्वश परंतु अर्थवोधक अशी अनेक मनोरंजक कूटे आढळली. ती येथे दिली असता त्या काळच्या लोकांची या विषयासंबंधीची अभिरुची समजून येण्यासारखी आहे. वर वर पाहता विसंगत परंतु विशिष्ट दृष्टीने यथार्थ अशी ही कूटे आहेत.

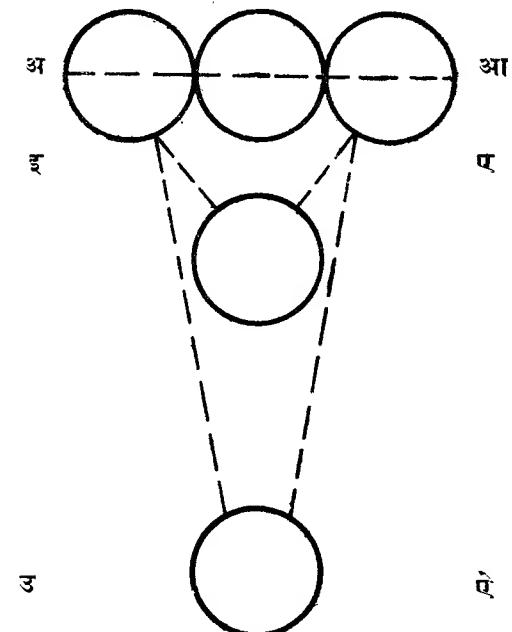
काव्याच्या अणीवर वसली तीन गावे ।
दोन ओसाड, एक वसेचि ना, वसेचि ना ॥ १ ॥
वसेचिना तेथे आले तीन कुंभार ।
दोन थोडे, एक घडेचि ना, घडेचि ना ॥ २ ॥
घडेचि ना, त्याने घडली तीन मडकी ।
दोन कच्ची, एक भाजेचि ना, भाजेचि ना ॥ ३ ॥
भाजेचि ना, त्यात घातले तीन मुगे ।
दोन कच्चे, एक शिजेचि ना, शिजेचि ना ॥ ४ ॥
शिजेचि ना, तेथे आले तीन पाहुणे ।
दोन रुसले, एक जेवेचि ना, जेवेचि ना ॥ ५ ॥
जेवेचि ना, त्याला दिले तीन रुपये ।
दोन खोडे, एक वाजेचि ना, एक वाजेचि ना ॥ ६ ॥

केवळ दृष्टीनेच ओळखा

६७

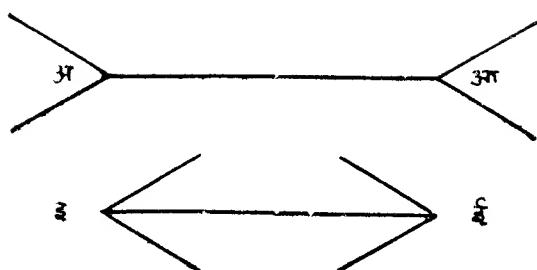

या चारही लांब रेषा समांतर असणे शक्य आहे का ?

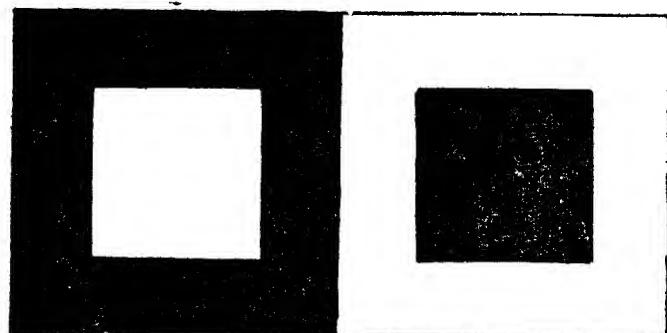

‘अ आ’, ‘इ उ’ आणि ‘ए ऐ’ यांपैकी सर्वोत लहान रेषा कोणती ?

केवळ दृष्टीनेच ओळखा

‘अ आ’ आणि ‘इ ई’ या दोन रेपांपैकी कोणती रेषा
अविक लांव आहे !

काळ्याच्या आतील पांढरा चौकोन मोठा की
पांढऱ्यातील काळा चौकोन मोठा !

बाजेचि ना, तेथे आले तीन पारधी ।
दोन आंघळे, एक दिसेचि ना, दिसेचि ना ॥ ७ ॥
दिसेचि ना, त्याला दिल्या तीन बुकळ्या ।
दोन दुकळ्या, एक लागेचि ना, लागेचि ना ॥ ८ ॥
ज्ञानदेव म्हणे जाण तेची खूण ।
सद्गुरुवाचोनी कळेचि ना, कळेचि ना ॥ ९ ॥

●
मेळे जित्यांसी सांगे गोष्टी । अंघळे ओवी सुवर्णच्या गाठी ।
पांगुळ लागे पवनाच्या पाठी । बाळका पोटी माय वाढे ॥ १ ॥
थोळ्याने धवलार रचियले । सुके पुराण सांगू वसले ।
सवेचि बहिरे एको ठेळे । वेडे हसले शाहाण्यांसी ॥ २ ॥
आणिक एक नवल सांगू काई । जीत वाघ शालमाने भक्षिला पाहि ।
मुंगीने पर्वत उचलिला वाही । माशी करी साही सूर्यसी पै ॥ ३ ॥
मुदंगे वाहिला गुरव राणा । वांझेच्या स्तनीं संचरला पान्हा ।
माथी फुले खोड नाचे दवणा । जाण सुजाणा न कळेचि ॥ ४ ॥
मरकुटे सगळा सागर सोशिला । माशाने पारधी माशिला ।
सशाने सिंह भोवडिला । वेदपुरा न कळेचि ॥ ५ ॥
हे तुम्ही म्हणाला उमाने । हे तव उफराये दृष्टी पाहाणे ।
विष्णुदास नामा म्हणे । अनुभवी या खुणा जाणती ॥ ६ ॥

(नामदेव गाथा-२१२२)

●
आम्ही लटके न बोलू, खरे न च सांगू ॥ ८ ॥
मुंगी व्याळी शिंगी झाली तीचे दूध किती ।
ततग रांजण भरून गेळे, प्यायांचे वारा इत्ती ॥ ९ ॥
लटके गेले कटके तंथे, गाडग्यायेवडे राठे ।
उडत चिमणी चरत चाले, तिचे वाटीयेवडे डोळे ॥ १ ॥

शेळी करी बुसळण तेथे, मांजर काढी लोणी ।
 उंदीर गेले देशांतरा, ताके भरल्या गोणी ॥ ३ ॥
 पाण्यात कासव गीत गाते, कडेस कोल्हा नाचे ।
 सावज मनी संतोषला, खोकड पुस्तक वाचे ॥ ४ ॥
 कातणी वरी लग्न लागले, सरडा कणीक कांडी ।
 वागुल बंध्या कण्या परणी, शुबड मांड रांधी ॥ ५ ॥
 वाभुलीचे खोडी, माशाने हो केले कोटे ।
 सशाने हो सिंह ग्रासिला, वेढूक आले लोटे ॥ ६ ॥
 विण्युदास नामा म्हणे, ऐका त्याची ख्याती ।
 लटके म्हणतील त्याचे सरे पूर्वज नरका जाती ॥ ७ ॥

(नामदेव गाथा)

नाथाच्या वरची उलटीच खूण । पाण्याला वाई लागली तदान ।
 आत धागर वाहेर पाणी । पाण्याला पाणी आले मिळूनी ।
 आजी म्या एक नवल देखले । वळचणीचे पाणी आळ्याला गेले ।
 शेतकऱ्याने शेत पेरिले । राखण्यादाराला तेणे गिळिले ।
 हांडी खादली भात टाकिला । बकऱ्यापुढे देव कापिला ।
 एका जनार्दनी मार्ग उलटा । जो जाणे तो गुरुचा वेटा ।

(एकनाथी गाथा ३८१४)

●
 आम्ही नवल देखले भाई । मुंगीने हत्तीशी केली लढाई ।
 उंटाचा कान धरूनि चिमाई । घोरधरी खातसे ॥ १ ॥
 सांगा आमुचे कोडे । लांडग्यासाठी शेळी रडे ।
 कोल्हे हांसते वापुडे । उंदीर रेडे खेळती ॥ २ ॥
 वरले गावीचा एक हत्ती । नित्य खातो प्रजापती ।
 सिंह येतो तथा काकुळती । हंस रुसे काकाप्रति ॥ ३ ॥

एका जनार्दनाचे कोडे । उगवी तोची वेडे ।
 शहाणे त्यासी नुमगे गाढे । अर्थ पहाता चुके लिंगाडे ॥ ४ ॥

(एकनाथी गाथा ३८१५)

●
 सासूचे आधी सून जन्मली । सून मारून सासू नोवरी झाली ॥ १ ॥
 आचोजी चोजवितले । ते स्वर्गी जानवले भाई ॥ २ ॥
 पुत्र पितयाचा ब्रतवंध करी । वांश सासू कन्यादान दे नोवरी ॥ ३ ॥
 सिद्धान्ताचे वर्म अनुभवी जाणे । वटेश्वर चांगा बोलिला खूणे ॥ ४ ॥

(चांगदेव अभंग--६७)

●
 मुंगी उडाली आकाशी । तिने गिळले सूर्यासी ॥ १ ॥
 थोर नवलाव झाला । वांजे पुत्र प्रसवला ॥ २ ॥
 विचू पाताळाशी जाय । शेष त्याचे बंदी पाय ॥ ३ ॥
 माशी व्याली घार झाली । देखोनि मुक्तार्ड हासली ॥ ४ ॥

(मुक्तार्ड अभंग--२९)

●
 खरे बोले तो नरकी पडे । लटके बोले तो बँकुळी चढे
 लटके बोले तो अमृत नाये । खरे बोले तो लागे भीके ।
 लटके बोले तो अमर झाला । खरे बोले तो जिताचि मेला ।
 लटके बोले त्या होय सुख । खरे बोले तो पावे दुःख ।

आणि या सान्याचा इत्यर्थ शेवटच्या ओळीत देतात—

हरी म्हणे लटके कळे । तेचि ब्रह्म होती निखळे ॥

कोठे आहे चूक ?

खाली दिलेल्या वाक्यांतील काही वाक्ये विसंगत आणि असमंजसपणाची आहेत, त्यांचे परीक्षण करा. जी वाक्ये योग्य व अचूक आहेत, ती 'योग्य' इतकेच सांगा. परंतु, जी वाक्ये असमंजसपणाची व विसंगत आहेत त्यांची कारणीही सांगा. एखादे वाक्य असमंजस आहे हे ध्यानात येणे सोपे आहे. पण ते तसे का आहे हे नेमके सांगेपैकी पुष्कळदा कठीण जाईल तुम्हांला. प्रत्यक्ष यत्न केला म्हणजे कळेल ते !

(१) ज्याच्या बाजूला सत्य आहे, असा एक मनुष्यसुद्धा वहुमत प्रस्थापित करू शकतो.

(२) एका मनुष्यासंवंधाने त्याच्या मित्राने पुढीलप्रमाणे मत प्रदर्शित केले, "या मनुष्याला अव्याप काही मूलवाळ झालेले नाही, त्यांच्या मुलांत हा गुण अनुवंशिक परंपरेने चालत आलेला दिसतो. माझ्या एकंदर निरीक्षणावरून मला तसे निश्चितपणे याटते."

(३) एका अब्रमंच्याने विधिमंडळात भाषण करताना सांगितले की 'जीवनाला आवश्यक वस्तूने उत्पादन करणे इष्ट असल्यामुळे अनावश्यक पदार्थांचे उत्पादन आपण थांविले पाहिजे. धान्यनिर्भितीचा प्रश्न जिव्हाळ्याचा म्हणून प्रथमतः हाताळला पाहिजे. जमिनीचा प्रत्येक एकर आपण लागडीला आणला पाहिजे, मग तो किती का लहान असेना ! पराकाष्ठेचे यत्न करून सर्वत्र धान्याचेच उत्पादन केले पाहिजे."

(४) एका गृहस्थाने आपल्या मुलांच्या पत्रात लिहिले होते, "हे पाहा, या पत्रासमवेत मी दहा रुपयांची नोटझी टांचगी लावून पाठवीत आहे. तुला हे पत्र न मिळाले तर तात्काळ तार करून तसे कळव, म्हणजे मी मनीझॉर्डर करीन पुन्हा."

(५) एक म्हातारीवाई एकदा म्हणाली की, अलीकडे मी इतकी वृद्ध झाले आहे की, चालीस वर्षांपूर्वीने माझे वय आताच्या निम्म्याने भरेल !

(६) वेडी आशा ही बहुधा फोल आशाच नक्की ठरते.

(७) एक गृहस्थ वरेच दिवसांनी आपल्या मूळ गावी गेले. तेव्हा त्यांच्या परिचितांपैकी प्रत्येकाने त्यांना आपल्याकडे उत्तरप्यास येण्याचे निमंत्रण केले आणि त्याचा स्वीकार करताना, "पुढच्या वेळी इथे येईन तेव्हा प्रथम तुमच्याकडे उत्तरेन," असे उत्तर त्याने सर्वोना दिले.

(८) एका सूर्योदयामुळे दुसऱ्या दिवशीच्या सूर्योदयापर्यंतचा एखाद्या मनुष्याचा प्रत्येक तासातील वर्तनकम जर मी पाहिला तर तो मनुष्य कोणत्या प्रकारचा आहे हे मला सांगता येईल.

(९) काही वर्षांपूर्वी एका प्रसिद्ध गणितज्ञाने असा विचार पुढे मांडला की, आठवड्याच्या प्रारंभी येणारा रविवार आपण जर आठवड्याने मध्यभागी ढकलला तर त्यामुळे आठवड्याचे दोन भाग पाडता येतील आणि रविवारची मुळी त्यामुळे अधिक कारणी लागेल.

(१०) आमच्या शेजारचे गवाजीपंत अत्यंत चिक्कू होते. प्रत्येक वधां पंचांगसुद्धा ते विकत घेत नसत. पंचांगाचा रुपया अर्धा रुपया ते वाचवीत आणि तितकीच आवश्यकता पडेल तेव्हा आमच्याकडील पंचांगाचा तिथी-मुहूर्त पाहण्यास उपयोग करीत. त्यांच्या या वर्तनासंवंधी त्यांना विचारता ते म्हणाले, "असे पाहा राजाभाऊ, मी पंचांगासाठी एक रुपया खर्च केला. आणि ते वर्ष पुरे होण्याच्या आतच मी मेलो तर मग माझे पैसे विनाकारण वाया नाही का जाणार ? ते पैसे मग निरुपयोगीच नाही का ठरणार ? "

(११) "शेजारच्या दुकानदाराकडून कोणीही माल वेऊ नका. तुम्हांला अपुरे आणि खोटे माप मिळेल, कारण त्यांनी आताच आमचा तराजू मागून नेला आहे, आम्ही मात्र चोख माल देऊ."

(१२) आपली सोन्याची आंगठी हरवल्याचे सांगत मुलगा रडत रडत वापाकडे आला. वापाने त्याजकडे पाहून म्हटले, "वेड्या, सोन्याचा भाव किती कडाडला आहे ! कोण महागाई आहे ! आंगठ्या हरवण्याचे का दिवस आहेत हे ! वरं जा, गळू नको."

(१३) "आमच्या 'काटकसर' चुली विकत घ्या आणि निम्मे जळण वाचवा." अशी जाहिरात वाचून किशाभाऊंनी दोन 'काटकसर' चुली विकत आणल्या. हेतू हा की, दोन चुलींमुळे सर्वच जळणाचा खर्च वाचेल.

(१४) सम्य गृहस्थ कोण ? कारणावाचून उगीच जो उद्दृट वर्तन करीत नाही तो.

(१५) सुधारक गणपतरावांनी आपल्या विधवेच्या वहिणीशी लग्न केले होते. ते प्रत्येक वेळी म्हणत, “एखाद्याला वाईट वहीण असली तर तो त्याच्या दुर्दैवाचा भाग म्हणता येईल, परंतु त्याची वायको जर वाईट असेल, तर तो त्याच्या स्वतःच्याच चुकीचा परिणाम आहे.”

(१६) सारख्या मागे पडणाऱ्या वा सारख्या पुढे जाणाऱ्या घड्याळापेक्षा खेलातले घड्याळ वेळ दाखविण्याच्या दृष्टीने तरी अधिक चांगले. कारण २४ तासांतून निदान दोन वेळा तरी ते अन्यूक वेळ दाखविते. पुढे जाणारे वा मागे राहणारे घड्याळ एकदाही अचूक वेळ दाखवीत नाही.

(१७) पदार्थविज्ञान शास्त्राचे एक विख्यात प्राध्यापक सांगू लागले, “आता आपण दंवासंवधीची माहिती पाहू. रात्रीच्या शेवटच्या प्रहरी म्हणजे वहारे दंव पडते.”

(१८) एक राजाला स्तुती आवडत नसे. “माझी स्तुती करून मला प्रसन्न करण्याचा कोणी प्रयत्न करू नये, तो व्यर्थ होईल. उलट माझ्या कोपाला तो पात्र होईल,” असे तो म्हणे. परंतु एका बुद्धिमान मंत्र्याने “महाराजांना स्तुती कधीही आवडत नाही.” असे म्हणून त्याला प्रसन्न करून वेतले.

(१९) क्रमांक ९ चे कोडे आमच्या छोट्या बालमित्राने पाठविले आहे.

(२०) चंद्र हा पांढऱ्या वर्फीचा केलेला आहे.

किंवा

चंद्र हा पांढऱ्या वर्फीचा केलेला नाही.

या दोहोपैकी एक वाक्य खरे आणि एक खोटे असलेच पाहिजे. आता आपल्याला निश्चित ठाऊक आहे की, चंद्र हा पांढऱ्या वर्फीचा केलेला नाही, आणि म्हणून—

चंद्र हा पांढऱ्या वर्फीचा केलेला आहे.

असे पहिल्या म्हणण्यावरूनच आपोआप सिद्ध होते.

(२१) हिमालय पर्वतावर वर्फ पडते. त्याचे माचून साचून भोठमोठे हिम-खडे निर्माण होतात. उन्हाच्या उष्णतेने आणि इतर काही कारणाने ते डोंगरापायून सुटे होऊन खाली येतात. उष्णतेसुटे पूर्णपणे वितळलेल्या किती तरी हिमशिला आपल्या हिमालयाच्या पायथ्याशीच वाहत असणाऱ्या काही नव्यांमध्ये पाहावयास सापडतात.

(२२) प्रौढी मिरवणे मला आवडत नाही. कारण मला ठाऊक आहे की माझ्या खरोखर हुशारीपेक्षा माझी हुशारी धड निम्यानेसुद्धा नाही.

(२३) टांगेवाल्याने घोडा इतक्या वेगाने पिटाळला की, त्यामुळे टांग्याला बसणाऱ्या धक्क्याने टांग्यातल्या दोन्ही प्रवाश्यांची डोकी वरच्या टपाच्या दांडीवर जोराने आदलली. तेव्हा एक प्रवासी म्हणतो, “काय रे वावा, आम्हांला पुरता ठार मारण्याचा विचार आहे की काय तुक्का ? जरा धीरे जाऊ दे राजा !”

(२४) सदोवावर रस्त्यात मारामारी करण्याच्या आरोपावरून पोलिसाने खटला भरला. ओळीने पाच साक्षीदारांनी सदोवांना मारामारी करताना पाहिल्याचे शपथपूर्वक सांगितले. त्यावर सदोवा म्हणाले, “पाचच काय मी पन्नास साक्षीदार आणतो, आणि तेही शपथपूर्वक सांगतील की, त्यांनी मला मारामारी करताना पाहिले नाही म्हणून ! साक्षीदारांना काय तोटा ?”

(२५) गोविंदजींनी गाढवाला उकिरड्यावर मनसोक्त लोळताना वघितले; तेव्हा अर्धवट स्वगत, अर्धवट मोळ्याने ते म्हणाले, “या प्राण्याचे गाढव हे नाव अगदी सार्थ आहे.”

(२६) रवींद्रनाथ ठाकूर, आणि मोतीलाल नेहरू दोघेही एकाच दिवशी जन्मले. अर्थात दोघांचा वाददिवस एकाच दिवशी येणार हे उघडच आहे.

(२७) पहारे उठलेल्या रमाकांकुना दिवा लावण्यासाठी काढ्याची पेटी सापडेना, म्हणून निजलेल्या यमूला हाक मारून त्या म्हणाल्या, “यमू, अग काढ्याची पेटी कुठे ठेवलीस ? मला सापडत नाही.” त्यावर यमू उत्तर करते, “अग आई दिवा लाव म्हणजे दिसेल नीट कुठे आहे ती !”

(२८) आगगाडीच्या ईंजिनचा एक ड्रायव्हर आम्हांला नेहमी आपला अनुभव सांगतो की, “माझ्या गाडीला जितके अधिक डवे जोडावे तितकी ती अधिक वेगाने पळते.”

(२९) मनोरमाचारै आपल्या रतीच्या कोटाला गुंड्या लावताना पतीकडे पाहून मोळ्या दिमाळ्याने म्हणतात, “काय वाई तरी, तुमचा शिंपी किती अजागळ ! आताच पाहाना, हेच वटन मी तिसऱ्यांदा या कोटाला लावते आहे, अगदीच अजागळ मेला ! ”

(३०) जुन्या काळी आडनावे सांगण्याची प्रथा नसे. ‘अणाजी दस्तो’, ‘वाळाजी वाजीराव’, ‘खंडो बळाळ’, ‘नारो त्रिंवक’ याप्रमाणे बहुधा नावे असत.

(३१) त्यांच्या बैठकीला उशिरा प्रारंभ झाला. परंतु सूर्यास्ताच्या आत बैठक आटपणे भाग आहे, असे कळव्यावरून त्यांनी सभागृहातील वड्याळच मागे करून ठेवले आणि त्यांचा वेत सिद्धीस गेला.

(३२) बंगाल प्रांत हिंदुस्थानात आहे. कलकत्ता बंगाल प्रांतात आहे, म्हणून कलकत्ता हिंदुस्थानात आहे. तसेच बंगाल हिंदुस्थानात आहे पण मुंबई बंगालमध्ये नाही, म्हणून मुंबई हिंदुस्थानात नाही.

(३३) आईने रामूला उठविण्यासाठी हाक मारली आणि त्या वेळी ती म्हणाली, “हं वाळ रामू, जागा झालास का ? जागा झालास म्हणजे मला सांग हूं ! ”

(३४) ‘मी अंगात कोट घालतो’ असे म्हणणे वस्तुतः चुकीचे आहे. अंगात कोट नव्हे तर आपण कोटात अंग घालतो खरोखर !

(३५) त्या शस्त्रवारी माणसाने प्रथम वकऱ्याचे कान धरून त्याला वर उचलले; आणि परीक्षण केल्यानंतर त्याचा देवापुढे वळी दिला. ‘वळी तो कान पिळी’ याचेच हे प्रत्यक्ष उदाहरण नव्हे का ?

(३६) “सूर्यपिण्डा मला चंद्र अधिक आवडतो; कारण मुख्यतः रात्रीच आपल्याला प्रकाश हवा असतो; आणि तो चंद्रामुळे मिळतो. सूर्य उगीच दिवसाच उगवतो.”

(३७) या विहीनी पाणी कमी आहे म्हणून ती उथळ आहे. आणि ज्या अर्थांविहीन उथळ आहे त्या अर्थां ती खोल असणे शक्यन नाही.

(३८) ‘पर्वतांपिण्डा त्यांची शिररे अधिक उंच असतात एवढेसुद्धा त्याला कळू नये अं ! ’

(३९) लेखन-वाचन शिकविण्यासाठी शाळा काढाव्या लागतात; पण द्विव्या शिकविण्याची शाळा नसताना त्या मात्र सर्वोना येतात हा मोठाच चमत्कार नव्हे का ?

(४०) “काही घावरू नका. तुमच्या अवचित डोकेदुखीवर मजजवळ रामबाण उपाय आहे. डोके दुखू लागण्यापूर्वी पंधराच मिनिटे ही गोळी घ्या. सरे दुःख पढून जाईल मग ! ”

(४१) “बैद्यबुवा सत्वरच झोपेच्या गोळ्या पाठवितो, असे सांगून गेले. अद्याप त्यांचा काहीच पत्ता नाही. त्यांच्याकडे जाऊन विचार की, तुमच्या गोळ्यांची वाट पाहात मी रात्रभर जागत बसू की काय ? ”

(४२) “मनुष्याच्या बोलण्यापेक्षा त्याच्या क्रियेवरून त्याच्यासंबंधीची अटकळ वांधावी असे तुम्ही म्हणता. पण आम्ही म्हणतो की, बोलणे ही सुद्धा एक क्रियाच नव्हे का ? मग त्यावरून त्या माणसासंबंधी अटकळ वांधली तर मग तुमच्याच म्हणण्याप्रमाणे आमचे कुठे चुकले बुवा ! ”

(४३) “हो, मला कानडी समजते. पण मराठीतून बोलाल तरच.”

(४४) तुमच्या संस्थेत अर्धे लोक कार्यप्रवर्ती आहेत, आमच्या संस्थेत नेमका याच्या उलट प्रकार आहे वघा.

(४५) “या पुस्तकात दिलेली असमंजसपणाची वाक्ये मला कळतात, पण त्या सर्वोच्ची कारणे अचूक सांगण्याइतका मी बुद्धिमान नाही है कळण्याइतका तरी मी निश्चिन्त बुद्धिमान आहे.”

(४६) या घोडा चोरणाऱ्या माणसावर आरोप शावीत होण्याइतका पुरेसा पुरावा नाही. “अर्थात म्हणून त्याला निर्दोषी समजून सोडून द्यावे. कारण दहा दोषी माणसे सुटली तरी चालेल, परंतु एकही निर्दोषी माणसाला शिक्षा होणे योग्य नाही असान्यायदानाचा नियम आहे.”

(४७) या वारेत प्रवेश करण्यास ‘प्रवेशपत्रिका’ दाखवावी लागते. ‘प्रवेशपत्रिका’ देणारे अधिकारी पलीकडच्या घरात असतात. तेथे जाऊन ती पत्रिका वेऊन या. ‘प्रवेशपत्रिका’ न दाखविल्यावाच्यून आत सोडले जाणार नाही.

(४८) एका धनगराने “आपल्या एकूण किती मेंद्या आहेत, त्या मोजून ये,” असे आपल्या मुलाला सांगितले. मुलगा परत येऊन सांगू लागला, “बाबा प्रत्येक मेंदीच्या पाठीवर थाप मारून मी मेंद्या मोजल्या, त्या ९९ भरल्या. पण त्यापैकी एकच मेंदी माझ्या हाती सापडली नाही. तेव्हा तिला मोजण्याकरिता मी उद्या सकाळी जाईन आता.”

(४९) सैन्यात गेलेल्या एका मुलाने आपल्या बडिलांना पत्र लिहिले. ते पत्र फोडून बाच्ता त्यात पुढील बाब्ये होती—

ती. रा. रा. बाबांना शि. सा. नम. वि. वि.

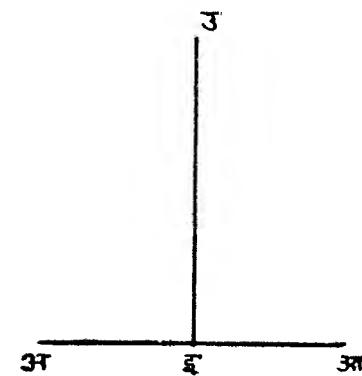
तुमच्या सांगण्याप्रमाणे तुमचे मला आलेले पत्र परत पाठविण्यास मी विसरलो. तरी त्याकरिता रागावू नये. पुढील पत्रात मात्र तुमचे पत्र मी अवश्य परत पाठवीन. रागावू नये. प्रकृती चांगली. काळजी नसाबी. सौ. आईस नमस्कार. कलावे, हे विज्ञा.

आपला,

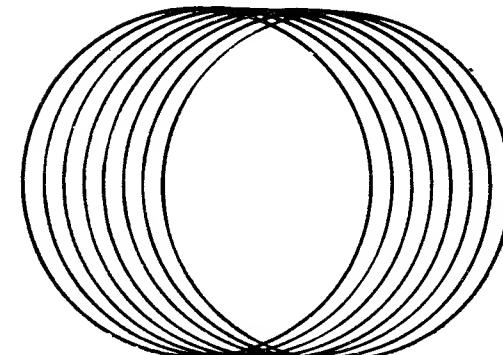
गोविंद

(५०) पुढील परिच्छेदातील अशुद्धिते आणि चुका सुधारता येतील का तुम्हांला?

सुप्रसिद्ध स्त्री-लेखिका सौ. कुमुदिनीवाई काळे, आमच्या आईची वालम्बीणी, काल सायंकाळी ५ च्या सुमारास अन्नानकपणे येऊन उभ्या गाहल्या त्या वेळी आई चपला पायांत घालून वाहेर जाण्याच्या वेतात होती त्याना आलेल्या पाहून आई आनंदून एकदम पुढे झाली, आणि ‘सुस्वागतम्’ म्हणत त्यांचा हात धरून ती त्याना आत वेऊन आली. अनेक वर्षांनी झालेली भेट तेव्हा गप्पागोष्टीना भर न आला तरच आश्चर्य! “काही नवीन लिखाण अलीकडे?” आईने पृच्छा केली “हो, ‘अरबली पर्वत आणि महाद्री पर्वत’ या नावाचा नवा लेख लिहिलाय मी! एकजण राणाप्रताप नि दुसरा शिवाजीची थोरबी गातो असा भाग आहे त्यात!” इतक्यात आई काहीसे आठवून तांदूळ निवडीत बसलेल्या घाकळ्या वावीला म्हणाली, “वावी, तुला वाहेर जायचे असेल तर जा मैत्रिणीकडे, मी काही नाही जात. आण, मीच करते ते काम बोलता बोलता.” असे म्हणत आई उठली, आणि सूप येऊन वाहेर येऊन बसली. त्यानंतर

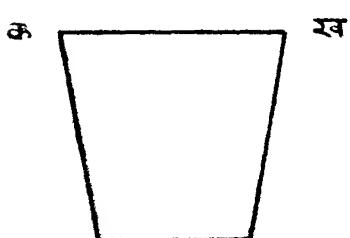
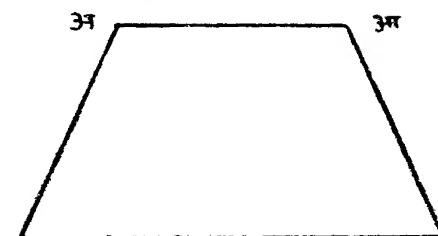
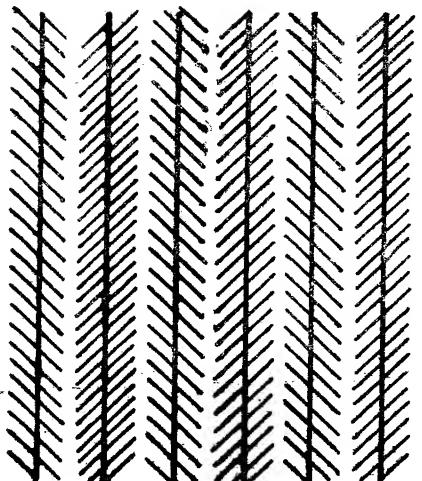

‘अ आ’ आणि ‘इ उ’ यातील कोणती रेषा अधिक लांब आहे?

या आडव्या टेवलेल्या लोखंडी पिपाचे तोंड कसे आहे?

डावीकडून उजवीकडे की उजवीकडून डावीकडे?

या रेषांपैकी कोणत्या
रेषा समांतर आहेत ?
डावीकद्वन उजवीकदे
१, २, ३, ४, ५, ६
असे क्रमांक घरा.

विषय निघता निघता आई म्हणाली, “ अग आपल्या वर्गात यमू होती ना ती तुला फार नवे ठेवते, आणि तुळ्या लेखनाला ‘ दंग ’ म्हणते नेहमी. मी तिला म्हणते की, तू कुमुदिनीच्या अपरोक्ष का निंदा करतेस तिची ! चार दिवस आहेस ना तू, मग गाठ घालून देईन, आणि सांगेन, बोल आता समक्षच. ”

आई इतके म्हणते आहे तो शेजारच्या देवठात आरतीच्या घंटा वाजू लागल्या. तेव्हा पाहुण्यावाहीनी विचारलं, “ कोणत्या देवाचे देवालय आहे शेजारी ? ”

“ मुरलीधराचे ” आई म्हणाली. त्यानंतर दोघी देवदर्शनास गेल्या. मीही त्यांच्यासवे गेलो. देवाचे ध्यान पाहून कुमुदिनीवाई प्रसन्न मनाने म्हणाल्या, “ काय सुरेख ध्यान साधलं आहे. पण तांबळ्या पितांवरापेक्षा पिवळा पितांवरच अधिक शोभेल या मूर्तींला ! ”

पुढे देऊल पाहता भिंतीवरील जुन्या चित्रांकडे पाहून त्या म्हणाल्या, “ कशी सुरेख कला आहे ! जुन्या काळच्या आपल्या स्वराज्यात कला कशी विकसित झाली होती याचा हा पुरावा पाहा. पण आता कोण काळजी घेतो ? पुजारी पोटाच्या मागे, कारण राजाश्रय संपला ! परवशता दुसरा नरक आहे ! इतक्या सुंदर कलेचे नावसुद्धा काही काळानंतर नामशेष होऊन जाईल.” त्यांच्या मुद्रेवर विषाद स्पष्ट दिसत होता; आम्ही घरी परत येत होतो तेव्हा.

घरी आल्यावर एकीकडे भाजी निरता निरता आई त्यांच्याशी बोलू लागली. आई एवढी सराईत, पण चुक्रन हात निसठला, आणि तिच्या डाव्या हाताची करांगुली कापून रक्त वाहू लागले; घरगुती उपाय म्हणजे हलद. हलद दाबून चिंधी वांधताच ठीक झाले. मग बोलणी जुनी अल्पमोली औषधे, आणि नवी खर्चिक औषधे यांवर आली. “ साधं गाईचं गोमूत्रच ध्या की, विनामूल्य असून किती रोगांवर चालतं. अंगातील कडकी काढत, शैत्राला साफ करतं, भूक वाढवितं, आणखी काय होत नाही म्हणता ? ” कुमुदिनीवाई म्हणाल्या, आणि मग आई सध्याच्या मुलीच्या चवचाल वर्तनावर घसरली, “ कोणाचा पायापोस कोणाच्या पायात नाही. आपलं ‘ मनःपूर्तं समाचरेत् । ’ पाविच्य नाही. मनाला येईल तसं स्वैर वागतात हो अगदी. ”

यानंतर अंधार पडल्यामुळे सौ. काळे घरी परतल्या.

१ शंकरासि पुजिले सुमनानें॑ ।
 २ शंकरासि पुजिले सुमनानें॑ ॥
 ३ शंकरासि पुजिले सुमनानें॑ ।
 ४ शंकरासि पुजिले सुमनानें॑ ॥ १ ॥

१ सुमन—चांगले मन, २ सुमन—सुमन नावाचा मुलगा, ३ सुमन—गृह,
 ४ सुमन—पुष्प.

२

१ कीर्तनासि नर हो तुम्ही जागा ।
 २ कीर्तनासि नर हो तुम्ही जागा ॥
 ३ कीर्तनासि नर हो तुम्ही जागा ॥
 ४ कीर्तनासि नर हो तुम्ही जागा ॥

अर्थ : १ लोकहो, तुम्ही हीच कीर्तनाची जागा.
 २ लोकहो, कीर्तनासाठी जागे राहा.
 ३ लोकहो, कीर्तनाला जा आणि गा.
 ४ लोकहो, कीर्तनाला जागा म्हणजे कीर्तनात
 काय सांगतात ते जागृत मनाने ऐका

फजिती

एका अभारदर्शक भांड्यात पाणी घेऊन ते टेवलावर टेवावे व त्यावर एक
 श्वाकण ठेवावे, आणि कुणालाही म्हणावे, “या भांड्यातील पाणी मी हे श्वाकण
 न उचलता पिऊन दाखवितो.

“पाहू, पाहू,” असे म्हणून इतर उत्सुकता दर्शवितील. मग थोडा वेळ
 डोळे मिचकावे. हातांनी काही चलाखीदर्शक हालचाल करावी, आणि म्हणावे,
 „हे श्वालं !”

“काय, श्वाल पिऊन ? शक्यच नाही.” इतर म्हणतील.

“ते नाही आम्हांला माहीत. वाटल्यास पाहा तुम्ही श्वाकण उचलून आत.”
 आणि पाणी प्यायलो की नाही हे परीक्षिण्यासाठीच त्याने श्वाकण उचलले
 की आपण चटकन भांडे उचलून तोंडाला लावावे.

“वा, वा, हे काय असं नाही.” असा गलका होईल. त्यावर शांतपणे
 उत्तर यावे, “मी म्हटले होते की, मी श्वाकण न उचलता पाणी पिऊन दाख-
 वितो, आणि माझ्या सांगण्याप्रमाणे मी केले आहे की नाही तेवढे बोला.”

●

“तुम्हांला एक कोडे सांगतो, पण चटकन उत्तर या हे ! वघू सोडविता
 का ?” असे सांगून पुढील गोडृ सांगण्यास आरंभ करावा.

“एक गाढव होते. त्याला ऊस फार आवडे. एक दिवस ते एका उसाच्या
 शेताजवळ गेले, पण शेताला चारही वांजूनी तारेचे कुंपण घातले होते आणि
 कुंपणाच्या दारालाही कुद्दप होते. वरे, कुंपणावरून आत उडी मारावयाची,
 तर खूपच उंच होते कुंपण ! त्यामुळे ते अशक्य होते. कुंपणाच्या मधून वाट
 काढणे शक्यच नव्हते. कारण सगळ्या तारा काटेरी होत्या. तर आता सांगा
 की, गाढवाने ऊस मिळविण्यासाठी कसा यत्न करावा ?”

लोक थोटाळतील. मग थोड्या वेळाने म्हणावे, “काही येत नाही लक्षात ?”
 लोक वेळ मागतील. “आता शक्य नाही.” तुम्ही म्हणा व पुन्हा विचारा,
 “बोला लवकर. काय येत आहे लक्षात ? सांगा लवकर ? येतेय लक्षात ?”

“नाही बुवा !” ऐकणारे म्हणतील.

मग तुम्ही म्हणा, “हो त्या दुसऱ्या गाढवाच्याही नाही ; आलं लक्षात !”
 (म्हणजे ऐकणारे पहिले गाढव ठरले !)

मनोरंजक कूटप्रश्न

(पुढील उत्तमोत्तम कूटप्रश्न कवी विठ्ठल बीडकर यांनी रचिले असे सांग-
तात. हे रामदासस्वामीचे समकालीन कवी मोगलाईत बीड गावी राहात असत.)

कोणी एक वनी सुलक्षण वधू मेघोदके जन्मली ।
बालत्वी नरनाम तीस असता रुग्नीनाम ती पावली ॥
पाचाही प्रणिली, तयातुनि तिही अत्यादरे वंदिली ।
तेथे ते श्रम पावली म्हणुनिया कर्णाश्रमी राहिली ॥ १ ॥

पंचांशी नव दोन गुडह नवरा त्यामाजि सोळा वधू ।
त्या मागे रिपु तीन तीन उघडे ते त्यांस गेले वधू ॥
याचा अर्थ करा तुम्ही चतुर हो थोडी असे आपदा ।
बोले विठ्ठल हा पदार्थ उमगा घण्घासचा वायदा ॥ २ ॥

कोणी एक वनी विचित्र पुतळा जेवावया बैसला ।
पाची जेवण जेवता अतिव्येळे पाचेचिं तो भक्षिला ॥
त्याची जे बनिता बनात फिरता सूर्यास प्रार्थी सदा ।
बोले विठ्ठल हा पदार्थ उमगा घण्घासचा वायदा ॥ ३ ॥

चारी चंद्र समान भूतलवटी एके दिनी देखिले ।
रामासन्मुख रावणासि हृदयी सीता धरी आदरे ॥
हे तो चित्रविचित्र बृत्त वरवे नाले पहा सर्वदा ।
बोले विठ्ठल हा पदार्थ उमगा घण्घासचा वायदा ॥ ४ ॥

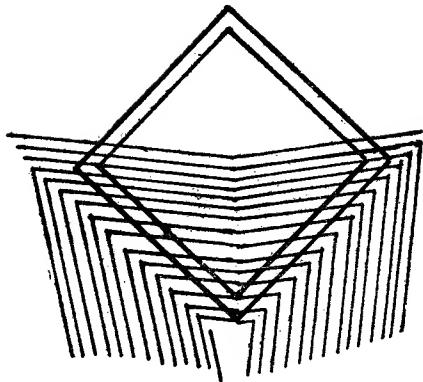
ऐते हिमाद्रिकन्यापतिसुतललना यौवनामाजि जेव्हा ।
रामरुग्नीनामकाना त्यजुनि उरत ते पीडिते होय तेव्हा ॥
हस्ती हस्तीद्रवंदांतकमुखरिपुचे-नाम-पूर्वार्ध, नाही ।
यालागी भूसुतेशा अरिअनुजप्रिया स्वत्पही येत नाही ॥५॥

●
अलिकुलवहनाचे वहन आणीत होते ।
शशिधरवहनाने ताडिले मार्गपंथे ॥
नदिपति रिपु ज्याचा तात भंगोनि गेला ।
रविसुत महिसंगे फार दुःखीत झाला ॥६॥

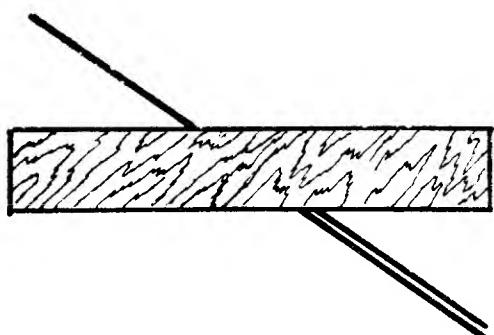
●
ऐके हो रमणी, विचित्र करणी म्या देखिली लोचनी ।
बाणी एक असे, मनोहर दिसे, अत्यंत ते तुंबिनी ॥
मध्ये वेल असे, पुढे फुल तया पाही कसे शोभले ।
होता शुष्क पहा विचित्र घडले, वेळे फुला भक्षिले ॥७॥

●
लक्ष्मी जयासि भगिनी आणि तात सिंधू ।
श्रीकृष्ण शालक असे आणि भातृ इंदू ॥
ऐसे असोनि फिरतो परि दारदारी ।
प्रारब्धहीन असला कुठला भिकारी ॥८॥

या चोकोनापैकी कोणता कोन काटकोनापेक्षा लहान आणि कोणता काटकोनापेक्षा मोठा आहे ?

वरची रेव पुढे वाढविली असता कोणती खालची रेव येईल ?

बडे आकडेशास्त्रज्ञ व्हा

जादूची वेरीज

१

तुमच्या मित्रमंडळींवर छाप पाडण्यास ही गंमत उपयोगी पडेल. प्रथम तुमच्या मित्राला एक मोठी लांबलचक संख्या लिहावयास सांगा. त्यानंतर त्याला म्हणावे, “एवढ्याच आकड्याच्या तू आणखी दोन संख्या लिही, नंतर मी दोन संख्या लिहीन, आणि त्या सर्वोच्ची मिळून होणारी वेरीज मी आता आधी लिहून ठेवतो.”

“तू सगळ्या संख्यांची वेरीज आत्ता आधी लिहिणार ? वघू, वघू हं !” उत्तर येईल.

त्यानंतर तुम्ही त्याला एक संख्या लिहावयास सांगा. समजा त्याने ५३४१७९८१ अशी संख्या लिहिली. मग, तुम्ही दुसरा एक कागद घ्या, आणि त्याच्या एका कोपन्यावर सर्वोच्ची मिळून होणारी वेरीज मांडा. ही वेरीज मांडण्याची पद्धत अशी... त्याच्या पहिल्या संख्येच्या मागे तो जितक्या आणखी संख्या लिहिणार तो आकडा लिहावा, (येथे २) आणि मग त्या नव्या संख्येतून तितकाच आकडा वजा करावा.

पाहा आता : २५३४१७९८१

— २
२५३४१७९७९

आता सर्व संख्यांची मिळून येणारी इच्छित वेरीज ज्ञाली. ठरल्याप्रमाणे दुसऱ्या कागदावर लिहून ठेवा, अर्थात ही संख्या दुसऱ्या कोणास दाखविण्याचे कारण नाही. त्यानंतर मित्राच्या पहिल्या संख्येखाली त्याला आणखी दोन संख्या लिहावयास सांगा. उदाहरणार्थ, तो पुढीलप्रमाणे लिहील.

५३४१७९८१ (मूळची संख्या)

४७९५४२१८

७९५३११४६

त्याच्या या संख्या लिहून झाल्या म्हणजे त्याखाली तुम्हाला दोन संख्या लिहावयाच्या आहेत, आणि या लिहिण्यातच सारी मरुती आहे. या संख्या लिहिताना तुम्ही अशा प्रकारे लिहावयाच्या, की त्याने लिहिलेल्या संख्येतील प्रत्येक आकड्याखाली आपलाही असाच आकडा लिहावयाचा की, दोन्ही आकड्यांची मिळून वेरीज ९ च येईल. येथे हे सांगितले पाहिजे की, आपण ज्या दोन संख्या आता लिहिणार त्यांचा मूळ संख्येशी आता काहीएक संबंध नाही, तर नंतरच्या दोन संख्यांशी आहे, तेव्हा आता आपल्या संख्या आपण मांडू. त्या पुढीलप्रमाणे येतील.

५३४१७९८१ मूळ संख्या
 ४७९५४२१८ मित्राची नवी पहिली संख्या
 ७९५३११४६ मित्राची नवी दुसरी संख्या
 ५२०४५७८१ आपली पहिली संख्या
 २०४६८८५३ आपली दुसरी संख्या

आता मित्राच्या पहिल्या संख्येशी आपली पहिली संख्या ताढून पाहा, सांगितल्याप्रमाणे आहे की नाही ती.

४ ७ ९ ५ ४ २ १ ८ मित्राची नवी पहिली संख्या.
 ५ २ ० ४ ६ ७ ८ १ आपली पहिली संख्या.

९ ९ ९ ९ ९ ९ ९ ९

तसेच दुसरी पण ताढून पाहा.

७ ९ ५ ३ ६ १ ४ ६
 २ ० ४ ६ ८ ८ ५ ३
 ९ ९ ९ ९ ९ ९ ९ ९

हे ताढून पाहणे केवळ वाचकांना खुबी समजावून देण्यासाठी आहे. सरावाने आपल्याला भराभर आणि विनचूक आकडे लिहिता येतील. आपल्या दोन संख्या लिहून झाल्या की, मित्रमंडळीना सांगावे की, करा आता वेरीज

५ ३ ४ १ ७ ९ ८ १
 ४ ७ ९ ५ ४ २ १ ८
 ७ ९ ५ ३ १ १ ४ ६
 ५ २ ० ४ ६ ७ ८ १
 २ ० ४ ६ ८ ८ ५ ३

 २ ५ ३ ४ १ ७ ९ ७ ९

ही वेरीज नेमकी आपण पूर्वी लिहून ठेवलेल्याहतकीच आहे. ती पूर्वाची वेरीज नंतर आता पुढे करा; सर्व मित्रनमू अगदी चक्रित होऊन जाईल!

हीच चलाकी २च्या ऐवजी ३, ४, ५, ६ वारेल तितक्या संख्यांनिशी करिता येईल. अर्थात दोन संख्या म्हणजे मूळ संख्या सोडून त्याच्या आणि आपल्या प्रत्येकी दोन दोन, तीन म्हणजे मूळ संख्या सोडून प्रत्येकी तीन तीन. वेरीज मांडण्यापूर्वी आगाऊ वेरीज मांडण्याचा नियम हाच, “मूळ संख्या सोडून प्रत्येकी जितक्या संख्या मांडावयाच्या तो संख्येचा आकडा मूळ संख्येच्या मागे मांडावयाचा, आणि त्या सर्व संख्येतून नंतर तो आकडा वजा करून उत्तर मांडावयाचे” अर्थात हे सर्व मनातल्या मनात चटकन करता येते. कारण मूळ संख्या आपल्या डोळ्यांपुढे असतेच. खाली तीन संख्या प्रत्येकी घरून (मूळ संख्या सोडून) एक उदाहरण दिले आहे त्यावरून उलगडा होईल.

९ ७ ५ ४ ० २ १ ९ ३

यावरून दुसर्या कागदावर आपण चटकन शेवटी येणारी वेरीज मांडू. ती येणेप्रमाणे—३ ९ ७ ५ ४ ० २ १ ९ ० आणि नंतर

९ ७ ६ ४ ० २ १ ९ ३ मूळ संख्या.
 ५ ७ २ १ ९ ४ ६ ३ ३ मित्राची पहिली संख्या.
 ५ ४ २ ९ ७ १ ६ ७ ७ मित्राची दुसरी संख्या.
 ४ ३ १ ८ ७ २ ९ ५ ४ मित्राची तिसरी संख्या.
 ४ २ ७ ८ ० ५ ३ ६ ६ आपली पहिली संख्या.
 ४ ५ ७ ० २ ८ ४ २ २ आपली दुसरी संख्या.
 ५ ६ ८ १ २ ७ ० ४ ६ आपली तिसरी संख्या.

 ३ ९ ७ ६ ४ ० २ १ ९ ०

अधिक प्रवीण झाल्यानंतर मित्राच्या संख्येनंतर आपल्या संख्या ओळीनेच लिहिल्या पाहिजेत असे नव्हे. त्याला चकविण्यासाठी त्या वर खाली कशाही लिहाव्या. कारण शेवटी सर्वांची वेरीज झाली म्हणजे आपले काम साधणारन्व आहे.

२

तुमच्या मित्राला एक पाच आकडी संख्या लिहाव्यास सांगा, आणि असेही सांगा की, त्या संख्येतील आकडे एकापेक्षा एक चढते किंवा उतरते असले पाहिजेत. उदाहरणार्थ १, २, ४, ७, ९ किंवा ८, ५, ३, २, ० याप्रमाणे.

त्यानंतर त्याच संख्येच्या खाली तीच संख्या उलट करून लिहाव्यास सांगा. त्यानंतर त्या दोन्हीपैकी जी संख्या मोठी असेल तिच्यातून लहान संख्या वजा करण्यास सांगा. त्यानंतर आलेल्या संख्येच्या खाली पुन्हा आलेल्या संख्येचीच उलट करून संख्या लिहून त्या दोहोंची वेरीज कराव्यास सांगा. आणि आता उत्तर सांगतो असे म्हणून 'एक लक्ष नऊ हजार आठशे नववद' असे उत्तर द्या. सर्वजण चकित होतील. पण याची गुरुकिल्ही ही आहे की, अशा प्रकारे केलेल्या कोठल्याही आकडेमोडीचे उत्तर तेच येते. उदाहरणार्थ—

$$\begin{array}{r}
 7 \ 5 \ 4 \ 2 \ 1 \\
 - 1 \ 2 \ 4 \ 5 \ 7 \\
 \hline
 6 \ 2 \ 9 \ 6 \ 4 \\
 + 4 \ 6 \ 9 \ 2 \ 6 \\
 \hline
 1 \ 0 \ 9 \ 8 \ 9 \ 0
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 9 \ 4 \ 3 \ 2 \ 1 \\
 - 1 \ 2 \ 3 \ 4 \ 9 \\
 \hline
 8 \ 1 \ 9 \ 7 \ 2 \\
 + 2 \ 7 \ 9 \ 1 \ 8 \\
 \hline
 1 \ 0 \ 9 \ 8 \ 9 \ 0
 \end{array}$$

३

प्रचंड गुणाकार

कोणालाही एक मोठी कितीही आकडी संख्या लिहाव्यास सांगा. (समजा, तो लिहील ४५९४२२) त्यानंतर तो जितक्या आकडी संख्या लिहील आणि जिच्यात सर्व नज्जुचेच आकडे आहेत, अशा तितक्याच आकडी संख्येने त्याला गुणाव्यास सांगा. (म्हणजे येथे 459422×999999) तो गुणाकार करू

लागला की त्याला म्हणावे, " अरे किती वेळ लावतोस ! मी पाहा चटकन गुणाकार करतो तो ! " असे म्हणून तुम्ही पुढील नियमाप्रमाणे उत्तर मांडा— प्रथमच्या संख्येतून एक वजा करून तीच संख्या मांडावी. (म्हणजे येथे 459421) आणि यापुढे ती सर्व संख्या तितक्याच सर्व नज्जुच असणाऱ्या आकड्यांच्या संख्येतून वजा करून, त्याच संख्येच्या पुढे मांडावी की एकदम उत्तर येईल. (म्हणजे येथे $459422 \times 999999 = 459421, 540578$ आता 459421 ही संख्या 999999 मधून वजा करणे अत्यंत सोपे आहे. कारण कोटेही 'हातचा' मुळीच येत नाही.) आणखी उदाहरणे पाहा—

$$(1) 7254 \times 9999 = 7253, 2746.$$

$$(2) 65145271 \times 99999999 = 65145270, 34854729.$$

आपला गुणाकार अनूक आहे की नाही याचा ताळाही पाहता येतो. तो पुढीलप्रमाणे. उदा. $459422 \times 999999 = 459421, 540578$

आणि 459421

$+ 540578$

999999 हा ताळा.

मूळच्या संख्येत एक वजा करून, नंतर तीच संख्या तितक्याच आकडी तिच्यात सर्व नज्जुच आहेत अशा संख्येतून वजा करून पुढे मांडताना शून्य आले तर ते आकड्याप्रमाणे धरून मांडावे. उदाहरणार्थ—

$$(1) 945 \times 999 = 944045$$

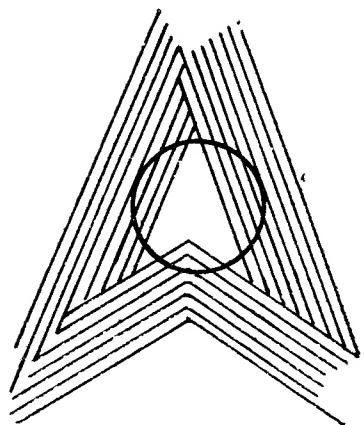
$$(2) 9940 \times 9999 = 99390060$$

$$(3) 997 \times 999 = 996003$$

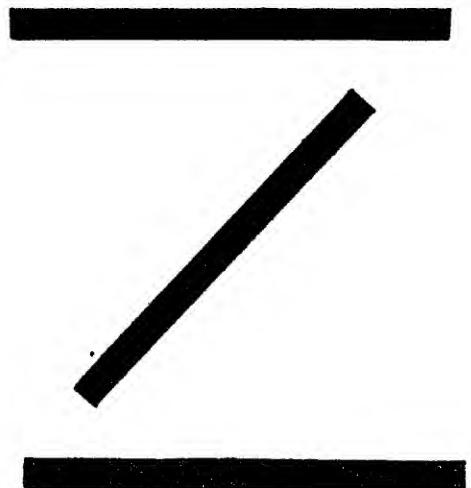
४

आणखी—

तुमच्या मित्राला एक चार आकडी संख्या लिहाव्यास सांगा. नंतर त्या संख्येतील चारही आकड्यांची वेरीज कराव्यास सांगा. आणि ती वेरीज मूळ

या वरुळासमान भासणाऱ्या आकृतीच्या सर्व त्रिज्या
सारख्या असणे शक्य आहे का ?

या रेषांपैकी आवृङ्ग कोणती ? वरची, खालची की मधली ?

संख्येतून वजा करावयास सांगा. त्यानंतर 'आलेल्या उत्तरातील शून्य सोडून कोठलाही आकडा खोडा' म्हणून त्यास सांगा व उरलेली संख्या तुम्हाला सांगता येईल. उदाहरणार्थ—

४२५९ → २०

— २०

४२३९

समजा त्याने तीन हा आकडा खोडून तुम्हाला ४२९ ही संख्या सांगितली तर तुमचे काम इतके की त्या संख्येतील तिन्ही आकड्यांची वेरीज करून त्याला नऊने भासण्याचे आणि जी वाकी उरेल ती ९ मधून वजा केली की खोडलेला आकडा येतो.

आता ज्या वेळी वाकी शून्य उरेल त्या वेळी तेवढा प्रश्न येतो, त्या वेळी ९ ना आकडा खोडला असे सांगावे. ही चलाखी कितीही आकडी संख्येने करता येते.

करून पाहा

पुढील मौज करून पाहण्यासारखी आहे.

स्वतः डोळे मिटा, आणि पाटीवर वा कागदावर एक घड्याळाचे चित्र काढा. प्रथम वरुळ काढा, आणि मग त्यात आकडे भरा. डोळे उघडल्यानंतर तुमची चित्रकला मोठीच अलौकिक असल्याचे तुम्हाला आढळून येईल. त्यानंतर तुमच्या मित्रमंडळीना तसे करावयास सांगा. सारीच चित्रे मोठी मौजेची आणि हास्यकारक येतील आणि तुम्हाला आनंद लुटता येईल. करून पाहा.

परीक्षा

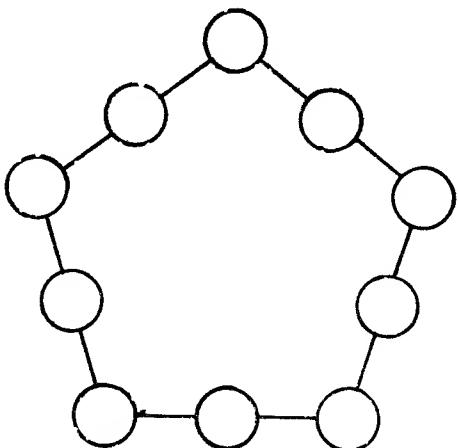
विविध धारणीची, निरनिराळ्या धर्तीची आणि अनेक प्रकारची खूप खूप कोडी सोडवून तुमची बुद्धी आता कुशाग्र, आणि सर्वगामी बनली असेल. तिला आणखी खुसखुशीत खाद्य पुढे दिलेल्या परीक्षेत मिळेल.

बुद्धीची चाचणी

१

एका तेल्याजवळ १० लिटरचे एक, ७ लिटरचे एक, आणि ३ लिटरचे एक अशी तीनच भांडी आहेत, त्यांपैकी १० लिटरचे भांडे तेलाने पुरते भरलेले आहे, आणि इतर दोन्ही मोकळीच आहेत; तर इतर चवद्या भांड्याचा उपयोग न करता या १० लिटर तेलाचे ५-५ लिटरचे दोन भाग तुम्हाला पाडता येतील का?

२

परीक्षा

९५

माशील पानावरील १० घरांमध्ये १ ते १० आकडे प्रत्येकी अशा प्रकारे भरा, की पंचकोनाच्या प्रत्येक बाजूची बेरीज सारखीच येईल.

३

शंभराचे असे दोन भाग करा की, त्यातील मोळ्या भागाला लहान भागाने भागले तर उत्तर पुनश्च शंभरच येईल.

४

पुढील वाक्यात गुप्त भाषेत पाठविलेला संदेश तुम्हांला ओळखता येतो का पाहा.

“ भजनप्रेमी दत्तकवि नंदादीप उदवत्ती पेटवीत मधुरसा काव्यालाप उघड गुणगुणले, ‘ मंगल प्रेमभाष प्रत्येक घरीघरी देवराया दिसावे ! ’ ”

५

४० किलोचे असे ४ तुकडे करा की, १ पासून ४० पर्यंत कोणतेही वजन तराजूने मापून देता येईल.

६

दिवाळीत काकांनी मुलांसाठी मोळ्या फटाकळ्याच्या पेण्या आणल्या. काकांनी एकूण जितक्या पेण्या आणल्या तितकेच मोळ्या फटाकळ्याचे सर प्रत्येक पेटीत होते, आणि जितके सर प्रत्येक पेटीत होते तितकेच फटाकडे प्रत्येक सरामध्ये होते. सर्व पेण्या फोडून आणि त्यातले सर्व सर सुटे करून काढलेले फटाकडे काकांनी घरच्या सात मुलांना सारखे वाटून दिले आणि उरलेले सर्व घरच्या माळ्याच्या मुलाला दिले. एकही फटाकडा वात पडल्याने वाया गेला नाही असे घरले तर माळ्याच्या मुलाला किती फटाकडे मिळाले?

७

संदेश ओळखा-	शी	उ	प	स्वा	ल्या	मं
न	र्थ	म	सु	श्री	बु	
दा	व्हे	व	द्वी	ती	ना	
णा	ने	र्णा	त	च	मि	
र	च्या	चा	ल	त	हे	
रा	वि	आ	ही	र	ले	

वरील कोऱ्यांची अर्थोत्पत्ती करणारी गुरुकिल्ही पुढीलप्रमाणे आहे—

एकमार्गी सारखी गाडी हाकला ।
अक्षरांच्या पोटी हेतु दडला ॥
एकचाकी गाडी कोलांद्या खाणार ।
चारचाकी गाडी भरधाव जाणार ॥

८

एका शेतकऱ्याने एका कामकऱ्याशी कामासंबंधीचा ठराव केला. कामाची अत्यंत निकड असल्यामुळे असे ठरले की, शेतकरी स्वतः शेतात काम करतो, त्याच्यासवेच कामकऱ्यानेही काम करावे. ज्या दिवशी कामकरी एकूण ९ तास काम करील तो दिवस पुरे काम केल्याचा समजून शेतकऱ्याने त्याला त्यासाठी ८ रुपये मोल घावे. परंतु कामाची अत्यंत निकड असल्यामुळे मोलकऱ्याने चुकारपणा करू नये म्हणून स्वतः शेतकऱ्याने दुसरी अट घातली की, ज्या दिवशी कामकरी कामावर मुळीच येणार नाही त्या दिवशी त्याचे १० रुपये दंड म्हणून कापून घावे; तसेच जितके तास कामावर तो यायला उशीर करील त्याचेही त्याच ग्रमाणात पैसे कापून घावे. महिन्याच्या अंती सर्व आदावा घेता दुर्दैवाने कामकऱ्याच्या आळसामुळे त्याच्या वाट्याला एकही पैसा आला नाही. आधी ठराव केला असूनही त्याप्रमाणे न वागून चुकारपणा केल्याचा परिणाम त्याला भोगावा लागला; तर त्याने एकूण किती तास काम केले आणि किती दिवस कामाचा आळस केला ?

९

काल आमच्या वागेत माळ्याने काही विशिष्ट आकाराचा फुलांचा ताटवा लावण्यासाठी एक आकृती आखून टेवली आहे; आणि त्याची मौज अशी की त्या आकृतीच्या सर्व वाजू सरल आणि सारख्या असून प्रत्येक वाजू तिच्या शेजारच्या वाजूशी काटकोनात जोडलेली आहे आणि विशेष कौतुकाची गोष्ट ही की, या आकृतीच्या सर्व वाजूच्या वेरजेचा विंवा परिमितीचा आकडा आणि या आकृतीच्या क्षेत्रफलाचा येणारा आकडा हे सारखेच आहेत; आणि त्याचा आकार नुसताच चौरस नाही तर प्रत्येक वाजू किती मीटर लांब येईल ?

१०

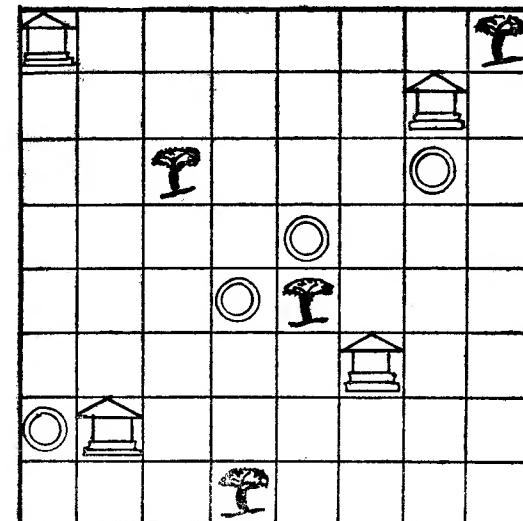
‘चमत्कार,’ ‘चक,’ ‘चंद्र’ आणि ‘चाळीस’ या चारही परिचित मराठी शब्दात ‘च’ चा उच्चार ‘च्य’ असा होतो; तसाच तो इतरही काही परिचित मराठी शब्दांत होतोच असे काही पुरावा दिल्यावाच्चून कसे म्हणता येईल ?

वरील वाक्यात काही विसंगती वा असमंजसपणाचा भाग आहे काय ?

११

खालील आकृतीत एका शेतकऱ्याच्या शेताचा नकाशा दिला आहे. यात एकूण ४ विहिरी, ४ घरे आणि ४ आंब्याची झाडे आहेत. आता समजा, तुमच्याकडे या शेताच्या ४ वाटण्या करून त्या त्याच्या चार मुलांत वाटण्याचे काम आले, तर शेताचे कसे भाग पाडाल ?

शेतकऱ्याच्या मुख्य अटी अशा की, प्रत्येक भाग सारख्याच आकाराच,

आणि सारख्याच क्षेत्रफळाचा व्हावा आणि प्रत्येक मुलाच्या भागात एक घर एक विहीर आणि एक आंब्याचे झाड यावे. पाहू तुमचे बुद्धिकौशल्य !

१२

दोन रुपयाला ४९ या भावाने एकाने कवऱ्या विकत घेतल्या; आणि एकूण कवऱ्यांचे दोन समान भाग करून एक भाग १ रुपयाला २४ कवऱ्या या भावाने व दुसरा १ रुपयाला २५ कवऱ्या या भावाने विकला; तर त्याला १ रुपया लाभ त्याने किंती कवऱ्या खरेदी केल्या म्हणजे होईल !

१३

(वेळ-दीड मिनिटे)

आमच्या रमाकांकूच्या शेजारच्या वाई, साखर घेऊन त्याच्या पेपरमीटच्या वड्या करून देत आणि करणावळ म्हणून पैसे घेत. एक दिवस आमच्या आईने रमाकांकूना विचारले, “ का हो, आम्हांलाई योड्या वड्या त्यांच्याकडून करून घ्यावयाच्या आहेत. मी त्याकरता साखर पाठवून देते तुमच्याकडे. पण काहो, कशा काय असतात त्यांच्या वड्या ? वाजारातल्यासारख्या की वेताच्याच ? ” यावर रमावाई उत्तरल्या, “ काय सांगू ? खरोखरच वाजारातल्या इतक्या चांगल्या नसतात. ” आता त्यांच्या एकाच वाक्याचे दोन परस्परविरोधी अर्थ होत आहेत. एक अर्थ वाजारातल्याहून सरस आणि दुसरा वाजारातल्यापेक्षा कमी प्रतीच्या. तुमच्या मते कोणता अर्थ अधिक युक्त आहे आणि का ?

१४

१ २ ३ ४ ५ ७ ८ ९ यांपैकी चार चार आकड्यांच्या दोन जोड्या पाडा, आणि त्या जोडीतील आकडे अशा प्रकारे लिहा की, दोहोने उत्तर एकच येईल. वाटल्यास अधिक चिन्हाचा उपयोग करा.

१५

सध्या शके १८६७ चालू आहे असे धरून एका मनुष्याचे मृत्युसमयाचे वय (पुरी वर्षे) त्याच्या जन्मशतकाच्या नेमके एक एकूणतिसांशाइतके आहे. तर शके १८४२ मध्ये म्हणजे त्याच्या मुलाच्या लग्नामध्ये तो किंती “ घाचा होता ?

या कोड्यात, कोडे सोडविण्यास पुरेल इतकी आवश्यक सामग्री दिलेली नाही असे वाटण्याचा संभव आहे; परंतु तसा काही एक प्रकार नाही.

१६

एका धनगराला विचारले की, “ तुझ्याजवळ किती मेंड्या आहेत ? ” त्यावर तो उत्तरला, “ दोन-दोनचे, तीन-तीनचे, चार-चारचे, पाच-पाचचे, सहा-सहाचे जरी मी गट केले, तरी प्रत्येक वेळी एक मेंडी उरते. परंतु सात सातचे गट केले तर उरत नाही. ” तर त्याच्याजवळ कमीत कमी किंती मेंड्या असतील ?

१७

हे आहे तरी काय लचांड ?

ती एक अशी गोष्ट आहे की, तिची गणना प्राण्यांत करता येणार नाही, किंवा जड, भौतिक वा स्वनिज पदार्थीतही करता येणार नाही. तसेच गुण-वाचक, संख्यावाचक वा भाववाचक गोष्टीतही ती येऊ शकत नाही. तसे पाहिले तर त्या गोष्टीचे माझ्याकडे काही काम नाही, आणि मलाही त्या गोष्टीचा अर्थाभिर्थी काहीसुद्धा उपयोग नाही. पण इतके आहे तरी मी मात्र तिच्यावाचून राहू शकत नाही. ती सर्वथा परिपूर्णतेने माझीच आहे हे निश्चित, परंतु ती मला कोणी दिलेली नाही, मी विकत घेतलेली नाही, उसनी मागून आणलेली नाही, चोरून आणलेली नाही, फसवून वा बळाने लुवाडून घेतलेली नाही, किंवा वारसाहळानेही ती माझ्या स्वाधीन झालेली नाही. पुष्कळ वेळा ती मला सोडून नाहीशी होते; पण त्यासाठी मी मुळीच सचित होत नाही. कारण मला ठाऊक आहे की, ती नेहमीप्रमाणे पुनश्च मजकडे येईलच. म्हणूनच तिच्या असण्याची वा नसण्याची मला पर्वाच वाटत नाही असेच का म्हणानात ! घराच्या छपरावरून किंवा झाडाच्या शेंड्यावरून खाली कठीण फरसबंदीवर ती पडली तरी तिचे तुकडे होत नाहीत, पाण्यात पडल्यामुळे भिजतही नाही, थंडीने काकडत नाही, उण्णातेने पाझरत नाही.

त्या गोष्टीला आवाज नाही, चव नाही आणि वासही नाही. तिला मी पाहू

शकतो आणि स्पर्श करू शकतो, पण तो मला जाणवत नाही. नाम, रूप, गुण यापैकी केवळ तिच्या नावाची निश्चिती आहे. इतरांची मर्यादा सांगता येत नाही, कुत्री, मांजरे, कोळ्ही, उंदीर आणि ससे इत्यादिकांच्या जवळही ती असू शकते. मग आता सांगा हे आहे तरी काय लचांड ?

१८

एका नटीने असा पण केला की, मी ज्या माणसाशी लग्न करीन तो गोरा हवा, सुस्वरूप हवा, उंच हवा, निरोगी हवा आणि पैसेवाला हवा. श्रीयुत काळे गोरे आहेत, उंच आहेत, निरोगी आहेत आणि पैसेवाले पण आहेत; परंतु रूपाने गौण आहेत. श्रीयुत गोळे सुस्वरूप आहेत, उंच आहेत, निरोगी आहेत, गोरे आहेत पण निर्धन आहेत, श्रीयुत भोळे हे पैसेवाले आहेत, निरोगी आहेत, सुस्वरूप आहेत, गोरे आहेत, परंतु उंचीने कमी आहेत. श्रीयुत राळे हे उंच आहेत, तुल्यरूप आहेत, पैसेवाले आहेत, गोरे आहेत पण आरोग्यात जरा गौणच आहेत. श्रीयुत लाळे हे वणने काळे परंतु सुस्वरूप, पैसेवाले, उंच, निरोगी सर्व काही आहेत : तर आता प्रश्न असा की ही नटी कोणाशी लग्न करील ? आणि का ?

१९

३, ३, ३, ३ असे तीनचे चार आकडे तुम्हाला दिले. गणितात येणारी कोणतीही चिन्हे कोठेही वापरून हे चारी आकडे अशा प्रकारे लिहा की, त्याचे उत्तर १०० च येईल.

२०

रामाचे आजचे २१ हे वय, तो गोविंदाएवढा असताना गोविंदा जेवढा होता त्याच्या दुपटीने आहे; तर गोविंदाचे आजचे वय काय ?

२१

महाराष्ट्राच्या इतिहासातील तो एक इतिहासप्रसिद्ध पुरुष आहे. तो बुद्धिमान होता, धर्मशास्त्रज्ञ होता, शिल्पशास्त्रज्ञ होता, राजकारणपूर्व होता, विद्वान होता आणि त्याच्या काळी सर्वत्र नावाजलेला होता, आणि त्याच्या दोन वैशिष्ट्यांमुळे तो आजही सर्व महाराष्ट्रभर त्या वैशिष्ट्यांसाठी प्रसिद्ध आहे तर तो कोण ?

२२

गोविंदराव आणि गोदूबाई, काशीनाथपंत आणि कमलाबाई, वसंतराव आणि विमलाबाई अशा तीन जोडप्यांना एक नदी ओलंडावयाची आहे. काठावर केवळ एकच होडी आहे, आणि होडीत एक एका वेळी दोनच माणसे बसू शकतात. सर्वोना बळवता येते आहे, परंतु तिन्ही स्थिया ह्या आर्यस्थिया असल्यामुळे कोठलीही स्त्री आपला पती जवळ असल्याबाबून दुसऱ्या कोणाही परपुरुषाच्या सान्निध्यात एक क्षणभरही राहण्याचे मान्य करणार नाही. तर कमीत कमी किती खेणांत ही सर्व मंडळी दुसऱ्या काठावर जाऊ शकतील ? (एका काठावरून दुसऱ्या काठावर होडी पोचली की, एक खेप धरावयाची) आणि कसकशी जातील ?

(टीप : नुसती एकच वाई काठावर असताना तेथे होडी वेऊन दुसरे जोडपे जाऊ शकत नाही. कारण या जाणाऱ्या जोडप्यापैकी पती पहिल्या वाईच्या पतीविना तिच्या सन्निध येतो, मग तो होडीतून काठावर उत्तरो वा न उत्तरो.)

२३

‘माझ्या वयाच्या ४५ व्या वर्षी मला नोकरी लागली. त्यानंतर वर्षभराने म्हणजे माझ्या वयाच्या ४४ व्या वर्षी माझे एका ५३ वर्षीच्या माझ्याहून लहान मुलीशी लग्न झाले. त्या वेळी तिच्या बापाने मला ३०० रुपये हुंडा म्हणून दिले. म्हणजे मला माझ्या प्रतिमासिक वेतनाच्या सहा पट हुंडा मिळाला अर्थात याचाच अर्थ माझे वेतन प्रतिमासिक ५९० रु. होते असा उघडच आहे. लग्नानंतर ३ वर्षांनी आम्हाला ९ मुले झाली. पैकी एकदाच माझ्या वायकोला मुलगा नि मुलगी असे एकच जुळे झाले होते.’

हा वृत्तांत वाचून त्याचा विसंगतपणा काढून टाकून पूर्णपणे उलगडा करील अशी एक गुरुकिली आहे. पाहा प्रयत्न करून तुम्हाला ती सापडते का ?

२४

एका मुलाने १०० पैशांची १०० फळे वेतली. प्रत्येक संचाला ५ पैसे; प्रत्येक केळयाला एक पैसा आणि प्रत्येक पैशाला २० वोरे मिळत तर प्रत्येक प्रकारची किती किती फळे त्याने वेतली ! अर्थात त्याच्या विशेषीत तीनही प्रकारची फळे होती है तर निश्चितच.

२५

कर्णपर्व अध्याय ४५ मध्ये भीम व दुःशासन यांच्या दंद्युद्धाच्या प्रसंगी वर्णन करताना, मोरोपंतांनी खालील आर्या लिहिली आहे.

धावत अन्योन्यांवरि ते दोवे आठवूनि अपकार।
जाणो ते मदमत्त क्रोधोद्धत दंपतीच अपकार ॥

या कवितेचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे:— “मदाने मातलेले आणि रागाने उद्धृत झालेले हत्ती जसे एकमेकांवर धावून जातात, तसे ते दोवे (भीम आणि दुःशासन) परस्परांनी केलेले अपकार आठवून एकमेकांवर चढाईने धावून जाऊ लागले.”

आता प्रश्न असा की, वरील अर्थात हत्ती हा शब्द कसा येऊ शकतो हे तुम्हांला सांगता येईल का ? कोणी म्हणतील ‘मदमत्त’ याचा अर्थ हत्ती असा घेता येईल पण मदमत्त म्हणजे मदाने मातलेला, मग तो हत्ती, बैल, रेडा कोणीही असू शकेल. हत्ती असा अर्थ कसा होतो ते विचारपूर्वक सांगा.

कवितेतील काही शब्दांचे अर्थ

१ अन्योन्यांवर = परस्परांवर; २ मदमत्त = मदाने मस्त; ३ क्रोधोद्धत = रागाने उद्धृत वर्तन करू लागलेले; ४ दंपती = जोडपे

२६

पुढील कूटप्रश्न सोडवा :

(अ) राक्षेसा प्रिय जे तिचा श्वगुर जे, ते वस्त्र भोगी सती
ती ज्याने धरली, तरै कुमरिचा शत्रू सुरेचा पती
त्याचा हारच्च दार स्वार वनिता कल्याण हो सर्वदा
बोले विढल हा पदार्थ उमगा घण्मासन्ना वायदा ॥

(आ) नाही गे, पवनात्मजे समरि त्या रामायणी दीधली
नाही अर्जुन भारती परि कदा कोणासि ते दीधली
नाही गे, त्रिपुरासुरासि भिडता श्रीशंकरे दीधली
कांताने सरिता अजी मज प्रिये रात्रीस ते दीधली ॥

२७

रिकामे आणि निकामे दोवेजण एकमेकांचे दोजारी. दोवांची प्रेरे उगदी सारख्या वांधणीची होती. पुढची दारेमुद्दा अगदी एकसारखी एक. त्यामुळे

काय होई, निकाम्यांकडचे कित्येक पाहुणे चुक्रन रिकाम्यांकडे येत; आणि यांचे त्यांच्याकडे जात. एक दिवस या त्रासाला कंटाळून रिकामे निकाम्यांकडे आले आणि म्हणाले, “हे पहा, हा त्रास किती दिवस चालणार ? त्यापेक्षा खुणेसाठी आपण आपल्या घरांची दारे निरनिराळी रंगवू. आणि त्याप्रमाणे आपल्या आप्त सुदृढांना सांगून ठेवू म्हणजे हा गोंधल ठेले ! मी माझ्या दाराला निळा रंग देतो. तुम्ही तुमच्या दाराला कोणता देता ? ”

निकामे उद्गारले, “छान युक्ती आहे तुमची. आम्ही आमच्या दाराला तांवडा रंग देतो. तुम्ही तुमच्या लोकांना सांगा की, ‘निळ्या दाराचे घर आमचे.’ आम्ही सांगू, ‘तांवड्या दाराचे आमचे.’ छान तोड निघाली आता ! ”

वरील गोष्ट आमच्या एका मित्राला सांगत असता तो उद्गारला, “खूप झाली बुवा ! दोघांचीही डोकी नावाप्रमाणेच रिकामी आणि निकामी आहेत खवरी ! ” त्याच्या म्हणण्यात काही अर्थ आहे असे तुम्हांला वाटते काय ?

२८

एका वागवानाला एकूण १००० संत्री हवीत म्हणून मागणी आली तेव्हा त्याचे सेवक यशांवंत, रघूजी आणि लक्ष्मण असे तिबेजण आणि त्यांच्या वायका संत्री तोडू लागल्या. तिन्ही वायकांनी मिळून ३९६ संत्री तोडली. यशोदेने गजरेपेक्षा १० अधिक तोडली व रखमाने यशोदेपेक्षा १० अधिक तोडली. यशांवंताने आपल्या वायकोइतकीच संत्री तोडली; तर रघूजीने आपल्या वायकोच्या दीडपट तोडली. आणि लक्ष्मणाने आपल्या वायकोच्या दुपट तोडली; तर प्रत्येक माणसाच्या वायकोचे नाव काय ?

२९

मी चढावर सरासरी मिनिटाला ७० मीटर चालतो; उतारावर मिनिटाला १३० मीटर चालतो; आणि सपाटीवर ९१ मीटर चालतो; एका तळ्याच्या सभोवतीच्या गोल रस्त्यामध्ये अर्थातीच चढ उतार आणि सपाटी असे तिन्ही प्रकार आहेत. नित्य सायंकाळी त्या रस्त्यावरून या दिलेल्या गतीने मी दोन फेन्या मारतो; पण त्यापैकी एक फेरी मारून झाली की, त्याच पावली परत किऱून उलटी दुसरी फेरी मारतो. अर्थात रस्त्याची एकूण लांबी ५४६० मीटर धरली तर दोन वेळा फेन्या मारण्यास मला एकूण किती वेळ लागतो ? वाटते तितके सोये नाही हे ?

उत्कर्षाची चढण

जनतेला पिचून टाकणाऱ्या परकीय सत्तेचे अवजड जोखड झुगारून टाकण्याची प्रचंड हिंमत बांधून हिरडस मावळच्या पोरांनी स्वराज्य स्थापनेच्या आणाशपथा घेतल्या. शिवछत्रपतींची ही हिंमत खरोखरीच अलौकिक होती. परंतु या अलौकिक हिंमतीनेच महाराष्ट्राचा उज्ज्वल इतिहास घडविला आणि त्याने अखिल हिंदुस्थान उजळून निघाला.

शिवछत्रपतींच्या जोडीदारांत तानाजी मालुसरे अगदी आरंभापासूनच होते. आणि त्यांचे धाकटे बंधू सूर्यांजी हेही जरा मोठे झाल्यावर त्यांच्या जोडीला आले.

तानाजी व सूर्यांजी मालुसरे या नरवीरमणींनी महाराष्ट्राला कितीतरी मोलाच्या देणग्या कायमच्या देऊन ठेवल्या आहेत की, ज्यांच्या प्रभावाने तरुणांनी पुन्हा कंबर कसून, हिरीरीने पुन्हा रक्त सळसळत उठावे.

कोंडाणा घेण्याची कामगिरी शिवछत्रपतींनी तानाजीकडे देण्याचे ठरवून त्याप्रमाणे जासूद पाठविला. सुभेदार तानाजी आपल्या मुलाच्या लग्नाच्या सोहळ्यात होते. परंतु 'कर्तव्याची हाक आली की तिला सगळ्यांच्या आधी 'ओ' देत पुढे व्हायला हवे हा मूलमंत्र छत्रपतींच्या तालमीत तयार झालेल्या वीरांना निराळा सांगण्याची आवश्यकता नव्हतीच. 'आता कोंडाण्याच्या लग्नाची तयारी आधी, रायवाचे लग्न त्यानंतर' असे म्हणत उभयता नरवीर व शेलारामामा सारेच जण त्याच पावली निघाले. रात्रेदिवस एकमात्र कोंडाण्याचाच सारखा विचार. नाना हिकमती लढवून ज्या वाजूने निर्धास्त-पणाची खात्री शत्रूला होती, त्याच बाजूने मध्यरात्री वर चढण्याचा मनसुवा केला नि ठरल्यावेळी घोरपडीच्या पायाला दोर बांधून ती कड्यावर सोडली. एका घोरपडीमाझोमाग एक जवान वर गेला नि मेखा रोवून, दोर सोहून, त्याने सारी सेना भराभर वर चढली. सेन्य वर आत्यावरोवर, चढण्यासाठी बांधलेले दोर तोडून टाकण्यास मात्र मालुसरे मंडळी विसरली नाहीत.

मराठी सेना पुढे सरकली. सिंहाच्या निधळ्या छातीने, भीमपराक्रम करीत सुभेदार तानाजी पुढे चालले. सर्वभावे करून एकदिलाने झुंजावे याचे मूर्तिमंत

उदाहरण म्हणजे वीर तानाजी ! पण वेळ काही सांगून येत नाही. लढाईच्या धुमश्वकीत तानाजीला मर्मी वार लागला आणि तो जवर घायाळ होऊन पडला. त्याने मराठे वीरांचा धीर खचला नि माघारीचा विचार त्यांच्या चित्तात डोकावू लागला. पण सूर्यांजी हाही कसलेला रणधुरंधर होता. छातीचा कोट करून तो उभा राहिला, 'तुमचा बाप इथे मरून पडला नि तुम्ही भागूवाई-सारखे पळता ? मग हातांत वांगळ्या का नाही भरस्यात ? पळून पळून जाणार तरी कोठे ? ज्या दोराने तुम्ही वर चढून आलात ते दोर मी केवळाच कापून टाकले आहेत. आता कड्यावरून उड्या टाकून मरण्यापेक्षा शुरासारखे, वीरासारखे झुंजून मरा ! कुच्याच्या मोतीने मरण्यापेक्षा वीरमरण कवटाळून कायम कीतींची जोड का करीत नाही ?'

सूर्यांजीच्या या पहाडी हिंमतीने सारा मनू पालटला. लढण्याविना आता गत्यंतर नाही म्हटल्यावर व स्वाभिमान डिवचल्यावर मराठी वीर चेवाने शत्रूवर तुटून पडले नि विजयश्रीला लेचून आणून उजळ माथ्याने वावरले. धन्य ते मराठे वीर, ज्यांनी सुभेदार तानाजीचे यश चिरंतन राखले. धन्य तो तानाजी, जो सिंहासारखा सर्वभावाने झुंजून अमर झाला नि बुद्धीची, यत्नाची पराक्रमाची शर्थे करून कोंडाण्यावर स्वतःच्या वीर रक्ताचे शिपण शिंपून ज्याने त्याला अमर 'सिंहगड' वनविले ! आणि धन्य तो सूर्यांजी की जो प्रत्यक्ष भावाच्या मृत्यूने डगमगला नाही आणि ज्यांच्यातील वीरत्वाचा कस अंशमात्र कमी न होता अधिकच चेवाने उसलून उठला !

कर्तव्याला प्रथम 'ओ' देण्याचे, तसेच 'झुंजावाना सर्वभावे करून झुंजण्याचे व दोर तोडून टाकण्याचे, परतीच्या पळवाटा बुजवून टाकण्याचे जे तत्त्वज्ञान या नरवीरांनी महाराष्ट्राला दिले ते अपरंपार मोलाचे आहे.

कर्तव्याच्या प्रांतात इतर कोठलीही गोष्ट गौण ! कर्तव्यापुढे सरे इतर विचार बंद !

परिस्थिती कशीही असो. एकदा झुंजावयाचे ठरले म्हणजे निधेपणाने सर्व शक्तिनीशी, जीव एकवून झुंजावयाचे ! लाभ नाही फुकासाठी केल्याविना जीवासाठी ||

झुंज झुंजावयाचे ठरले मग आता माघार म्हणून नाही. कोंडाणा घेण्यासाठी चढून आलो. आता ते दोर टेवायचे नाहीत. माघारीचा कणभरही विचार

आकाशी, निळा, हिरवा, पिवळा, नारिंगी, तांबडा. (णू) डोक्याकडे रक्त कमी जाऊन झोप यावी. (क) आम्ल पदार्थामुळे भांडे कळकू नये म्हणून. (भा) गुडघे न वाकविता जमिनीवरील खाता यावे. (ग) गुंगी येऊन वेदना न व्हाव्यात म्हणून. (ए) कागद करण्यास. (क) वियांचे रक्षण व्हावे म्हणून.

केव्हा आणि कोठे (व) १९१५ पाहिल्या महायुद्धात. (हु) दूर्वा—गणेश-चतुर्थी, कडुलिंघ-पाडवा, आषव्याची पाने-दसरा, धने गूळ-लक्ष्मीपूजन; कवठ. महाशिवरात्र, ओळ्या, ऊस, आवळे, चिंचा, वोरे-तुळशीचे लग्न, दह्याची हंडी—गोकुळाष्टमी, कांदा-कांदेनवमी, सुरंधी तेल उटणी—दिवाळीतील स्नान, (रं) रामायणात राम रावणयुद्धाला उपमा राम-रावण युद्धाचीच हे सांगण्यापूर्वी (गी) फक्त नाकाला. (क) २६ जाने. १९५० (र) पाण्यात (म) मंडाले येथे (णू) मारूतीराया सूर्य गिळण्यास गेल्यावर त्यास वज्र मारिले तेव्हा वायूने गगावून हालचाल सर्वत्र वंद केली. ऋषींनी मारूतीला आशीर्वाद दिल्यावर सर्व पूर्व वत झाले. (क) आकाश निरभ्र असताना (भा) संभाजी राजांना दोनच वायका होत्या. (ग) १ सप्टेंबर १९३९. (ए) विजेन्या झोतात हे उष्णतामान उक्ळत्या पाण्याच्या चाळीसपट असते. (क) ४ फेब्रु. १९०७

काय आणि काय ? (व) होय. (हु) नाही. रात्रीच्या वेळी एकदा वासाचा पदार्थ झाडाने बाहेर टाकल्यानंतर तो नाहीसा होणार नाही. मात्र अत्तर रात्रीच काढायला पाहिजे. (रं) होय. धुके म्हणूने भूमीवर आलेला ढग. (गी) होय. (क) नाही (र) ग्रह नि तारे इतके लांव आहेत की त्यांचे अंतर मोजण्यास एक मोठे परिमाण शास्त्रज्ञांनी ठरविले आहे. प्रकाश हा एक सेंकंदास ३,००,००० कि. मी. जातो. अशा प्रकारे जेथे प्रकाशास जाण्यास एक वर्षे लागेल इतक्या अंतरास प्रकाशवर्ष म्हणतात. अर्थात हे लांवीचे माप आहे, कालमानाचे नव्हे. (म) पापुद्रा सुटावा म्हणून. (णू) दुधासह चहा घेतला असता त्यातील येनिन या विषाचा शरीरावर कमी परिणाम होतो. (क) पाच रुपयांची नोट हे पाच रुपये देण्याचे अभिवृत्तन आहे. परंतु एक रु. न्ही नोट ही नांदीच्या नाण्याएवजी कागदाचे नाणे आहे. (भा) सीमग = सीमेवर आलेला सूर्य) सूर्य ज्या वेळी सीमेवर येई तेव्हा आता सहा महिन्याची रात्र संपूर्ण दिवस लागणार म्हणून प्राचीन आर्य यज्ञ करीत. (ग) पाणी (ए) नाटकाच्या आरंभाचे पद्य (क) वाचकाचे उत्तर आणि इतर अभिप्राय त्यांनी लेखकास कळविल्यास

लेखक 'आमारी' होईल, त्या भाराने 'आ' करील किंवा भारी म्हणूने मोठा 'आ' करील.

संपलं बरं कां !

मात्र "बहुरंगी करमणूक" भाग २ आणि भाग ३ वाचायला विसरू नका बरं का !

डोळयांना मिटायला झापडेच नसतात. (१६) असत्य, टोकाला उगाच तुरळक केल्स असतात. (१७) सत्य, ज्या औषधाने जो त्रास होतो तो वालविण्यास तेच औषध सूक्ष्म प्रमाणात देतात. (१८) सत्य, खडवडीत भांडे गुळगुळीत भांड्याच्या २० पट अधिक उष्णतावाहक असते. त्यामुळे उष्णता चटकन दुसरीकडे दिली जाते. (१९) असत्य, शास्त्रीय हड्डीने त्यात तथ्य नाही. (२०) सत्य. (२१) असत्य. एकाच ठिकाणी पक्कास वेळा वीज पडल्याची उदाहरणे आहेत. (२२) सत्य. (२३) असत्य. पैसिफिक हिमालयाच्या उंचीपेक्षा खोल आहे (२४) सत्य, विजेची निरेंडिओनी म्हणजे विनतारी लहरीची गती ३,००,००० कि.मी.सेकंदास असते, तर ध्वनीची केवळ ३३५ मी. असते. (२५) सत्य (२६) सत्य. (२७) असत्य, भूगोलातील उत्तर नि लोहचुंबकाची उत्तर वेगाली असते लोहचुंबकाची उत्तर, उत्तर केनडात येईल. (२८) सत्य, कारण त्या वेळी शरीरातील सर्व क्रिया मंदावस्थेत असतात, त्यामुळे प्रतिकारशक्ती कमी असते (२९) सत्य. (३०) असत्य, चिनी सर्वोत अधिक वोलली जाते. इंग्रजीना क्रमांक दुसरा आहे. (३१) सत्य. (३२) असत्य. (३३) सत्य. (३४) सत्य. (३५) सत्य, ४००० सेंटिमेट्रे. (३६) सत्य, निर्वात ठिकाणी स्फोटाचा आवाज होत नाही. (३७) असत्य. फ्रान्समध्ये सर्वोत अधिक होते. (३८) असत्य, १ जानेवारी १९०१ हा होय. (३९) सत्य, वाच्याची गती जर पक्ष्याच्या गतीच्या उलट नि पक्ष्याच्या गतीपेक्षा अधिक असेल तर पक्षी पुढे उडत जात असताही वस्तुत: तो मागेच जाईल. (४०) सत्य, ६५० किलो. (४१) सत्य. (४२) असत्य. (४३) सत्य. (४४) सत्य (४५) सत्य, जाताना ती एक प्रकारच्या कर्कश स्वर करीत जातात, नि परतताना त्यांच्या प्रतिध्वनीच्या अनुरोधाने त्यांचा मार्ग चुकला असल्यास परत योग्य मार्गविर येतात. (४६) असत्य, हत्ती उत्तम पोहतात, उंटाला मुळीच पोहता येत नाही. (४७) सत्य. (४८) सत्य, श्रुत्वापाशी हे शक्य आहे. समजा उत्तर श्रुत्वाकडे आपण चालत राहिलो म्हणजे उत्तर दिशेला चाललो, त्यानंतर जेव्हा उत्तर श्रुत ओलांडू नि सरळ पुढेजाऊ त्या वेळी आपण उत्तरेला न चालता दक्षिणेकडे चालू लागू. (४९) असत्य, कमी वजनदार माणसांत अधिक प्रतिकारशक्ती असते. (५०) सत्य.

नीट सांगा वरं का!

किती? (व) सव्वीस (हु) एक लक्ष (र) सु. ०००५ मि. मी. ते ०.१ मि. मी. (गी) सहा सहाच्या त्रेपन्न फाडी मिळून तीनशे अठराचा पक्का शेकडा होतो. (क) दहा (र) ४३२ कोटी वर्षे (म) हजार टनी बोट याचा अर्थ बोट आणि माल मिळून वजन दहा हजार टन असा नव्हे तर मालच दहा हजार टन बोटीत घेता येईल. (णू) बदाम राजा नि किलवर गुलाम. (क) १२९६००० (भा) पुढचे चाक बत्तीस, मागील चाक चाळीस (ग) साडेकूणतीस दिवस (ए) चौसष्ठ (क) १७.८ सें. मी. लांबी, १२.७ सें. मी. रुंदी.

कोण? (व) मुंगी (हु) बाणभट्ट (र) श्रीधरशास्त्री पाठक; पां. वा. काणे, द. वा. पोतदार; वासुदेवशास्त्री अभ्यंकर आणि काशीनाथशास्त्री अभ्यंकर (गी) कासव ३०० ते ४८० वर्षे जगते (क) शिवाजीमहाराजांनी जयसिंगास लिहिलेल्या पत्रात ही वाक्ये आहेत. (र) जिराफ (म) रामदासस्वामी (णू) मॅट्टम क्युरी. (क) आर्य चाणक्य (भा) मोलस्वर्थ (ग) लो. टिळक (१) संत एकनाथ.

कोणते? (व) ए. सी. डी. कॅलशियम आणि फॉस्फरस (हु) ऑस्ट्रेलिया ४८२२४८० चौरस कि. मी. ग्रीनलैंड १३२०००० चौ. कि. मी. न्यूगिनी ५२८००० चौ. कि. मी. बोर्निओ ४४८००० चौ. कि. मी. वॅफिनलैंड ३७७६०० चौ. कि. मी. मादागास्कर ३६४८१० चौ. कि. मी. (र) काकडीवेलवांगे (टोमेटो) (गी) फक्त खालचे दात (क) अमेझॉन (र) नारायण मुरलीधर गुसे (म) धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र, ब्रह्मचर्याश्रम, गृहस्थाश्रम, वानप्रस्थाश्रम, संन्यासाश्रम, सलोकता, समीपता, सरूपता, सायुज्यता (णू) चंपक (चाफा) में तीन गुण रंग रूप और वास. (क) अभंग, ओवी, साकी, दिंडी, (भा) त्याचे चिंतन करू नये (ग) तांदूळ (ए) ब्रह्मपुत्रा (क) एक.

कसे? कशासाठी? (व) बाहेरचा पेला कढत पाण्यात धरा नि आतल्या पेल्यात गार पाणी ओता (हु) सहा नसतातच (र) अफ्रिकन हत्तीचे कान खूपच मोठे असतात (गी) :: (क) फुले पाण्यात शिजवून नंतर ते पाणी

गाळून थंड करतात. नंतर त्यावर तरंगारा अर्क पिसाने गोळा करतात. (र) वेदान्त, तत्त्वज्ञान, संस्थानिक, वाघ, आंवे, आणि साळू. (म) जांभळा,

चारी चंद्र ——१ आकाशीचा चंद्र २ रामाचा मुखचंद्र ३ सोनेचा मुखचंद्र ४ चंद्रहारातील चंद्र. रामासनुसर रावणासी——रावण याचा अर्थ पदर असा आहे. रामासमोर लाजून पदर सावरते हा अर्थ.

हिमाद्री—हिमालयाची मुलगी गंगा, तिचा पती समुद्र, त्याचा एत्र चंद्र, त्याची प्रिया रात्र जेव्हा यौवनात येते म्हणजे मध्यरात्री; रामस्ती म्हणजे सीत त त्याच्या नावातला काना काढला म्हणजे सीत (थंडी) उरते. हस्ती म्हणजे हातात (पांवरूण विकत घेईन तर) हत्तीश्रेष्ठांच्या कळपाचा नाश करतो तो सिंह, त्याचे सुख ज्याला तो नरसिंह. त्याचा रिपू हिरण्यकश्यपू, त्याच्या नावाचे पूर्वीं म्हणजे हिरण्य (सोने) नाही; भू सुता म्हणजे सीता तिचा ईश राम, त्याचा अरी रावण ज्याचा अनुज कुंभकर्ण, त्याची प्रिया निद्रा. मध्यरात्री थंडीच्या पीडेने, पांवरूण वेण्यास हातांत पैसा नाही म्हणून मुळीसुद्धा झोप येत नाही हा भावार्थ.

अलिकुल म्हणजे भुंगा. त्याचे बहान कमल आणि कमलाचे बहन पाणी, शशिधर म्हणजे शंकर, त्याचे बहान म्हणजे वैल. म्हणजे पाणी आणताना वाईत वैलाने मारिले त्यासुले नदीपती म्हणजे समुद्र, त्याचा रिपू अगस्ती, त्याचा तात म्हणजे कुंभ (मडके) कुटला आणि रविसुत म्हणजे कर्ण (कान) लागल्यासुले दुःख पावला.

तुंबिनी वायी म्हणजे तुंडुंब भरलेली बिहीर. तेलाने भरलेल्या समईमध्ये वेल म्हणजे वात आणि त्या वेलीचे फूल म्हणजे जळती ज्योत आणि तेल संपले की वेलच कुलाला खाते म्हणजे वातच ज्योत विश्ववते.

लक्ष्मी आणि शंख दोन्ही सागरातून निर्माण झाली. लक्ष्मीपती श्रीकृष्ण अर्थात शंखाचा मेहुणा झाला आणि सागरपुत्र चंद्र भाऊ झाला आणि इतकी उच्च नाती असूनही शंख मात्र भिकान्वावरोवर दागोदार इंडतो.

केवळ द्वारीनेच ओळखा

(१) ' अ आ ' ' इ इ ' दोन्ही सारख्याच लांबीच्या. (२) दोन्ही चौकोन मापाचे; मोजून पाहा. (३) सर्व रेषा समांतरच आहेत. नीट पाहा. (४) तिन्ही अंतरे सारखीच. (५) सर्व रेषा समांतर. नीट मापून पाहा. (६) ' अ आ ' आणि ' क ख ' सारख्याच लांब. (७) दोन्ही रेषा समानच केवळ दृष्टिभ्रम ! (८) विंपाचे तोंड कोणीकडून बाटते ? ठीक. आता हा कागद हातात धरून वराच वरपर्यंत उचला आणि परत खाली करा. आता विंपाचे तोंड दुसऱ्या वाजूने दिसू लागेल. (९) चारी कोन समान; डोळयांना फसू देऊ नका. (१०) खालच्यापैकी वरची रेष. (११) सर्व त्रिजया समान. बरुळ संपूर्ण अचूकपणे काढले आहे. ही केवळ डोळयांची फसवणूक ! (१२) तिन्ही रेषांची लांबी समानच.

चुकू नक्का वरं का !

(१) सत्य. (२) सत्य, पुरेसे उष्णतामान दिल्यास हिरा जळतो, कारण हिरा आणि कोलसा यांचे मूलद्रव्य एकच (कार्बन) आहे. (३) असत्य, इंद्रधनुष्यात जांभळा नि तांबडा यांच्या मिश्रणाने होणारा रंग नसतो. इतरही मिश्र रंग नसतात. (४) असत्य, नोवेरील क्रमांक जर ओळखता येईल तर तुकड्यांचे पैसेही सरकार देते. (५) सत्य. (६) असत्य, पाणी सांडणार नाही. वर्फाचे आकारमान साध्या पाण्यापेक्षा जास्त असते. अर्थात वर्फे वित्कून झालेल्या पाण्याचे आकारमान कमीच होईल, अधिक नव्हे. त्यासुले पाणी सांडणार नाहीच, उलट पाण्याची पातळी किंचितशी तरी खालीच जाईल (७) असत्य, मदार म्हणजे नुसता मांसाचा गोळा असतो. (८) असत्य, फक्त ८ मिनिटे १३ सेकंद लागतात. (९) सत्य, विषारी वायू असल्यास पक्षी वेशुद्ध होतो नि त्यासुले माणसांना धोक्याची सूचना मिळते. (१०) असत्य, साय हलकी असते. (११) सत्य. (१२) सत्य, भाड्यांतील दाव कमी करीत गेल्यास पाणी उकळत असताना गोठले जाणे शक्य आहे. (१३) असत्य, आफिकेतील मध्यभागातील डोंगर विषुवृत्तावर असूनही त्याच्या माझ्यावर वर्फ पडते. (१४) असत्य, जून २१ ला सर्वोत मोठा दिवस असतो. (१५) असत्य, माझांच्या

“माझी” हुशारी आणि “खरी” हुशारी सारखीच. निम्म्याने कशी असणार (२३) पुरते ठार मारणे ही द्विरुक्ती. ठार मारणे अर्धवट कसे असेल? (२४) प्रत्यक्ष पाहिलेल्या गोष्ठीना साक्षीत महत्त्व असते, न पाहिलेल्यांना नव्हे. (२५) उकिरड्यावर लोळण या गुणवरून गाढव हे नाव पडलेले नाही. मग यथार्थता कसली? (२६) योग्य (२७) पण प्रथम काड्याची पेटी असल्यावाचून दिवा कसा लागणार? (२८) गाडी हव्ह जाईल-वज्रन बाढले तर. (२९) बटण तिसऱ्यांदा लावणे रहणजे शेवटच्या दोन वेळा गुंडवा स्वतः वाईनेच लावणे, म्हणजे शिंप्याइतक्याच त्याही दोषी, मग फुशारकी कसली? (३०) योग्य. (३१) घड्याळ वदलण्याने सूर्यावर काय परिणाम होणार? (३२) मुंबई बंगलमध्ये नसली तरी बंगलव्यतिरिक्त हिंदुस्थानच्या भागात असणे शक्य. (३३) मुलगा जागा असेल तरच त्याला आईचे हे बोलणे ऐकू जाणार. पण तो जागाच नसेल तर तो उत्तर कसा देणार? (३४) योग्य (६५) येथे वलीचा कान पिल्ला गेला आहे! (३६) सूर्य उगवतो म्हणून दिवस असतो. (३७) उथळचा अर्थ पाणी कमी. विहिरीची खोली जमिनीपासून तळापर्यंत धरतात, त्यामुळेच एखाद्या खोल विहिरीतही पाणी उथळ असू शकेल. (३८) पर्वतातच शिखरही आलेच. (३९) प्रत्येक गोष्ट शाळेतच शिकतो असे नव्हे, शिव्या कानावर पडणे म्हणजेही एक प्रकारचे शिक्षणच. (४०) अवचित डोकेदुखीचा प्रारंभ कळावा कसा? (४१) झोप येत असेल तर गोळयांसाठी जाण्याने कारणच नाही कारण गोळ्या झोप येण्यासाठी ध्यावयाच्या आहेत. वरे झोप न येईल तर जागणे भागच आहे. ‘जागत वसू काय?’ या शब्दप्रयोगाला मग काहीच अर्थ नाही. ‘जागत वसू की काय?’ यात झोप न येता जागणे असा ध्वनितार्थ आहे. (४२) योग्य. मूळ वाक्यात बोलण्यापेक्षा त्याच्या इतर क्रियेवरून म्हणायला हवे इतर हा शब्द राहिल्यामुळे घोटाळा संभवतो. (४३) मराठीतून बोलल्यावर कानडी कोठे उरले? (४४) दोन्ही एकच. (४५) योग्य. (४६) ‘या घोडा चोरणाऱ्या,’ असा त्या माणसाचा उल्लेख करणे चूक आहे. कारण त्याचा, ‘त्याने घोडा चोरला आहे’ असा गृहीत अर्थ होतो. (४७) ‘न दाखविल्यावाचून’ याचा अर्थ ‘पत्रिका दाखवून’ असा होतो. एक ‘न’ तरी हवे किंवा ‘वाचून’ असे तरी हवे. ‘न’ आणि ‘वाचून’ हे दोन्ही नकार मिळून होकार होतो (४८) $99 + 1$ उरलेली = १०० मेंडीच्या पाठीच्या

थाप न मारता तिला मोजता येते. (४९) आता पत्र लिहताना तरी विसरलो कसे म्हणेल? या पत्रात त्याला ते पत्र पाठवता येईल. पुढल्या पत्राची आवश्यकता काय? (५०) स्त्री-लेखिका ही द्विरुक्ती; चपला पाशात नव्हे, चपलात पाय; सुस्वागत ही द्विरुक्ती स्वागतम = सु + आगत; सहाद्री पर्वत द्विरुक्ती; आपण तांदुळ निवडीत नाही, तर तांदुळांतील खडे निवडतो; अपरोक्ष म्हणजे समोर; मागे नव्हे, परोक्ष म्हणजे डोळ्यांपलीकडे आणि म्हणून अपरोक्ष म्हणजे डोळ्यांपलीकडे नव्हे म्हणजेच समोर; देवाचे देवालय द्विरुक्ती. पिवळा पितांवर द्विरुक्ती तांबडा पितांवर असूच शक्त नाही. पीत + अंवर = पिवळे वस्त्र; आपले स्वराज्य द्विरुक्ती; नावसुद्धा नामशेष हीच विसंगती, नामशेष म्हणजे नाव तेवडे उरणे मग नावाचे नामशेष कसे? हाताची करांगुली द्विरुक्ती; गाईचे गोमूत्र द्विरुक्ती ‘मनःपूतं समाचरेत्’ याचा अर्थ मानाचा पवित्र (पूर्त) वाटेल ते. ‘पूतं’चा अर्थ पवित्र असा आहे. त्याला स्वैर असा अर्थ रुढीने आला आहे.

मनोरंजक कूटप्रश्न

१

सुलक्षण वधू—सुलक्षणी स्त्री; मेघोदक—गावसाच्या पाण्यात, वालत्वी नरनाम——‘व्रोल’ हे वालपणाचे नरनाम तर ‘लेखणी’ हे स्त्रीनाम; पाचाही प्रणिली—पाच बोटांनी तिचा स्वीकार केला. त्यांपैकी तीन बोटेच लेखणी धरण्यास मुख्यतः लागतात. तेथे तो श्रम पावली—लिहिण्याचा कंटाळा आला की लेखणी कणश्रिमी म्हणजे कानावर जाऊन बसते.

२

$86 + 9 + 2 = 96$. घरे, सोळा सोंगळ्या. या कोऱ्याचे उत्तर सोंगळ्याचा पट, असे आहे.

३

विचित्र पुतळा——भुंगा कमळात मध्य खाण्यास वसला. पाची जेवण जेविता—पण कमळच मिटले आणि जणू पात्रानेच त्याला खाल्ले. अर्थात भुंगाची स्त्री सूर्याची उगविण्यासाठी प्रार्थना करते; कारण सूर्य उगवला की कमळ उमलेल आणि तिच्या पतीची सुटका होईल.

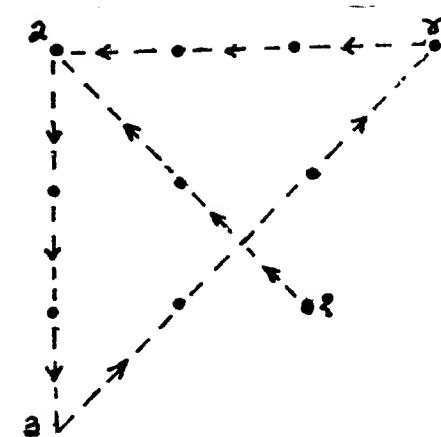
ठेवून द्या. सांगितल्याप्रमाणे सर्व अटी पाळून आता उत्तर यथायोग्य येईल. (१०१) ताशी ८ कि. मी. आणि ताशी १२ कि. मी. यांची सरासरी १० कि. मी. नेहमी येईलच असे नाही; सरासरी=एकूण अंतर भागिले एकूण वेळ म्हणजे येथे सरासरी $\frac{24 + 24}{3 + 2} = \frac{48}{5}$ येईल. म्हणजे पहिली सरासरी ताशी १० कि. मी. नसून ताशी ९५ कि. मी. आहे आणि म्हणून १२ मिनिटांचा फरक येतो. (१०२) ७ फणस. (१०३) २३. (१०४) २५. (१०५) १०८, १२९. (१०६) (अ) प्रथम तीन तीन नाणी एकेका पारडथात टाका. जर तराजू समतोल राहिला तर दुसऱ्या वेळी उरलेल्या दोनपैकी प्रत्येक पारडथात एक नाणे टाका. जे पारडे वर जाईल ते नाणे खोटे. (आ) आता असे समजू, की तराजू समतोल राहिला नाही. अर्थात जे पारडे वर जाईल, त्यातील तीन नाण्यांपैकी एक खोटे असले पाहिजे. तेव्हा दुसऱ्या वेळी त्या तीन पैकी कुठलीही दोन नाणी तराजूत टाकून तोला. जर तो समतोल राहिला तर उरलेले खोटे आणि जर समतोल न राहील तर जे पारडे वरती जाईल त्यातील नाणे खोटे. (१०७) २ फेरे. (१०८) ३ फेरे. (१०९) १४ पक्षे नि २२ पक्षी. (११०) भूक आणि पैसा. (१११) क्रमांक १०, १९ आणि ७ या कांडधा उचला आणि त्यांचा क्रमांक ६ शी एक चौकोन तयार करा, की उत्तर आलेच. (११२) ज्याची निवड ज्ञाली त्याला 'ब' म्हणू. त्याने पुढीलप्रमाणे तर्के केला—“समजा, माझ्या (‘ब’च्या) डोक्यावर जर पांढरा टिळा असता तर इतर दोघांनी, (अ आणि क म्हणू,) ज्या अर्थी १०० मधील उत्कृष्ट तिघांत त्यांची निवड ज्ञाली आहे, त्या अर्थी त्यांनी पुढील तर्के निश्चित केला असता उदाहरणार्थ—‘अ’ ने असा तर्के केला असता की, ‘ब’ च्या डोक्यावर पांढरा टिळा दिसूनही ज्या अर्थी ‘क’ हात वर करतो आहे त्या अर्थी माझ्या डोक्यावर उघड उघड तांबडा टिळा असला पाहिजे आणि म्हणून त्याने चटकन हात खाली केला असता. तसेच ‘क’ नेही तसाच तर्के केला असता की ‘ब’ च्या पांढरा टिळा दिसूनही ज्या अर्थी ‘अ’ हात वर करतो आहे, त्या अर्थी माझ्याच डोक्यावर तांबडा टिळा आहे; आणि मग ‘क’ नेही चटकन हात खाली केला असता तेव्हा माझ्या (‘ब’च्या) डोक्यावर पांढरा टिळा असता तर इतर दोघांनी उघड समज पडल्यामुळे पटापट हात खाली

केले असते; कारण दोघेही १०० निवडून काढलेले आहेत. तेव्हा एवढी साधी बुद्धिमत्ता त्यांना असलीच पाहिजे, आणि कोटेच घोटाळण्याचे कारण नव्हते. परंतु इतके असूनही ज्या अर्थीं ते घोटाळतात, त्या अर्थी माझ्या तांबड्या टिळ्यामुळेच ते घोटाळले असले पाहिजेत.” (११३) स्विशात एक पैसा होता त्याचे दोन भाग $\frac{2}{3}$ व $\frac{1}{3}$ (११४) टूट नाही. बाढ नाही. (११५) ३ वदके त्यांचे १२ रु. ५ कोंवड्या ५ रु आणि १२ चिमण्या त्यांचे ३ रु. (११६) १५, ५१, १०५; मोटारचा वेग ताशी ३६ कि. मी. (११७) दुकानदाराचे म्हणणे योग्य. ३० सें. मी. व्यासाच्या तव्याला १० रुपये पडतात तर ६० सें. मी. तव्याला ४० रुपये पडतील. कारण दोघांची जाडी सारखीच धरली तरी दुसऱ्या तव्याचे क्षेत्रफळ पहिल्याच्या चौपट होते. (११८) गुंड्या वटणे. (११९) नामरूपगुणातीत. (१२०) ५६ मि. मी.

कुठे आहे चूक?

(१) योग्य. (२) अनुबंधिक मुळे न होण्याचा गुण—मग तो मनुष्य जन्मला कसा? (३) एकर लहान नसतो. (४) पत्रच न मिळाले तर तार कशी करणार? (५) योग्य. (६) ‘बहुधा’ किंवा ‘नक्की’ एक काहीतरी हवे. (७) दहाजणांकडे एकाच वेळी प्रथम कसा उत्तरू शकणार? (८) योग्य (९) रविवार कोठेही ढकलाल तरी रविवारपासून रविवारपर्यंत पुन्हा आठवडा आठन्च दिवसांना होणार! (१०) मनुष्य मैल्यानंतर पैशाचा उपयोग वा निरुपयोग कसला? निरुपयोगी हा शब्दच निरुपयोगी आहे इथे. (११) तुमचा तराजू खोटा मग तुम्ही चोख माल देणे कसे शक्य? (१२) हरवण्याचे दिवस ठरलेले का असतात? (१३) दोन चुल्यामुळे जलण वाढेल, कमी कसे होणार? (१४) सभ्य गृहस्थ कधीच उद्धट नसतो, कारण असो नसो. (१५) ‘आपली विधवा’ म्हणण्यास आपण मेले पाहिजे. (१६) योग्य (१७) दंब ‘पडत’ नाही, तशीर होते. शाळजांना हे टाऊक असले पाहिजे. (१८) ‘स्तुती आषडत नाही’ ही स्तुतीच आहे. (१९) उत्तरासाठी प्रास्ताविक पाहा. (२०) पहिल्या दोनपैकी एक योग्य आहे हे खरे. परंतु आपण जे वाक्य टाऊक आहे म्हणतो ते वरोवर आहे, म्हणून उरलेले चूक आहे, वरोवर नव्है. (२१) पूर्णपणे वित्तल्यावर हिमांचे खडे राहणारच नाहीत; मग दिसणार कसे? (२२)

जावयाची मुलगी या मायलेकी; जावयाच्या वायकोचा बाप म्हणजेच जावयाचा सासरा आणि जावई हा जावयाच्या मुलीचा वाप म्हणजे दोन्ही वायकांचे दोन्ही बाप होतात म्हणून प्रत्येकजण म्हणते 'माझ्या वावा तू खा.' (८०) नकाशातील कोठलेही खंड. (८१) १ + १ + १ + ११ (८२) अंडे. (८३) ६ मुले, प्रत्येकाने पैशाला ३ पेरूंपैकी दोन घेतले आणि पैशाला २ पेरूंपैकी प्रत्येकी १ घेतला म्हणजे किंमत सात पैसे झाली एकूण. व प्रत्येकाला सारखेच पेरू मिळाले (८४) १५. (८५) बुद्धिव्लात. (८६) अकरा गाड्या. समजा १२ ला आपण गाडीत बसलो तर ५ ला पोहचू; म्हणजे या पुढच्या पाच तासांत तेथून निघालेल्या पाच गाड्या आपल्याला भेट्टीलच, परंतु १२ पूर्वी पाच तासांत सुटलेल्या त्याही पाच गाड्या वाटेत भेट्टील, कारण त्या अद्यापि सुंवईस पोहचलेल्या नाहीत आपली गाडी सुटेल न सुटेल तोच ७ ची सुरतेहून निघालेली गाडी भेटेल, तसेच आपण सुरतेच्या स्टेशनात जातो न जातो तोच सुरतेहून ५ ला सुटलेली गाडी भेटेल. इतर नऊ गाड्यांचा प्रश्न नाही. (८७) १ + २ + ४ + ८ + १६ + ३२ + ६४ + १२८ + २५६ + ४८९ (८८) आठ. एकच बहीण सर्वोच्ची. (८९) पंचांनी दोघांना असे सांगितले की, घोडे बदलून बसा म्हणजे मोळ्याच्या मालकीच्या घोड्यावर धाकटा बसला आणि धाकट्याच्या मालकीच्या घोड्यावर मोठा बसला. वरे, दोघांनी आपआपले उत्कृष्ट घोडे आणले असल्या-मुळे तसे न करण्याचे कोणीच नाकारले नाही. आता जो स्वार शर्यतीत पुढे आला त्याच्या मालकीचा घोडा (घोडा बदलल्यामुळे) अर्थातच मागे राहिला; म्हणून शर्यतीत पुढे येणाऱ्यालाच मृत्युपत्राच्या विपरीत न वागताही हिरा देता आला. 'ज्याचा घोडा मागे राहील' या सांगण्यात शाब्दिक खुशी आहे. (९०) ३२३ रु. तोटा झाला. (९१) ११५७ = १४, २९३६ = २०, ४७९५ = २५. (९२) पान ११३ वरील आकृतीत दाखविल्याप्रमाणे १ ते २ नंतर २ ते ३ नंतर ३ ते ४ व पुन्हा ४ ते २ असे विंदू जोडावे. (९३) सरदाराच्या मृत्यूचे कारण आत्महत्या आणि अण्णा साहेबांच्या मृत्यूचे कारण अपघात. (९५) १ चलाव, तरतरीत; २ आडमुठा, मायेफिरू; ३ लवाड, पक्का; ४ सभाघीट; ५ खडबडीत; ६ बोलघेवडा; ७ शांत; ८ अलणी, मिळमिळीत; ९ सत्वर, भराभर; १० धीमा, थंड ११ मनमिळाऊ; १२ उदासीन; १३ स्पष्ट, स्वच्छ; १४ धीट; १५ मंद, जडबुद्धी; १६ नीटनेटका, व्यवस्थित, ठाकठीक; १७ उद्धट; १८ चटपट्या;

१९ जाणता; २० ठिसूल, भुसभुशीत; २१ सम्य, प्रौढ, भारदस्त; २२ मळकट; २३ लाघवी; २४ भिडस्त, गुळमुळ्या; २५ ओवडघोवड; २६ मंद, सुस्त, हळुवाई; २७ सणाट; २८ परिचित, माहीतगार; २९ सावध, दक्ष; ३० भाकड; ३१ विरळ, पाताळ; ३२ डोळस. (९६) रात्रीच्या रक्षकाला स्वप्नात नौका बुडास्याचे दिसले म्हणजे तो झोपला होता, म्हणजेच रात्री जागण्याचे आपले कर्तव्य करीत नव्हता. (९७) १८२ तुकड्यांच्या २६ मेणवस्त्या १३ दिवस पुरतील. पुन्हा २६ तुकडे उरतील, त्यांच्या ३ मेणवस्त्या होतील व ५ तुकडे उरतील. ३ पैकी २ मेणवस्त्या १ दिवस जळतील. त्यांचे २ तुकडे उरतील आणि पाहिले पाच तुकडे मिळून साताची आणखी एक मेणवती होईल. आणि तिनांपैकी उरलेली १ मेणवती व ही मेणवती मिळून आणखी १ दिवस पुरेल म्हणजे एकूण १५ दिवस. (९८) एक मामा त्याचा भाचा आणि या भाच्याचा भाचा मिळून २ मामा २ भाचे होतात; पण व्यक्ती ३ च. अर्थात प्रत्येकी १० रु. द्यावे. (९९) एकूण मोल २ रुपये. पहिला तुकडा पाडण्यास दोन वेळा कापावे गेल आणि उरलेले तीन तुकडे आणखी फक्त दोन वेळा कापण्यानेच पडतील. अर्थात ४ वेळा कापले म्हणून २ रुपये; कारण २ वेळा कापण्यास १ रुपया पडतो. (१००) क्रमांक २ चे भरलेले कुलपात्र उचला आणि त्यातील पाणी रिकास्या कुलपात्रातील मधल्या कुलपात्रात ओतून पुनश्च ते त्याच्या जागी

(३०) कमीत कमी ५; अधिकात अधिक १४.
 (३१) मोटारी एकत्र आल्या म्हणजे दोन्ही पुण्याहून सारख्याच लांब असणार; त्यात कमीअधिक नाहीच. (३२) प्रथमतः हिरा ओला होईल; मागून इतर सर्व. (३३) काका आजोवांचे एकुलते एक पुत्र; मग याचे वडील जन्मतीलच कसे दुसरे! (३४) खुर्ची. (३५) सव्यातास म्हणजे ७५ मिनिटेच. (३६) सहाण (३७) प्रकाश. (३८) १० पैशाला दहाने गुणता येते. परंतु १० पैशाला १० पैशाने गुणता उत्तर येणार नाही, कारण १० पैसे \times १० पैसे = १० पैसे \times १० पैसेच. १०० पैसे याची फोड केली तर ती १० \times १० पैसे येते. १० पैसे \times १० पैसे नव्हे! (३९) श्रीकांत. (४०) पर्वतीला जाणारा हा एकटाच. (४१) पाऊस पडत असेल तर भिजण्याच्या प्रश्न! (४२) खडुयात माती मुळीच नसणार. माती काढून टाकल्यावाचून खडुच होणार नाही. (४३) २००० (४४) पाच मुलांना. (४५) के श-र (४७) वाळाजी आवाजी चिटणीस, वाळाजी विश्वनाथ, वाळाजी वाजीराव किंवा नानासाहेब, वाळाजीपंत भानू वा नाना फडणीस, वाळाजीपंत नानू इंग्रजांचा घ्यज शनिवारवाड्यावर लावणारे. (४८) ३ आणि १३ किंवा थोडक्यात (क आणि $\frac{1}{2} - \frac{1}{2}$) अशा कोणत्याही संख्या उत्तर म्हणून देता येतील. (४९) एकूण

खोल्या ८, आमची खोली क्रमांक '६' अर्थात उजवी वाजू = १ + २ + ३ + ४ + ५ = १५ = ७ + ८ = बरोवर डावी वाजू. (५०) बारा वाजता वारान्ना शेवटचा ठोका, साडेवाराचा ठोका, एकाचा ठोका, दीडचा ठोका. (५१) २ रु. ७४ पैसेच. रविवारच्या पाकिटाचे प्रत्येकी २ पैसे अधिक धरल्यावर पुनश्च पाकिटाचे २७ पैसे धरायला नको. तसेच रु. २-७० या रजिस्टर करण्याच्या दरातून २५ पैसे बजा केले पाहिजेत. म्हणजेच एकूण तोटा ४ पैसे + २-७० रु. = २.७४ रु. (५२) तीन रुपयांचा दोनवरमांश, दोन रुपयांच्या एक तृतीयांवरोवर आहे. (५३) एक नाणे पांढरे नको; पण दोन्ही पांढरी चालतील-सांगण्याची मजा इतकीच! (५४) तो मुर्ख होता. (५५) ४ दिवसांत. (५६) मुलीच्या दुपट आईला, नि आईच्या दुपट मुलाला हा इत्यर्थ. अर्थात मुलीला एकसप्तमांश म्हणजे २ लाख, आईला दोनसप्तमांश म्हणजे ४ लाख आणि मुलाला चार सप्तमांश म्हणजे ८ लाख. (५७) वस्तू त्या ठिकाणी सापडते म्हणून ते ठिकाण

शेवटचे ठरते. (५८) छापखान्यात पुस्तक छापले. 'छापखाना' कुठे आहे? फक्त दिलेल्याच्या उलट वाचा. (५९) १६ एकर. (६०) शेवटच्या मुलाने टोपलीसकट घेतला.

(६१) दोन्ही सारखीच. धाकटे अधिक वेगाने धावले. धाकट्याचेच केरे अधिक. (६२) दोघांना एका वेळी नेले म्हणजे तीनच तिकिटे काढावी लागतात; उलट एकाला दोन वेळा नेणे (म्हणजे स्वतःसह नेणे) म्हणजे प्रत्येक वेळी दोन तिकिटे काढावी लागतात, म्हणजे एकूण चार तिकिटे होतात; अर्थात दोघांना एका वेळी नेणेच अधिक परवडेल. (६३) वेळ सारखाच. वेळेचा अंतराशी संवंध आहे; वजनाशी मुळीची नाही. (६४) टपालात टाकलेले पत्र (६५) बीस वेळा एकूण. (६६) आजी, आई आणि नात व पणती मिळून चारच होतात. आणि निरनिराळ्या नात्याने त्यात तीन आया आणि तीन मुळी होतात. (६७) मनुष्य वालपणी म्हणजे आयुष्याच्या सकाळीचा चार पायांवर रांगगे, तरुणपणी म्हणजे दुपारी दोन पायांवर, नि म्हातारपणाचा आणखी तिसरा पाय म्हणजे काठी. (६८) 'होयवा' या शब्दातील 'वा' अक्षर काढले म्हणजे खाली काय उरेल? (६९) दूर आणि दूर; मात्र है आणि है नव्हे. (७०) जोडे अथवा पादत्राणे. (७१) १।। तास. (७२) तेलाचा वातीचा दिवा, पणती म्हणा. (७३) २ आंये लहान आणि आंबट (७४) मी माझ्या भाज्याच्या आईच्या वापाचा मुलगा. (७५) एकाने २ निळे + ४ तांबडे आणि २ पिवळे घेतले, आणि उरलेल्या दोघांनी प्रत्येकी ३ निळे + २ तांबडे आणि ३ पिवळे घेतले, प्रत्येकी ८ चैंडू होतात. आणि प्रत्येकी २४ रुपयेच मोल पडते. (७६) चारी बाजूना रंग असणारे शून्य; तीन बाजूना रंग असणारे आठ; दोन बाजूना रंग असणारे बाग; एका बाजूला रंग असणारे सहा; नि मुळीच रंग नसणारा एक, असे एकूण २७ ठोकळे. (७७) अ आ ई इ हा आग्रह आहे; अर्थात त्याचे दोन्ही कर्ण, अ ई आणि आ इ हे सारखेच लांब असणार इ. आ = १५ मीटर = अ ई = वरुळाची त्रिज्या. अर्थात वरुळाचा व्यास = $2 \times$ त्रिज्या = 30 मीटर (७८) $(2 - \frac{5}{6})^2 = (3 - \frac{5}{6})^2$ यांपैकी दोन्हीकडचे वर्गमूळ काढल्यावर $\pm (2 - \frac{5}{6}) = + (3 - \frac{5}{6})$ असे लिहावयास हवे होते. यातील योग्य चिन्ह घेतले की, मग चूक उरणार नाही. (७९) सासरा-जावई. जावयाची वायको आणि जावयाची मुलगी असे उत्तर आहे. जावयाची वायको नि

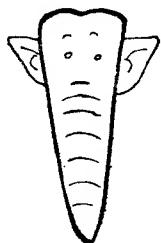
आपुलिया विहीता । उपायो कीजे न विसंवता ॥
ऐसे कीजे, जेणे भगवंता । आभारूं पडे ।

“It is not in the hands of mortals to command success
But we will do more we will deserve it.”

—Samual Smiles.

“सांग कर्म करूनही जर फल न मिळाले तर त्याचा दोष पुरुषाकडे येत नाही. उलट तो कर्मच्या क्रृणातून मुक्त होतो. माझ्यासारख्या अन्य पुरुषाने जे केले असते ते सर्व मी केले आहे, आणि हेच माझे फल आहे. असे म्हणून बुद्धिमान पुरुष स्वस्थ राहतो. तो स्वतःला वा इतर कोणालाच दोष देत नाही. तसेच पुन्हा कर्तव्याचा प्रसंग आल्यास ते पुन्हा करावयास तो चुकत नाही.” महाभारतात ब्रह्मस्पतिनीतीत ही कर्तव्यनिष्ठा सांगितली आहे.

‘मजकळून होण्यासारखे ते सर्व कर्तव्यबुद्धीने मी केले आहे आणि हेच माझे फल आहे’, फलाची ब्रह्मस्पतीने केलेली मीमांसा परमोच्च वहारीची नाही, असे कोण म्हणेल ?

बहुरंगी करमणूक

उत्तरे

फसाल बरं का

(१) १ $\frac{3}{4}$ = २ पुष्कलजण ‘१’ असे उत्तर सांगतील, ते चूक आहे.
(२) घड्याळाचे मूळ्य १२० रु.; अर्धे मोल = ६० रु.; सर्व मोल = १२० रु.
(३) एकूण पेट्या ४३, पुष्कलजण ३७ सांगतील, पण ते चूक. (४) पती किंवा दीर. (५) २५; कारण ४ $\frac{1}{2}$ = १६; आणि ५ $\frac{1}{2}$ = २५ (६) बाप किंवा काका. (७) शेणाची गोवरी. (८) आठीआठ। त्याला नाही कुठे गाठ।
(९) पहिल्या ओळीतील ४ पैकी २ बाजूंची दोन नाणी उचला व ती तिसऱ्या ओळीतील २ नाण्यांच्या दोन बाजूंना ठेवा. नंतर ४ थ्या ओळीतील एकच नाणे आहे ते उचला आणि पहिल्या ओळीत ठेवा. (१०) एक तास; पुष्कलजण १। तास असे चुक्कीचे सांगतील. (११) सवाई माधवराव. (१२) एक दांडा मधोमध (१३) ४ बजा करावे. (१४) ९०० मीटर. (१५) ३७, ४६ (१६) ३। तास. शेवटच्या वेळी घसरत नाही, टोकाला पोहचल्यासुले. (१७) विश्वनाथपंत भट. (१८) दोन उत्तरे—एक ३ किंवा दुसरे २; कारण दोन अर्थे २ + $\frac{1}{2}$ किंवा $3\frac{1}{2}$. (१९) श्रीनिवास. (२०) वली तो कान पिळी (२१) वहीणभाऊ. (२२) उत्तरही बाबीस. (२३) पाच तुकड्यांपैकी एका तुकड्यातील तीनही दुवे तोडावयाचे आणि त्यांपैकी एका एका दुव्याने उरलेले चार तुकडे जोडले, की लांब सरल साखळी होईल. कारण आता जोडण्यासाठी पाचवा तुकडाच उरत नाही. तीनदा तोडणे नि तीनदा जोडणे म्हणजे १२ रुपये होतात एकूण. (२४) दोन पेल आणि चार बटाटे. (२५) चारी मुळे नेहमीप्रमाणे म्हणजे एकमेकाकडे तोंडे करून वसली. अर्थात तरीही चौधांची तोंडे चार दिशांना येतातच; आणि प्रत्येक मुलांच्या पुढेच असणाऱ्या ताटातला लाड्या खाण्यास हात मागे नेण्याचे कारणच काय मुळी ? (२६) काड्यापेटी (२७) दोन्ही समानच राहतील. (२८) अश्वास पुच्छ ते, तीन हत्तीस दंत ते सहा, नारीस वस्त्र ते, नाही श्वानाला शिंग फुटले. (२९) दोहीकडचा पाहुणा उपाशी.

राहता कामा नये. परतीच्या पळवाटा अजिवात शिळक म्हणून ठेवायच्या नाहीत. चुक्रनमाकून परतीचा क्षुद्र विचार म्हणून शिवायला नको !

आश्रय-रजू-विनाश ! आपल्या माघारीच्या तत्त्वज्ञानाला मोडकातोडकासुद्धा आधार शिळक ठेवायचा नाही. परतीचा विचार नरमपणा आणतो. प्रयत्नांत कसूर होते नि सर्वमावे करून काम उठत नाही. जिवाच्या कराराने काम झाले पाहिजे, हाच यशाचा मूलमंत्र !

परिस्थितीशी झुंजताना परतीच्या, माघारीच्या पळवाटा आपणच बुजवून टाका. त्याने तुमच्या हिंमतीची खंविरी शतपटीने वाटेल. हाती घेतलेले काम आता तडीस न्यावयाचेच. अर्धवटपणाचे काय प्रयोजन ? मध्येच काम सोडून देण्याचा मोह, संवंधीच्या पळवाटेचा आधार घेण्याचा मोह हा आपला शत्रू आहे. त्यासाठी त्या मोहाला आधारभूत होणारे दोर आधीच ओळखून तोडून टाका. मगच काम मोहरेल, यशाने फुलेल !

विघ्नै पुनःपुनरपि प्रतिहन्यमाना ।

प्रारब्धमुत्तमजना न परित्यजन्ति ।

संकटांनी पुन्हा पुन्हा कितीही आघात केले तरी त्याने नामोहरम होऊन उत्तम पुरुष हाती घेतलेले काम कधीच सोडत नाहीत. हेच मोठेपणाचे लक्षण होय.

जोपर्यंत सिंहगड मान उंचावून खडा आहे तोपर्यंत दोर तोडून टाकून सर्व भावे झुंजण्याचे अलौकिक तत्त्वज्ञान महाराष्ट्राला देणारे तानाजी व सूर्याजी मालुसरे, हेही आमच्या हृदयांत अमर आहेत !

‘कर्तव्याची उपासना’

‘कर्तव्य सत्य’ ठसवा हृदयी नितान्त ।

‘कर्तव्य’ हेच ठरवा ‘व्रत’ जीवनात ॥

‘कर्तव्य संतत करा झायुनी जगात’ ।

गीतेत स्पष्ट बदला, भगवान् अनंत ॥

‘कर्तव्य’ म्हणजे काय ? हे समजणे फार सोये आहे. ‘प्राप्त परिस्थितीत आपण केलीच पाहिजे अशी गोष्ट, ’ अशी कर्तव्याची अगदी सोपी व्याख्या करता येईल.

पुष्कळदा आपल्याला ‘कर्तव्य काय ?’ हे स्पष्टपणे उघड झालेले असते. अशा फारच थोड्या वेळा (केवळ हाताच्या बोटावर मोजण्याइतक्या) येतात की ज्या वेळी कर्तव्य आणि अकर्तव्य काय ? यावदल आपल्या मनात संभ्रम निर्माण होतो. परंतु शेकडा ९९ वेळा तरी आपल्याला कर्तव्य काय हे पुरतेपणी माहीत असते. कर्तव्य कोणते यावदल सांशेकता वा किंतु यांत्किंचित्ती आपल्या मनात नसतो. मुख्य प्रश्न असतो तो कर्तव्य ठरल्यानंतर, ते करण्याचा. एकदा कर्तव्य ठरल्यानंतर त्याला सर्वप्रथम सामोरे जायला हवे. आळस, कंटाळा, टाळाटाळ, दिरंगाई मग विलकूल कामाची नाही. सबवीच्या आड दडवून अंगचुकारपणा नि कसूर, कुचराई मुळीसुद्धा करता कामा नये.

‘जी गोष्ट केलीच पाहिजे’ हे एकदा ठरले म्हणजे मग ती करणेच श्रेयस्कर आहे. यथासांग कर्तव्य पार पाडल्याने कोणाचेही भलेच झाले पाहिजे आणि याच्या उलट कर्तव्य टाळणाऱ्याचा अंतिम तोटाच होणार, हे ठरल्यासारखेच आहे. म्हणूनच केशवसुतांनी म्हटले आहे कर्तव्याला देई पाठ । चाले तो नरकाची वाट । कर्तव्यच्युत होऊन क्वचित काही लाभ झाल्याचा आभास वाटला, तरी मूलभूत मानवी मूल्यांच्या भाषेत, ती कृती निश्चित हिणकसच ठरणार हे निश्चित !

कर्तव्याचा उपासक दुवळा नसतो आणि नेमळा तर कधीच नसतो. परिस्थितीपुढे दीन न होता, विरोधी परिस्थितीशीही खंबीरपणे झुंजत राहणे, आपल्या हाती असणाऱ्या सर्व प्रयत्नांची कर्तव्यपूर्तीसाठी खडी फळी उभारणे यातच सारे वीरत्व साठबले आहे. जेवढे करता येण्यासारखे आहे, ते करा नि मग स्वस्थ राहा. आपण केवळ कष्टाचेच धनी आहोत. यथाशक्ती कर्तव्य-बुद्धीने परिश्रम केले की संपले आपले काम ! कारण फलावर आपली सत्ता सर्वस्वाने कधीच नसते. विश्वात चालू असणाऱ्या घडामोडीत अनंत शक्ती आपआपल्या परी कार्य करीत असतात. त्यांवैकीच मानवी शक्ती ही एक आहे आणि कोठल्याही कायची फल, हे या वेगवेगळ्या शक्तींच्या संघर्षमधून येणाऱ्या साकल्यरूप परिणामावरच अती अवलंबून आहे आणि म्हणूनच फलांची किंवा परिणामांची क्षिती न याळगता आपल्याकडून कर्तव्यबुद्धीने प्रयत्नांची पराकाष्ठा करणे, यातच मानवतेचा गवरा कस आहे. आपल्या परी यत्नांची परिसीमा गाढून आपली पात्रता आपण सिद्ध करू या.